

oudheidkundige vereniging

MEDENBLICK

OPGERICHT 1962

Inhoud

Pagina

Inhoud	
Voorwoord door Ton Pronk en de redactiecommissie	1
Boeren, dames en een opperboer; de beginjaren van de Vette Varkens Vereniging door Ad Kamma	2 - 9
Verzuiling in het Medemblik van de jaren vijftig door Ad Dudink en Sjaak Pronk	10 - 19
Het barakkenkamp aan de Westersingel - een stukje 'vergeten' Medemblikker geschiedenis door Carla Geusebroek en Ronald Boekel	20 - 26
Toen en Nu: de Hoogesteeg en omgeving door Arnold de Greeuw en Ad Kamma	27 - 35
Gedenkteken Medemblikker Munt door Sjaak Pronk	36 - 39
Kasteel Radboud opnieuw bekeken; een samenvatting van recent bronnenonderzoek door Ben Dijkhuis	40 - 46
'Geplaatst en opgehangen tot een eeuwige gedagtenisse'. Over koning Radboud en zijn relatie met Medemblik door Mark Raat en Peter Swart	47 - 53
Ton Pronk ontvangt lintje door Ad Dudink	54
Jaarverslag 2019-2020 door Ton Pronk en Ronald Boekel	55-56
Colofon	

Afbeelding voorzijde:

Een uitsnede van een Ansichtkaart uit 1910. De foto is genomen vanaf de toen aanwezige houten brug van en naar de Oostersingel.

Voorwoord

U bent van onze redactiecommissie gewend met een uitgebreid voorwoord te worden ingelicht over de inhoud van de Jaaruitgave. Graag wil het bestuur dit jaar, aansluitend aan de introductie op de inhoud, van de redactiecommissie ook een bijdrage leveren aan het Voorwoord van deze 29^e Jaaruitgave. Maar eerst de inhoud.

Dit jaar werd de redactiecommissie door het bestuur in de gelegenheid gesteld om een Jaaruitgave samen te stellen met wat extra pagina's. Dit is gelukt mede dankzij de hoeveelheid beschikbare bijdragen. De Vette Varkens Vereniging kunnen we gerust een uniek gezelschap noemen. Aan de hand van, aan onze vereniging afgestane, notulenboekjes reconstrueert Ad Kamma de woelige beginjaren van deze vereniging. Bij lezing van zijn bijdrage zullen bij u allerlei beelden en herinneringen aan zowel deze periode als aan stadsgenoten bovenkomen.

De Hoogesteeg en omgeving is dit jaar het onderwerp van 'Toen en Nu'. Arnold de Greeuw en Ad Kamma laten zien hoe dit stukje Medemblik aan het begin van de jaren zestig ingrijpend op de schop is gegaan. De haast iconische Ballenbrug moest hierbij letterlijk het veld ruimen om een verbetering van de ontsluiting van en naar de stad ruimtelijk mogelijk te maken.

Hoewel weer even geleden staat Ad Dudink nog even stil bij het feit dat onze voorzitter Ton Pronk voor zijn jarenlange vrijwillige bezigheden, onder meer in zijn rol als onze voorzitter, in 2020 een lintje van onze koning mocht ontvangen.

Eerder verschenen artikelen in Jaaruitgaven 2017 en 2018 over verzuiling in Medemblik krijgen in deze uitgave een vervolg. Ad Dudink en Sjaak Pronk combineren persoonlijke herinneringen met indrukken van geïnterviewden en roepen op deze wijze weer interessante beelden op van het wel en wee binnen de katholieke, de protestantse en de niet-godsdiensstige Medemblikker samenleving.

Voor sommigen is het al een beetje in de vergetelheid geraakt anderen zullen het nog duidelijk op het netvlies hebben; het barakkenkamp aan de Westersingel. Carla Geusebroek en Ronald Boekel reconstrueren op onderhoudende wijze dit stukje bijna vergeten Medemblikker geschiedenis.

Het heeft de nodige moeite gekost, maar het resultaat mag er zijn. Aan de Breedstraat is een prachtig gedenkteken voor 'De Munt' gerealiseerd. Sjaak Pronk brengt het oude muntgebouw en de muntslag weer even in herinnering. Daarnaast doet hij in zijn bijdrage verslag over de totstandkoming van het nu opgerichte monument.

Over kasteel Radboud heeft Ben Dijkhuis al het nodige gepubliceerd, ook in eerdere Jaaruitgaven. In zijn artikel van dit jaar geeft hij een uitgebreid overzicht van het bronnenonderzoek dat hij in de loop van jaren heeft gedaan. Hij voegt op deze wijze weer stukjes toe aan het inzicht in dit historische en beeldbepalende gebouw.

Over de Friese Koning Radboud en zijn relatie met Medemblik doen vele verhalen de ronde. Maar wat behoort nu tot de categorie legenden en wat zijn de feiten? Mark Raat en Peter Swart doken in dit onderwerp en deden naspeuringen. Hun verslag is een boeiend relaas maar laat ook nog een paar vragen open.

De inhoud van de Jaaruitgave wordt afgesloten met het jaarverslag van het bestuur over 2019-2020.

Nu de inhoud van de Jaaruitgave bij u bekend is wil het bestuur allereerst waardering uitspreken voor het werk van de redactiecommissie, die wordt bijgestaan door mevrouw Ans Revier, die al jarenlang haar belangrijke medewerking verleent. Jaarlijks zien ze toch weer kans een fraai uitzijnde uitgave met interessante artikelen en foto's te verzorgen. De distributie naar alle leden mag hier ook wel even als compliment naar voren komen, want het heeft ook heel wat voeten in aarde voor dat iedereen is voorzien. Dus ook hulde aan de penningmeester met zijn helpers voor dit werk.

Door het coronavirus heeft het bestuur zich ook moeten aanpassen met het doen en laten van de vereniging. Het jaar 2020 was een jaar van schrik, onwetendheid en onbekendheid wat wel en niet mogelijk was. Met iets meer kennis waren we het jaar daarop bezig om mogelijkheden te onderzoeken maar helaas, steeds als je denkt er is ruimte, komt de beperking weer om de hoek kijken. Wel werd er door het dagelijks bestuur en later het gehele bestuur regelmatig vergaderd in het voormalig stadhuis. De ruime behuizing in de raadzaal maakte dit mogelijk. Helaas hebben we wel het besluit moeten nemen om het bezoek ook dit jaar, aan het museum uit te stellen. Wanneer dit weer wel mogelijk is zal de toekomst met zijn besluiten uitmaken.

Met trots kunnen we evenwel terugkijken op het realiseren van het Munt Monument in 2020. Ook kijken we met verlangen uit om de populaire thema-avonden weer te verzorgen. Dus ondanks de beperkingen blijven we actief en hopen we op een normaal weerzien volgend seizoen.

Voorzitter Ton Pronk en de redactiecommissie wensen u allen fijn leesplezier toe met de Jaaruitgave 2021.

Boeren, dames en een opperboer; de beginjaren van de Vette Varkens Vereniging

Wie kent de Vette Varkens Vereniging van Medemblik nou niet! Een zeer bijzondere vereniging en enig in zijn soort. Over de oorsprong doen verschillende verhalen de ronde. Hoewel de vereniging carnavaleske trekjes vertoont, heeft de club weinig van doen met de 11e van de 11e en de rooms-katholieke vastentijd. Maar wat dreef de oprichters van destijds om, tijdens de opbouw na de oorlog in 1954, deze bijzondere club op te richten? Hoe moeten de specifieke kenmerken van de Vette Varkens geduid worden? Onderstaande bijdrage¹ maakt hopelijk één en ander duidelijk.

De tijdgeest van de beginjaren vijftig

De oprichting van de vereniging vond plaats in een periode, die later werd geduid als de naoorlogse 'opbouwperiode'. Nederland was langzaam maar zeker uit de oorlogs-as verrezen en werkte hard aan herstel. Het was een periode van: optimisme, gezinsvorming inclusief naoorlogse babyboom, geleide loonpolitiek, welvaartsgroei maar ook van woningnood.

Even was er na de oorlog het optimisme dat de traditionele geestelijke stromingen onder de euforie van de bevrijding zouden vervagen en ruimte zouden maken voor een minder verzuilde samenleving. Die door velen gewenste doorbraak bleef echter uit. Op dat punt bleef veel zoals het was. Het verenigingsleven maakte daarop geen uitzondering.

Door de combinatie van hard werken en het vervaagen van de oorlogstrauma's ontstond er weer ruimte én behoefte voor ontspanning en vertier. Reeds bestaande vormen van ontspanning en vertier waren na de oorlog weer op de meer traditionele voortgezet in de vorm van: biljarten, klaverjassen, muziek, denksport, etc. En juist binnen dat specifieke naoorlogse decor kon iets ontstaan dat nieuw was en niet gebonden was aan het bestaande voor wat tegengewicht kon zorgen voor alle zorgen en verantwoordelijkheden die aan de opbouwperiode waren verbonden.

De mannen van het eerste uur

Hoewel er voor deze bijdrage niet geput kon worden uit een verslag van de oprichtingsvergadering van januari 1954, kan uit het eerste notulenschriftje van de vereniging, dat vergaderingen beschrijft tot en met maart 1962, toch het begin van de vereniging deels worden opgetekend.

In de eerste ledenvergadering van april 1954, waar 17 leden aanwezig zijn, wordt Kees Moerkens door medeoprichter Jac. Geusebroek, én tijdelijk voorzitter, in het zonnetje gezet omdat de oprichting van de vereniging vooral aan hem te danken is. Geusebroek heeft niet aangegeven waar die verdienste specifiek uit bestond of de notulist heeft dat verzuimd op te schrijven.

Uit latere krantenberichten, waarin wordt teruggeblikt op het begin van de vereniging, wordt door de toenmalige voorzitter Arie Zwetsloot meer toelichting gegeven op zijn rol. Kees Moerkens zou tijdens één of meerdere bezoeken aan 't Swarte Woifke het gemis aan een gezelligheidsclub hebben geuit en Brabantse voorbeelden van dergelijke verenigingen naar voren hebben gebracht. Zo zou de animo voor een nieuwe vereniging bij de andere stamgasten zijn gegroeid. Zoals verderop zal blijken is hiermee nog lang niet het gehele begin van de Vette Varkens Vereniging verklaard. De drie andere heren van het oprichtingscomité waren: Adriaan Parels, Albertus Hoogland en Cor Brakeboer. De deels gehuwde oprichters waren hun jongensjaren allang voorbij: Kees Moerkens was 53, Cor Brakeboer 35, Jacob Geusebroek 52, Adriaan Parels 58 en Albertus Hoogland 61.

Over de achtergronden van de oprichters kan nog het volgende worden gemeld. Moerkens was werkzaam bij de Transportbond en geboren Brabander. Brakeboer was sedert 1951 kastelein, maar werkte daarnaast ook af en toe bij de Transportbond. Het vak van metselaar werd door Jacob Geusebroek uitgeoefend terwijl Parels (mede)uitbater was van hotel-café-restaurant 'De Roemer' en sedert 1930, na gevaren te hebben, in Medemblik woonachtig was. Albertus Hoogland was keukenchef in het Radboudinternaat van de fraters.

Men kan gerust stellen dat het oprichtingscomité een bont en veelkleurig gezelschap was dat bestond uit een Brabander (Moerkens), een Gelderlander (Parels) en drie Medemblikkers. Ook qua kerkelijke achtergrond waren er verschillen. Parels en Geusebroek waren protestant, de rest had een rooms-katholieke achtergrond.

Gezien de beroepen van de oprichters en de leden van de eerste jaren kan vastgesteld worden dat de vereniging hoofdzakelijk bestond uit mannen afkomstig uit het arbeidersmilieu. De deelname vanuit de Transportbond is daarbij opvallend.

Naast de eerder genoemde bestuursleden waren o.a. ook de leden: Jan Gieling, Rein Makkes en Meindert Manshande hier werkzaam.

Eerste bestuursverkiezing

De leden dachten met het vijf man sterke oprichtingscomité gelijk ook de beschikking te hebben over een formeel bestuur. Daar dachten sommigen van het comité echter geheel anders over, want direct na de oprichtingshandelingen drongen zij in de ledenvergadering van april 1954 aan op een bestuursverkiezing. Daarbij stelden Cor Brakeboer en Adriaan Parels zich niet beschikbaar, de notulen zwijgen over hun beweegredenen. In hun plaats traden de door de vergadering gekozen leden Arie Zwetsloot en Lieuwe de Vlucht toe tot het nieuw gekozen bestuur. De andere drie mannen van het eerste uur completeerden het bestuur.

Binnen het bestuur hanteerde Jacob Geusebroek de voorzittershamer, was Albertus Hoogland secretaris en Lieuwe de Vlucht penningmeester. Die laatste deed dat overigens maar zeer kort want in het najaar van 1955 stapte hij na een heftig, en een knap onder de (boeren)pet gehouden, bestuursconflict weer op. Jaap Pronk (Oude Haven) was zijn gekozen opvolger, maar die aanvaardde zijn bestuursfunctie pas als de leden de jaarcontributie op f 15,- (gestart was met een jaarbijdrage van f 12,50) zouden bepalen in plaats van de door het bestuur voorgestelde f 18,-. Zijn eis wordt ingewilligd.

In de loop van 1957 ontstaat er weer een wisseling in het bestuur. Jacob Geusebroek treedt als voorzitter én als lid terug. Secretaris Hoogland komt op 5 juni van dat jaar te overlijden. Arie Zwetsloot wordt de nieuwe voorzitter en Kees Moerkens zal de rol van secretaris vervullen. Zwetsloot zal tot aan 1981 voorzitter blijven en de hamer na 25 jaar pas doorgeven aan Siem Ligthart. De bestuurstermijn van Moerkens blijft wat onduidelijk, maar gaat verder dan de termijn van de twee notulenboekjes die tot begin 1962 gaan.

Afb. 1: De feestdag begon met het uithangen van de vlag bij het Clubhuis. Links zien we Kees Moerkens, daarnaast Jaap Pronk en rechts van de trap opperboer Arie Zwetsloot (ca. 1957).

Het verenigingskostuum

In één van de eerste ledenvergaderingen passeren er zaken die kennelijk al eerder tijdens de aanloop van de vereniging aan de orde waren geweest: het kostuum/uitdossing van de leden, de jaarlijkse feestdag, het contributiesysteem en niet te vergeten het varken als verenigingssymbool en tevens vleesleverancier voor het jaarlijks op de feestdag aan te richten buffet.

In de vergadering van april 1954 (datum ontbreekt!) dringt de voorzitter, blijkens het verslag, er bij de leden op aan om bij gelegenheden gekleed te gaan als 'Gelders boertje'. Er is kennelijk verdeeldheid onder de leden rondom dit voorstel, want het punt wordt aangehouden tot de volgende vergadering. In de daarop volgende vergadering (juni 1954) komt het punt van het kostuum weer op de agenda. De voorzitter doet hierbij het voorstel dat ieder lid op de volgende vergaderingen en op de feestdag gekleed gaat in een blauwe kiel met boerenpet en klompen draagt als schoeisel. Blijkens het verslag waren niet alle leden geporteerd van deze boerenuitdossing. De voorzitter kon deze terughoudendheid uiteindelijk echter wegnemen door te wijzen op de voordelen van eenheid en herkenbaarheid van de vereniging tijdens allerlei festiviteiten en gelegenheden.

Afb. 2: De leden van het populaire orkest 'De Boertjes van Buuten' (voorheen De Bietenbouwers) waren sedert 1948 ook uitgedost als Gelderse boeren (ca. 1970).

Maar gelijk daarop kwam de vraag '...hoe komen we aan een kostuum?'

De voorzitter had zijn huiswerk gedaan en maakte melding van een prijsopgave die hij had verkregen van de firma A. Dudink. Daar kon men een blauwe kiel betrekken voor de prijs van f 7,-. Die prijs was sommige leden echter te gortig en daarom werd besloten dat de leden ook zelf voor een blauwe kiel konden zorgen.

Overigens zou de aanschaf van de kielen nog even duren omdat men later in het jaar ook in Purmerend een prijsopgave had gevraagd. Kees Moerkens wees ter vergadering nog op een meegebrachte advertentie waarin zijden boerenpetten worden aangeboden voor f 1,55.

De vergadering besluit voor dit kledingstuk dat Moerkens voor alle leden de petten zal bestellen. Overigens blijkt dat het bestellen en verdelen van de petten onder de leden nog heel wat inspanningen gekost heeft. Regelmatig wordt er op vergaderingen tijdens de rondvraag geïnformeerd hoe het nu zit met de petten en wanneer ze beschikbaar zijn. De klompen en de (donkere) broek waren kennelijk geen probleem, want daar werd met geen woord over gerept.

Het dragen van een boerenkostuum was lange tijd exclusief aan de heren voorbehouden. De vrouwen van de leden werden daarom ook steevast als 'dames' aangeduid. De discussie over of de 'dames' op de feestdag nu wel of niet 'in kostuum' dienen te verschijnen begint in april 1956. De vergadering komt er niet uit en uiteindelijk wordt daarom maar besloten om die keuze maar aan de dames zelf te laten. Eind 1958 komt de discussie opnieuw op tafel, maar de voorzitter wil aan dit idee geen uitvoering te geven vanwege de hoge kosten van een 'dameskostuum'.

De jaarlijkse feestdag

Bij de oprichting moet het organiseren van een jaarlijkse feestdag uitgebreid aan de orde zijn geweest, want anders valt niet te verklaren waarom de programmering van dit evenement gelijk en zonder discussie op de agenda van de ledenvergadering verscheen. In de vergadering van april 1954 wordt besloten om de feestdag in het vervolg in januari te laten plaatsvinden.

Later wordt dit gespecificeerd tot de derde dinsdag van de eerste maand. Bovendien mag, volgens het reglement, deze feestdag niet buiten Medemblik plaatsvinden. Voor de na enige jaren buiten Medemblik op de feestdag georganiseerde excursies werd wel een uitzondering gemaakt.

Op de feestdag ontstaat gaandeweg een vast protocol dat start met het uithangen van de vlag bij het clubhuis onder het zingen van het verenigingslied, gezamenlijk ontbijt, kaarten of excursie, afhalen van de dames, gezamenlijk diner en aansluitend start van de feestavond. Ook het houden van voordrachten wordt een onderdeel van de feestavond. Dat het op de feestdag kennelijk soms wat al te gezellig toegaat, mede gestimuleerd door de nodige 'borreltjes' (de leden kregen 8 gratis consumptiebonnen!), leidt in de beginjaren al tot de nodige oproepen van de zijde van het bestuur richting de leden om zich op het hoogtepunt van het jaar vooral 'netjes' te gedragen. Om één en ander in goede banen te leiden besluit het bestuur, met steun van de leden, om een ceremoniemeester te belasten met de goede orde op de feestdag van 1959.

De feestavond, het diner en het varken

Hoogtepunt van de feestdag werd natuurlijk gevormd door het diner. Kennelijk was van meet af aan duidelijk dat een varken hiervoor de hoofdbestanddelen zou leveren. Ook voor Medemblik was het zelf vetmesten of aankopen, laten slachten en vervolgens opeten van een varken in verenigingsverband een geheel nieuw fenomeen.

Afb. 3: De start van de feestavond eind jaren vijftig: koffie met gebak en daarna aan de borrel.

Rondom dat varken worden door de leden tal van voorstellen gedaan: Jac. Bakker werpt zich op als aankoper en slachter terwijl Th. Pronk aanbiedt om een gekocht big bij hem vet te mesten. Ook wordt besloten om een eventueel overschot aan vlees niet te verkopen, maar onder de leden te verdelen en/of te verloten. Dit punt zou overigens nog tot veel vragen en gedoe leiden. Voor de bereiding van het vlees zouden enkele dames worden ingehuurd, zo was de gedachte.

In de junivergadering komt het varken wederom ter sprake. Prijzen van de veemarkt van Purmerend komen op tafel en uiteindelijk wordt besloten dat wordt afgezien van zelf vetmesten en in plaats daarvan kort voor het feest een varken aan te kopen. In de november staat het varken weer op de agenda.

Slager Bakker komt ter vergadering zijn kennis ter zake over dit onderwerp etaleren. Hij stelt voor om een varken van ca. 100 kg aan te kopen. Een ander lid, D. Berkhout, blijkt ook praktische ervaring te hebben in het slachten en het verwerken van varkens. Na vele bespiegelingen besluit men uiteindelijk om kort voor de feestdag een varken aan te kopen voor een bedrag van f 180,-. Slager Bakker neemt de slacht voor zijn rekening, maar spreekt de hoop uit dat hij wat hulp vanuit de vereniging tegemoet kan zien. Rondom dat varken ontstaan later een paar vaste rituelen zoals het nemen van een foto bij de slager met het levende beest, het wegen en het aanwezig zijn bij de slacht. In het begin werd zelfs het varken gedoopt en van een naam voorzien!

Behalve het varken was er vaak veel gedoe over de slager en over wat er met het restant vlees dat overbleef moest gebeuren. Wat de slager of slachter betreft; die wisselde nog wel eens. Begonnen met slager Bakker, daarna komt slager Hansen op het toneel, daarna P. Groot en na wat gedoe rond de aankoop van een varken werd laatstgenoemde zelfs tot 'hofleverancier' benoemd. Die rol werd vanaf 1958 door Muus Groot overgenomen. De herkomst van het varkens wordt slechts een enkele keer concreet benoemd. Bijvoorbeeld in 1956 waar in het notulenboekje wordt vermeld dat op zondag 15 januari een varken is gekocht van de gebrs. Groot uit de Brake. Soms wordt het lid P. Groot genoemd als mester waarvan het varken betrokken zal worden.

Op de vergadering in 1957 komt het restant vlees tijdens de rondvraag weer eens aan orde. De vraag is waar het overschot van de afgelopen feestdag gebleven is. Voorzitter Zwetsloot houdt zich op de vlakte door aan te geven dat het niet veel was en dat het vorig jaar naar de ouden van dagen is gegaan en dit jaar aan relaties van de veiling is gegeven. De voorzitter stelt voor voortaan de leden te zullen raadplegen wat te doen met het restant. Overigens is over die raadpleging niet veel terug te lezen in de notulen!

Afb. 4: Opperboer Zwetsloot en secretaris Moerkens bij het traditioneel 'varken wegen' met links slager Muus Groot (1971).

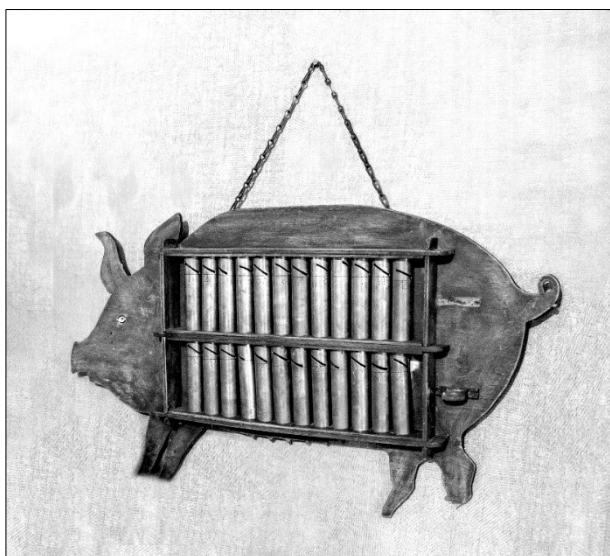
Het kroegspaarsysteem

De introductie van een zogeheten kroegspaarsysteem moet voor de leden ook iets geheel nieuws zijn geweest. In het clubhuis ('t Swarte Woifke) was een houten bord aangebracht (zie afbeelding 5) met daarop de individuele spaarbusjes van de leden (er waren 24 genummerde stuks beschikbaar). De bedoeling was, dat de leden hierin kwartjes doneerden om zodoende het lidmaatschapsgeld en bijzondere uitgaven bij elkaar te sparen.

Bepaald was dat alle leden een week voor het lichten van de busjes, deze gevuld zouden hebben met kwartjes. Dit spaarsysteem kwam heel vaak via de rondvraag op vergaderingen aan de orde. De penningmeester beklagde zich nog wel eens over het feit dat de leden het soms niet zo nauw namen met het nakomen van de afgesproken spaardiscipline.

In sommige gevallen bleek dat bij het lichten van de busje kort voor de feestdag men veel te weinig gespaard had. Sommige leden zagen het sparen via de busjes helemaal niet zo zitten en wilden hun contributie in één of twee keer voldoen. Anderen wilden het busje weer in één keer vullen, zodat een ander lid het weer kon gebruiken. Soms was een lid het nummer van zijn busje vergeten en moest het bestuur het nummer weer doorgeven. En zo loopt het gedoe over het spaarsysteem als een rode draad door de eerste jaren van de vereniging heen.

Duidelijk is wel dat het systeem van de spaarbusjes nooit echt soepel heeft gewerkt.

Afb.5: Het nog in het 't Swarte Woifke aanwezige oude clubspaarsysteem met de stalen genummerde busjes (2021).

Clubsponsor Parels

Het woord sponsor was begin jaren vijftig in Nederland een vrijwel onbekende term, maar de vereniging had met het lid Adriaan Parels wel iemand in haar gelederen die als zodanig optrad. Ongevraagd ondersteunde hij de vereniging met het spaarvarken waaraan of waarin de 25 spaarbusjes waren bevestigd. Ook stelde hij gratis een 25-tal insignes aan het bestuur ter beschikking. Dat bestond uit een speldje in de vorm van een varken dat men op de boeren pet diende te bevestigen. Het bestuur stelde voor, omdat men nog geen stuiver is kas had, om deze speldjes voor f 0,50 aan de leden te verkopen.

Later zou 'sponsor' Parels ook nog een wisselbokaal beschikbaar stellen voor de best gehouden voordracht op de feestavond. In 1968, aan de vooravond van het 15-jarig bestaan, schenkt ook burgemeester Norbart (de Herenboer van de vereniging) een wisselbokaal aan de vereniging. Het betreft een varkentje op een standaard. Het was overigens vanaf 1957 al een traditie geworden dat de burgemeester werd uitgenodigd om als 'Herenboer' tot de vereniging toe te treden. Burgemeester Letschert was de eerste die deze titel mocht ontvangen.

Ook kwam Parels op de feestdag van januari 1955 met een zelf geconstrueerd schandblok op de propen, dat voor veel hilariteit op de feestdag zorgde. Dat blok zou nog lang een vast attribuut op de feestdag blijven. Verder achtte Parels het passend om bij openbare gelegenheden als vereniging goed zichtbaar voor de dag te komen door middel van een verenigingsvaandel. Jan Ruigewaard biedt zich aan om hier zorg voor te dragen.

Later blijkt Ruigewaard geen tijd te hebben om iets te maken en toont Adriaan Parels in een volgende vergadering zijn stukje huisvlijt. De leden zijn ingenomen met zijn vaandel. Niet veel later, begin 1955, blijkt er tussen bestuur en Ruigewaard een conflict te sluimeren, dat uiteindelijk resulteert in roeyement van Ruigewaard. De achterliggende reden, zoals zoveel ontstane conflicten, blijft in nevelen gehuld.

Afb.6: Het door Adriaan Parels geschonken vaandel (1965).

Ledenperikelen

In het eerste jaar van haar bestaan had de vereniging al te maken met 'uittreding' van de leden Paay, Th. Pronk, Van Dokkum en Tromp. Het lid Manshande kreeg, zonder een in de notulen vermelde reden, een 'proeftijd' van een jaar. Aan het begin van 1956 speelde er ook de 'kwestie Glim'. De precieze inhoud van het geschil wordt in de notulen niet vermeld, maar op vragen van leden naar de stand van zaken antwoordt het bestuur dat dhr. Glim als lid heeft bedankt.

Aan de andere kant kon de voorzitter ook van tijdtot-tijd nieuwe leden verwelkomen. Duidelijk wordt dat de aspirant-leden wel aan een zeker, niet nader beschreven, profiel moesten voldoen wilden zij als lid toegelaten worden. Bij een voorgedragen lid uit Twisk (Jac. de Leeuw) merkte de voorzitter bijvoorbeeld op dat het bestuur zijn lidmaatschap in overweging zal nemen mits 'het geen druktemaker betreft en hij niet te kwaad is'. Op andere momenten is er geen sprake van een openbare voordracht, maar deelt het bestuur aan de leden mee dat de vereniging weer enige uitbreiding heeft gekregen met één of meerdere leden. Naar aanleiding van een discussie of het oude lid Ruigewaard wellicht weer kan toetreden, (waarop de voorzitter zeer beslist negatief reageert) wordt op 29 november 1955 op de vergadering besloten dat het bestuur voortaan het mandaat krijgt om nieuwe leden aan te nemen.

De opkomst op vergaderingen is ook een voortdurend zorgpunt.

De voorzitter hamert bij weer een geringe opkomst er stevast op dat aanwezigheid gewenst is om tot goede en gedragen besluiten te komen. Hij blijft een beetje een roepende in de woestijn. Een door één van de leden voorgesteld boetesysteem bij niet verschijnen vindt geen weerklank en wordt afgestemd. Begin 1955 gaan de leden echter wel opeens akkoord met een boete van f 1,- bij het zonder reden afwezig zijn bij vergaderingen. In het reglement is de boete later opgehoogd tot f 2,50.

Om de verenigingskas te spekken worden gedurende het jaar diverse klaverjasavonden georganiseerd. Deze activiteit leidt op bestuursvergaderingen tot een gestage stroom aan opmerkingen, verwijten, oproepen, irritaties, etc. Zo wordt van de leden verwacht hier allemaal aanwezig zijn, wat vaak niet het geval is. Ook wordt, naar aanleiding van klachten, verwacht dat de leiding de zaak strak in de hand heeft, de verloting niet al begint als er nog mensen zitten te kaarten, etc. etc.

Het informele karakter van de vereniging

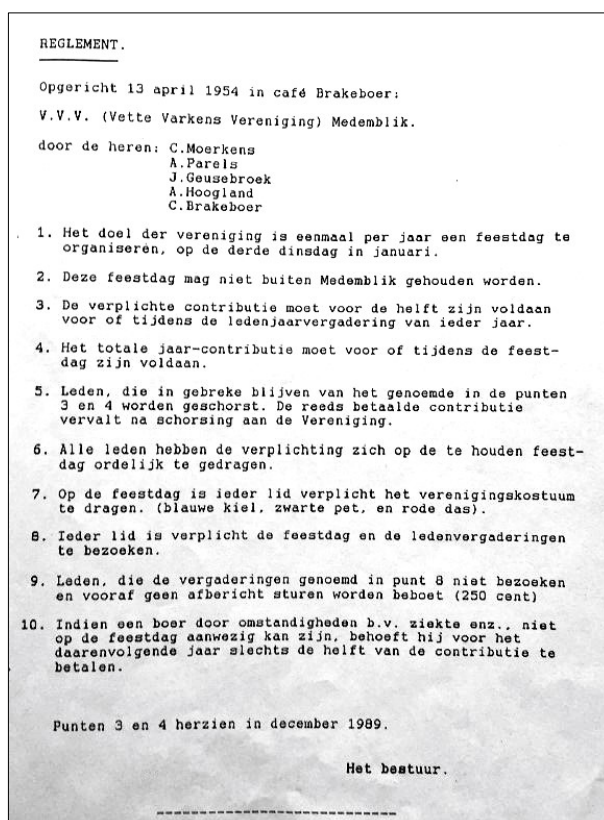
In de beginjaren was er feitelijk geen sprake van een vereniging in de juridische betekenis. Daarvan is namelijk pas sprake als er een officiële oprichtingsakte bestaat en de vereniging over statuten beschikt. Een verwijzing naar een akte, statuten of een bezoekje aan een notaris dan wel inschrijving in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel zijn in de verenigingsdocumenten (tot 1961) niet aange troffen.

Het bij de oprichting in 1954 opgesteld reglement mag als een bijzonder document geduid worden. Wat direct opvalt is het geheel ontbreken van bestuursonderwerpen. Zelfs het woord 'bestuur' komt in de tien artikelen niet voor. Het mag zonder twijfel apart worden genoemd dat er kennelijk geen regels zijn vastgelegd rondom de verschillende bestuursrollen, mandaten en bevoegdheden. Dat geldt zowel voor het bestuur als voor de algemene ledenvergadering. Dit geheel duidt op wat men nu als een 'informele vereniging' zou beschouwen.

Een groot aantal artikelen (vijf) in het reglement gaan over contributie, waarvan één over een boete bij het zonder afbericht wegblijven op vergaderingen. Een drietal artikelen bevat ledenvoorschriften voor de feestdag te weten; het verplichte verschijnen, het dragen van het verenigingskostuum en het 'ordelijk gedragen'. Twee artikelen zijn gewijd aan het doel van de vereniging – het houden van een feestdag op de derde dinsdag in januari – en de locatie van de dag: 'Deze mag niet buiten Medemblik gehouden worden'.

Gezelligheidsclub of besloten boerensoos?

Goed beschouwd was de vereniging een soort soos die uitsluitend voor heren toegankelijk was. In die zin was het een gesloten mannenbolwerk.

Afb. 7: Het reglement zoals in 1994 bijgesloten bij de feestgids van het 40-jarig jubileum.

Geheel in lijn met de maatschappelijke positie van vrouwen in jaren vijftig hadden de vrouwen van de leden uitsluitend een secundaire en min of meer ceremoniële rol. Het draaide om de mannen en de boeren.

Alleen ter omlijsting van het feestmaal en later de feestdag mochten de 'dames' bij het mannelijk gezelschap aanschuiven en onderdeel zijn van de feestvreugde. In oktober 1959 komt deelname van de 'dames' aan het jaarlijks reisje in een bestuursvergadering aan de orde. De voorzitter is erg resoluut en verwoordt het gevoel van de vereniging als volgt: '...volgens de leden komt er nog niets van in.' Van invulling van formele rollen en publieke optredens door de betrokken dames was natuurlijk helemaal geen sprake. In die zin was het democratisch-emancipatorisch gehalte van de vereniging toentertijd nog erg laag.

Een ander aspect betreft de beslotenheid van de vereniging. Het bestuur nam voordrachten in ontvangst, wou de kandidaat en bepaalde of die wel of niet in het verenigingsdecor paste. Deze, binnen het bestuur toegepaste, ballotage was verre van transparant en zeker niet gebaseerd op voor de leden duidelijke criteria en voorwaarden. Maar dit geheel van verenigingskenmerken gaf wel een heel bijzondere kleur aan de vereniging. Dat hier een aantrekkingskracht vanuit ging, bewijst wel de later ontstane wachtlijst om te mogen toetreden.

Maar als een populaire vereniging slechts een 30-tal leden toelaat is een wachtlijst daarentegen ook weer snel een feit!

Een andere bijzonderheid betreft het feit dat de vereniging vanaf het begin niet uitsluitend toegankelijk was voor geboren en getogen Medemblikkers.

Men werd allen boer en daardoor ontstond een zekere afstand tot de alledaagse maatschappelijke rollen en de daarmee verbonden verschillen in rangen en standen. In dat opzicht zijn er veel overeenkomsten met de uitdossingen tijdens het carnaval. Die hebben namelijk hetzelfde doel: het tijdelijk laten verdwijnen van uiterlijke kenmerken van de alledaagse rangen en standen.

Afb.8: Kees Moerkens in 1964 achter de microfoon bij radiomannen Kees Schilperoort (l) en Cees de Lange (r).

Dan kan ingegeven zijn vanwege de omstandigheid dat Moerkens en Parels feitelijk ook 'buitenpoorters' waren of dat de aanwas van voldoende uit Medemblik afkomstige leden in de beginjaren niet zo'n vaart liep.

De herkomst van de specifieke verenigingskenmerken

Goed beschouwd zijn er aan de Vette Varkens Vereniging een aantal, zeker voor West-Friesland, zeer bijzondere kenmerken verbonden. Te noemen zijn: het kostuum, het te consumeren varken en het kroegspaarsysteem.

De keuze van het verenigingskostuum mag op z'n zachtst gezegd zeer bijzonder worden genoemd. Hoe valt anders te verklaren dat een vereniging met de stad als basis, voor een uitdossing kiest die de typische symbolen draagt van een boerse omgeving. Het dragen van een uniforme uitdossing had wel een sterk nivellerende werking.

Dat men voor het kostuum van een Gelders boer kiest is opvallend. Waarom geen Brabantse of Westfriese boer? Overigens zou dat voor de boeren uitdossing in de praktijk niet veel verschil hebben gemaakt. Moeten we hier de inbreng van de uit Gelderland afkomstige Parels vermoeden? Wilde hij wellicht vanuit zijn achtergrond andere dan de door Moerkens ingebrachte Brabantse invloeden terugzien? Het blijft wat gissen.

Er zijn wellicht nog andere bronnen die naar de gekozen uitdossing leiden. Denkbaar is dat het in die tijd zeer populaire Orkest De Bietenbouwers sommigen op een idee heeft gebracht. Dit in 1948 ontstane orkest, waarvan de leden verkleed waren als Gelderse boeren, was zeer bekend. Het begon als radio-orkest maar groeide uit tot een ongekend populair en veel gevraagd muzikaal gezelschap. De muziek werd omlijst door 'proatjes' van Gait Jan Kruutmoes (Kees Schilperoort). De conference of voordracht zou later ook onderdeel worden van de feestavonden van de Vette Varkens Vereniging.

De conference was ook bij het carnaval populair en in de eigen regio was Piet Kroon sr. als boer Kees Stet actief en zeer bekend als conferencier. Dat de vereniging enige verwantschap voelde met De Bietenbouwers (vanaf 1954 overigens verder gegaan als De Boertjes van Buuten), kan worden afgeleid aan een radio-optreden op 22 januari 1964 in het programma van Kees Schilperoort. Dit optreden was mede in het kader van het 10-jarig bestaan van de vereniging.

Dat het varken zo'n prominente rol in de vereniging kreeg toebedeeld mag zeer opvallend worden genoemd. Vergelijkbare verenigingen waren in West-Friesland én ver daarbuiten nergens te bekennen. Wel treffen we in de notulen verwijzingen aan naar andere varkensclubs. Maar uit naspeuringen naar die verenigingen in Den Bosch en Spierdijk blijkt dat het om varkensfokverenigingen ging.

We zien in het aankopen, slachten en vervolgens opeten van een varken wel een West-Brabants gebruik terugkomen. Daar kende men vroeger het fenomeen van de 'teeravond' (afgeleid van potverteren). Er werd dan een varken vetgemest (of gekocht van opgespaarde inleg) en geslacht en op de teeravond opgegeten. Wat overbleef van het vlees werd bij opbod verkocht en als er genoeg bier gevloeid had, werden er soms stevige prijzen geboden. Volgens enkele krantenberichten zou Moerkens ook hebben verwezen naar het gebruik om tijdens het carnaval een schaaap te slachten en op te eten. Bij de Heemkundekring in de geboorteplaats (Wouw) van Moerkens was dit gebruik echter onbekend, zo bleek uit navraag. Waarschijnlijk een verhaal dat het toentertijd goed deed in het in zijn ogen wat saaie Medemblik.

Een ander kenmerk dat met zuidelijk Nederland samenhangt is het destijds gekozen kroegspaarstelsel. Het busjessysteem lijkt een kopie te zijn van de zogeheten 'dubbeltjespot' uit het Tilburgse. Een dubbeltjespot is een houten kast tegen de muur van een café. In de kast zitten vakjes en via een gleuf deponeert de deelnemer telkens een bedrag in zijn eigen vakje (zie afbeelding 5). Men spaarde op deze manier een bedrag bij elkaar dat tijdens de kermis en later het carnaval kon worden uitgegeven. Het spaarsysteem dankt zijn naam aan het dubbeltje, dat vroeger al een forse bijdrage was. Met het verdwijnen van veel cafés wordt ook de dubbeltjespot in het zuiden steeds zeldzamer. Ook de noodzaak om met de dubbeltjespot te sparen nam af. Dat men in Medemblik kwartjes ging sparen lijkt logisch; met dubbeltjes schoot het niet erg op en de kwartjes waren meer in overeenstemming met naoorlogse prijzen en lonen.

Slot

Dat de Vette Varkens Vereniging een bijzondere club is mag hopelijk uit het bovenstaande duidelijk zijn geworden.

De door Kees Moerkens ingebrachte elementen uit het Brabantse culturele leven hebben zonder twijfel een zekere richting en kleur aan de vereniging gegeven. Ook van de andere promotor, Adriaan Parel, kan vastgesteld worden dat hij een grote rol heeft gespeeld bij het incorporeren van, voor West-Friesland bijzondere, rituelen, symbolen, gebruiken, attributen, etc.

Aan de andere kant moet ook geconstateerd worden dat het decor van de jaren vijftig met het opkomende carnaval, de populariteit van 'De Bietenbouwers' en de regionale bekendheid van Kees Stet inspiratie zal hebben opgeleverd die voor de bijzondere vorm en invulling hebben gezorgd. Dat de vereniging in het begin wat bestuurs- en ledenperikelen kende is wellicht een detail. Het geheel heeft zonder twijfel tot een vereniging geleid dat zijn gelijke niet kent en tot voor kort de nodige vitaliteit kende.

Ad Kamma
Hoogkarspel, april 2021

Geraadpleegde bronnen

<https://www.delpher.nl/nl/kranten>.
<https://militieregisters.nl/>.
Heemkundekring De Vierschaer, Wouw en omgeving, via René Hermans.
<http://www.meertens.knaw.nl/>.
https://www.westfriesgenootschap.nl/geschiedschrijving/biografie/biografie_kees_stet.php
Oudheidkundige Vereniging "Medenblik", Notulenboekjes Vette Varkens Vereniging vanaf april 1954 tot begin 1962, Plakboek Vette Varkens Vereniging 1957-1989.
<https://gw.geneanet.org/>.
<https://wikimiddenbrabant.nl/Dubbeltjespot/>.
<https://nl.wikipedia.org/>.

Herkomst afbeeldingen:
Oudheidkundige Vereniging "Medenblik", Medemblik: 1, 3, 4, 6, 7 en 8.
Arnold de Greeuw, Medemblik: 5.
<https://www.youtube.com: 2>.

¹ Een woord van dank gaat uit naar Riet Pronk-de Beer, Fred Berlijn en Jack Brakeboer. Zij hebben, ieder op eigen wijze, bijgedragen aan de totstandkoming van dit artikel.

Verzuiling in het Medemblik van de jaren vijftig

In eerdere jaargetuiven (2017 en 2018) hebben we al kort stil gestaan bij aspecten van verzuiling in het verenigingsleven en in het onderwijs. Met deze bijdrage willen we nader stilstaan hoe die verzuiling doorwerkte in het persoonlijke domein van Medemblikkers. Tenslotte gelden de jaren vijftig van de vorige eeuw in velerlei opzicht als een belangrijke periode in de wordingsgeschiedenis van de naoorlogse samenleving. Ook in de Medemblikker samenleving heeft die periode van verzuiling een bepaald stempel gedrukt op het doen en laten van mensen.

Ad Dudink tekent herinneringen op vanuit zijn katholieke achtergrond en staat daarbij ook even stil bij de politieke component van de verzuiling. De protestante en de neutrale zuil worden door Sjaak Pronk belicht aan de hand van interviews met stadsgenoten die uit eigen ervaring en beleving aspecten van die verzuiling laten optekenen.

Intro op de katholieke zuil

In de jaren vijftig is de katholieke zuil in Medemblik van grote invloed geweest op de samenleving. Het is de periode van mijn katholieke jeugd. Als misdienaar in de Martinuskerk beleefde ik vele aspecten van het geloofsleven. De lesgevers op de lagere school en de ULO waren toen de fraters van Tilburg. Een aantal persoonlijke kerkherinneringen en schoolherinneringen krijgen hierbij aandacht. Voor de deelname aan het katholieke verenigingsleven heb ik gekozen voor voetbal. In deze bijdrage heb ik mijn terugblik aangevuld met beschrijvingen over de volgende onderwerpen: bestuur, kerkgebeuren, onderwijs, verenigingsleven, winkels en media.

Stadsbestuur en Katholieke Volkspartij

De bekende katholieke burgemeester Peters is in 1952 al twintig jaar de belangrijkste burger van de stad. Zijn katholieke voorganger P. Schoutsen werd in 1920 aangesteld. Veel Medemblikkers weten dat hij voortleeft in een bekende straatnaam. Dat sommige namen onenigheid kunnen geven tussen katholieken en protestanten in de gemeenteraad toonde een heftige discussie op 6 september 1952. De Sonostraat is een naamgeving geweest, die destijds voor veel katholieken niet acceptabel was. Een historische terugblik naar de Tachtigjarige Oorlog geeft de verklaring. De opvolger van burgemeester Peters is wederom katholiek. Het is drs. Henk Letschert, die tot 1965 de nieuwe burgervader van de stad is.

In de vijftiger jaren is de Katholieke Volkspartij (KVP) toonaangevend in het stadsbestuur. De cijfers van de gemeenteraadsverkiezingen in 1954 laten zien dat de katholieke zuil de hoogste positie inneemt: KVP (43,4%), PvdA (25,8%), protestantse partijen (bij elkaar 18,5%), CPN (6%) en de VVD (5,5%). Dat de katholieken toen ook landelijk de toon zetten, vertellen de Kamerzetels. In 1956 telt de Tweede Kamer 150 zetels en 49 daarvan zijn toegefallen aan de KVP. De VVD telde toen slechts 13 zetels. Ja, andere tijden!

De verkiezingen van 2021 demonstren de achteruitgang van een partij die in 1980 is opgericht: het CDA. De KVP, de ARP (Anti-Revolutionaire Partij) en de CHU (Christelijk-Historische Unie) hoopten op een succesvolle regeringspartij. Aanvankelijk lukte dat, want dertig jaar geleden had het CDA nog 54 zetels in de Tweede Kamer. Men kan zich afvragen of de huidige positie van het CDA samenhangt met de kerkelijke ontzuiling in ons land. De partij heeft nu nog slechts 15 zetels.

Geert Huizinga geeft in zijn proefschrift (1940) een bekende verklaring voor de toename van de katholieke bestuurlijke invloed in de dertiger jaren: 'Het groote kindertal bij de Rooms-Katholieken is een vaststaand en bekend feit.' Ouders van kleine katholieke gezinnen krijgen ook in de vijftiger jaren bezoek van de pastoor met zijn wens: 'Graag meer kinderen!'

Het katholieke kerkgebeuren

Elke dag was er om zeven uur een kerkdienst. Al om half zeven begon de klok te luiden als oproep voor de 'vroegmis'. Op zondag is er bovendien om tien uur een 'hoogmis', een plechtigheid met zangkoor en preek. Begin jaren vijftig is pastoor Bakker de bekende naam in de parochie. Hij is dan 45 jaar priester en al 20 jaar werkzaam in Medemblik. In 1950 krijgen zijn huishoudster (Mej. J.M. Steur) en zijn dienstbode (Mej. W. de Meijer) de bekende eremedaille verbonden aan de Orde van Oranje Nassau. Pastoor Bakker is in maart 1954 overleden. Zijn opvolger is G. Heemskerck.

Wie in de jaren vijftig naar een kerkdienst ging, zag ogenblikkelijk de tweedeling tussen man en vrouw. Op de banken rechts knielden de mannen en links de vrouwen. Jongens mochten toen nog niet bij hun moeder zitten en meisjes niet bij hun vader. Deze tweedeling gold ook voor twee bekende plekken om je zonden te belijden: de biechtstoelen.

Een biechtstoel is een meubel dat in rooms-katholieke kerken wordt aangetroffen en waarin de biecht wordt afgenomen. Meestal bestaat de biechtstoel uit twee delen, gescheiden door een rooster of gordijn. Het is de bedoeling dat de biechteling anoniem blijft, zijn ruimte is dan ook duister zodat de priester hem niet kan herkennen. De priester zit aan de ene kant, de biechteling knielt aan de andere kant.

Afb. 1: Biechtstoel in de Martinuskerk (2021).

Als we met de schoolklas gingen biechten, leerde ik in de kerk altijd een vast rijtje voor mijn zonden: Thuis ongehoorzaam geweest, mijn broertje gepest en op school niet mijn best gedaan. Na deze bekentenis kreeg je meestal als straf (penitentie) een paar weesgegroetjes bidden en dan zouden je zonden vergeven zijn.

*Wees gegroet Maria, vol van genade
De Heer is met U
Gij zijt de gezegende onder de vrouwen, en
Gezegend is Jezus, de vrucht van Uw schoot
Heilige Maria, Moeder van God
Bid voor ons, zondaars,
Nu en in het uur van onze dood.*

Dit gebed tot Maria zit ongetwijfeld in het geheugen van iedereen die katholiek is opgevoed. Een bekende herhaling gebeurde bijvoorbeeld door middel van de rozenkrans. Men laat dan een bidsnoer met vijf grote en vijftig kleine kralen door de handen gaan. Bij de kleine kralen wordt het Weesgegroet gebeden, bij de grote het Onze Vader. Een kerkdienst met rozenhoedjes bidden ter ere van Maria was er bijna elke avond in mei en oktober. In de weken voor Pasen (de vastentijd) is de rozenkrans bijna elke dag in gebruik.

Als ik terugdenk aan het katholieke gebeuren in de Sint-Martinuskerk speelt mijn functie als misdienaar een belangrijke rol. Na de eerste communie konden jongens misdienaar worden. De selectie vond vanuit de pastorie plaats. Daar wisten ze of de ouders regelmatig de kerk bezochten. Voor vader en moeder was het een eer wanneer hun zoon in toog en superplie de priester mocht assisteren voor het altaar. Teksten werden toen in het latijn uitgesproken met de rug naar het publiek.

De bekende schuldbelijdenis in het begin van de mis is nog makkelijk op te roepen: mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa! Dat was bij ons nauwelijks te verstaan. Dat het ook anders kon hoorde ik in een kerk in Tilburg bij een bezoek aan mijn oom en tante. De misdienaars riepen daar heel luid de Latijnse teksten. Zo gaan wij het voortaan ook doen, dacht ik, en mijn besluit is een succes geweest. De kerkbezoekers hoorden eindelijk wat we allemaal zeiden!

Huwelijksplechtigheden en uitvaartdiensten betekenden voor mij als misdienaar dat ik niet naar school hoefde. Trouwdiensten vond ik fijner dan een droevige begrafenis omdat je na afloop van de trouwmis altijd iets lekkers kreeg. De lach van de bruid en bruidegom leidde tot een heel andere stemming dan de tranen bij een rouwdienst.

Dat het katholieke geloof in de jaren vijftig in elk gezin zichtbaar is, leert bijvoorbeeld het bidden bij het eten en bij het naar bed gaan. De weken voor Pasen mag er alleen op zondag gesnoept worden. Zes van de zeven sacramenten roepen ongetwijfeld herinneringen op in elk katholiek geheugen over die tijd.¹ Wie een indruk wil krijgen van het kerkgebeuren vindt op internet talloze teksten van Henk Buijks en reacties daarop. Vele herkenbare verhalen van hem vindt men in het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC).

Katholieke scholen

In de vijftiger jaren zijn er twee katholieke lagere scholen. De Mariaschool (Bagijnhof 39) voor de meisjes en de St. Jozefschool (Ridderstraat 10) voor de jongens. In de voorafgaande Bernadette kleuterschool zaten jongens en meisjes nog bij elkaar in de klas. Ze kregen daar les van de Zusters van Liefde.

De geschiedenis leert het volgende. In het voorjaar van 1875 gingen twee heren van het Rooms-Katholieke Armbestuur naar Tilburg om te vragen of een paar Zusters van Liefde bereid waren in Medemblik een bewaarschool te beginnen. Ja, dat gebeurde. Op 5 mei 1884 werd door de zusters ook een Taal­school voor meisjes geopend.

Afb. 2: Einde Bagijnhof met de voormalige Maria-school (2021).

Deze Mariaschool wordt gevestigd in huize St. Martinus aan het Bagijnhof. Voor de jongens begint het schoolleven in 1908. De fraters uit Tilburg starten in dat jaar het onderwijs voor 80 katholieke jongens. De openbare lagere school heeft daardoor ineens veel minder leerlingen.

Elke schooldag begint met veel rumoer op de speelplaats. Dan klinkt plotseling de eerste bel. Iedereen moet dan klas bij klas in de rijen voor de deur gaan staan. Daarna klinkt met een korte felle slag de tweede bel. Frater Gerlach speurt rond of iedereen zich aan de stilte houdt.

Afb. 3: Het R.K.-onderwijspersoneel met schoolkinderen op een dagtripje naar Schoorl (1963). Achterste rij v.l.n.r.: frater Emile, frater Constant?, mevr. Pronk-Ruitenberg, frater Servatius, ?, frater Pancratio. Middelste rij v.l.n.r.: frater Ludovidius, juffrouw Trudy de Jong, frater Franciscus, juffrouw Anny van Velzen, frater Switbertus. Voor: de chauffeurs.

Elk trimester krijg je als leerling van de St. Jozefschool een rapport. Het eerste cijfer gaat over het vak Godsdienstleer, het tweede cijfer vertelt over je kennis van de Bijbelse Geschiedenis. Het bekendste boekje met vragen en antwoorden over het katholieke geloof is ongetwijfeld de Schoolcatechismus geweest. In 1920 vonden de Nederlandse bisschoppen het nuttig dat er voor het gehele land één catechismus zou komen. Zij stelden deze dan ook verplicht. Tussen 1920 en 1964 zijn katholieke kinderen opgegroeid met deze leerboekjes over het geloof. De bedoeling was dat de leerlingen alle vragen en antwoorden uit hun hoofd leerden. Vooral de eerste vraag, met bijbehorend antwoord, is zeer bekend: Waartoe zijn we op aarde? Het antwoord hierop zullen veel katholieken nog weten: We zijn op aarde om God te dienen en daardoor hier en in het hiernamaals gelukkig te zijn.

Als de huidige Jozefschool 80 jaar bestaat, verschijnt een boekje met veel foto's en herinneringen. Meester Frans Brieffies noemt in zijn terugblik over de jaren 1953-1959 een beleving, die bij veel leerlingen van toen nog zeer herkenbaar zal zijn.

Vervolgens stommelt iedereen naar binnen en loopt naar zijn klas.

Afb. 4: De St. Jozefschool in de Ridderstraat (1970).

In de jaren vijftig is de leerplichtige leeftijd 14 jaar. Hoewel de meeste leerlingen na de lagere school kiezen voor vervolgonderwijs, sluiten sommigen hun schoolperiode af in de zevende of achtste klas. De katholieke jongens die in Medemblik doorleren, gingen vaak op de fiets naar de Ambachtsschool St. Wilfried in Grootebroek.

De keuze voor een internaat, om frater of priester te worden, werd toen dikwijls gemaakt. In 1956 bijvoorbeeld kiezen vijf jongens voor een seminarie, missionaris- of pateropleiding. Later ervaren ze dat dit een foutieve keuze is geweest. Ze zijn allen voortijdig afgehaakt. Enkele leerlingen in die tijd kozen voor de (M)ULO tegenover de lagere school: Huize St. Radboud. Het Uitgebreid Lager Onderwijs voor de katholieke meisjes betekent een fietstocht: De St. Augustinus MULO in Wervershoof of de Dr. Ariens MULO in Middenmeer. Het Werenfridus Lyceum in Hoorn is de plek om nog verder te leren. Het enige vervolgonderwijs voor katholieke meisjes is de VGLO in de Kruisstraat.

PENSIONAAT HUIZE St RADBOUD, aldus de tekst op de eerste bladzijde van mijn schoolrapport in het zevende leerjaar. Ik zit dan als externe leerling in het bekende gebouw aan de overkant van de lagere school. Vanaf 1922 is dat een internaat voor 'katholieke jongeren uit de nette burgerstand'. Rond 1950 zorgen 30 fraters voor 130 leerlingen van 10 tot 17 jaar. Ze volgen de drie laatste jaren van de lagere school of zitten in een klas van de ULO. De nette interne leerlingen worden dagelijks om half zeven gewekt en gaan daarna om zeven uur naar de Heilige Mis in de kapel. Het avondeten is om vijf uur, daarna is er huiswerkuur van zes tot zeven onder toezicht van de fraters. De externen komen voor dit huiswerkuur weer terug van huis. Na het avondgebed om negen uur lopen de meeste interne jongens in stilte naar boven. De hoogste klassen mogen nog een uurtje opblijven.

Op de vrije woensdag- en zaterdagmiddagen worden lange wandelingen gemaakt. Als ze in een rij door het Bagijnhof liepen, hoorde ik vaak zeggen 'daar lopen de kippen'.

Het kippenhok is voor plaatsgenoten de naamgeving voor het pensionaat. De oorzaak van dit scheldwoord zijn de hoge gaashekken op de speelplaats. Mijn meeste ULO-klasgenoten zijn geen Medemblikkers maar verblijven op het internaat. Enkele leerlingen wonen in de Wieringermeer. In het drie maandelijks ULO rapport ontvang ik telkens cijfers over mijn kennis van (1) Christelijke Lering, (2) Bijbelse Geschiedenis en (3) Liturgie. In het eerste trimester zijn deze beoordelingen ruim voldoende: 10, 10, 7,5.

Heeft de tweedeling van de katholieke scholen voor jongens en meisjes gevolgen gehad voor latere verkeringen? Misschien. Het grotere gezin is natuurlijk een ontmoetingsplek geweest voor vrienden en vriendinnen. De danslessen vanaf je zestiende in het St. Pieter bij Peter Verbiest en de dansavonden in Het Wapen (Rita en de Golden Five) zijn voor veel jongeren wellicht blijvende herinneringen.

Katholieke verenigingen

Dat het katholicisme in de eerste helft van de vorige eeuw een grote invloed heeft gehad op ons verenigingsleven laat zich met vele voorbeelden bewijzen. Met name in de twintiger en dertiger jaren is het katholieke geloof in Medemblik de impuls voor de oprichting van vele verenigingen. Sport, toneel en muziek krijgen clubs met louter katholieke leden. De bekende locatie voor zang en toneel is het verenigingsgebouw 'St. Pieter' (Ridderstraat 9). Dat in de vijftiger jaren niet elke vereniging door het geloof is opgesplitst leert onder meer de geschiedenis van de bekende muziekvereniging Crescendo. Onze oude Harddraverijvereniging Prins Hendrik blijft eveneens divers. En noemenswaardig in deze jaargave is de Vette Varkens Vereniging.

Afb. 5: D. V. O. voetbalveld Vooreiland (1936).

D.V.O. is de voetbalclub in mijn jeugd. In 1951 bestaat deze rooms-katholieke voetbalvereniging twintig jaar. Jan Struik heeft een mooie herkenbare terugblik geschreven met veel bekende namen. De plekken waar zowel M.F.C., als D.V.O. (en D.E.K.) speelden zijn de sportvelden aan het Vooreiland.

'Beiden maakten er geen geheim van, dat katholiek en protestant absoluut niet samen konden gaan. Een hoge betonnen schutting, die veel weg had van de Berlijnse muur, scheidde de twee verenigingen van elkander. In het midden stond de snoepkraam van Jan Zwaan. Deze was zo neergezet, dat de supporters van de twee kemphanen toch voorzien konden worden van divers snoepgoed en een flesje cider. En je waagde het niet om tijdens de wedstrijd even over de schutting te kijken. Een klap met een wandelstok was het teken dat je het maar bij je eigen vereniging moest houden.'

Twee bekende namen van voetballers in die tijd zijn de Pronken en de Manshandens. In 1951 speelden beide families tegen elkaar voor een goed doel. De opbrengst was bestemd voor het missiewerk van pater Manshanden. De oproep om de pater te steunen zorgden voor heel veel toeschouwers. De Pronken verloren met 5-3.²

In september 1963 vindt de fusie plaats tussen D.V.O. en M.F.C.. Een nieuwe toekomst voor de voetballers in Medemblik! Het huidige verenigingsleven laat zien dat niet alleen bij voetbal de katholieke stempel verdwenen is. De R.K. verenigingen in Medemblik gaan, net zoals D.V.O., fuseren of worden voor iedereen toegankelijk gemaakt. De ontzuiling in de zestiger jaren heeft veel Medemblikkers weer bij elkaar gebracht.

Katholieke winkels

Veel katholieke Medemblikkers hebben in de vijftiger jaren waarschijnlijk gekozen voor een R.K. winkel. Het geloof bepaalde toen dikwijls de keuze voor bakker, slager, kruidenier of groenteboer. Wie als katholieke winkelier klanten wilde krijgen met verschillende geloofsachtergronden, probeerde dit te bereiken door zelf meerdere keuzes maken. Ik herinner me daarom nog goed dat wij thuis brood, vlees en groente kochten bij verschillende winkels. De dichtstbijzijnde slager Hansen en bakker Vijn werden dus doelbewust slechts af en toe bezocht.

Media: krant, radio en tv

Een belangrijke invalshoek voor het geloof in de vijftiger jaren is de invloed van de media. Thuis lazen we de Volkskrant, die toen als ondertitel had: KATHOLIEK DAGBLAD VOOR NEDERLAND. Het weekblad 'de Katholieke Illustratie' is heel lang een van de grootste landelijke tijdschriften geweest. De Katholieke Radio Omroep (KRO) zorgde voor dagelijkse geluiden.

Op 2 oktober 1951 is de eerste televisie-uitzending en op verschillende plekken kan men kennis maken met de deze imposante uitvinding. Voor de etalages van de plaatselijke tv-winkels (Piet Gons in het Bagijnhof, Jan Roozendaal op de Westerhaven en Radio Bood op de Nieuwstraat) staan heel veel kijkers zoals op afbeelding 6 te zien is. De eerste tv-uitzending wordt om acht uur 's avonds zichtbaar gemaakt in Hotel Roemer en Hotel Het Wapen van Medemblik.

De KRO presenteert op 16 oktober de eerste televisie avond met als omroepster Maria Antoinette Bouwman. Dat Mies daarna is uitgegroeid tot een zeer bekende tv-persoonlijkheid zullen velen beamen. Ja, de televisie ontwikkelt een nieuw tijdperk. Er komen steeds meer antennes op de daken en de toneel- en zangverenigingen worden slechter bezocht.

Afb. 6: De eerste televisietoestellen in de etalage van Radio Bood (ca. 1960).

In het internaat verschijnt de televisie in 1958. De fraters krijgen vanuit Tilburg te horen welke omroepen wel en niet bekeken mogen worden. In de zestiger jaren zijn er echt andere tijden gekomen.³ Tenslotte. Veel herinneringen over mijn katholieke leven van toen, zitten nog wel in mijn hoofd. Ik besefte dat pas tijdens het schrijven. Gelukkig is de verzuiling eind vorige eeuw verdwenen.

Intro op de protestantse en neutrale zuil

In Medemblik waren in de jaren vijftig vier protestantse kerken gevestigd: de Hervormde Kerk (Bonifacius), de Gereformeerde Kerk (Meerlaan), de Lutherse Kerk (Westerhaven) en de Doopsgezinde Kerk (Tuinstraat).

Onderstaand zal de beleving van deze periode worden belicht vanuit de gereformeerde en de hervormde richting. Zoals hierboven aangegeven is die beleving via interviews opgetekend.

Gereformeerd in Medemblik

In Medemblik is in 1843 de afscheiding van de Gereformeerde Kerk van de Hervormde Kerk begonnen. Heel veel informatie over deze Kerk is te vinden in het boekje Honderdvijftig jaar Gereformeerd in Medemblik.

Geloofsbeleving thuis

Wim Bakker is geboren in 1935 en hij was eind jaren vijftig dus 25 jaar oud. Hij is in 1962 getrouwd met Ina Pols uit Heerhugowaard. Beiden zijn gereformeerd van huis uit. Kenmerkend voor de geloofsbeleving is het lezen van de Bijbel. Iets wat je niet tegenkomt bij katholieken. Iedere dag werd na het avondeten een hoofdstuk uit de bijbel gelezen. Verder zei je een kindergebed op voor je naar bed ging en werd voor en na het eten een gebed opgezegd. Dat laatste gebeurde bij de katholieken ook.

Kerk en school

De kerkdiensten vonden plaats in het gebouw aan de Meerlaan, dat dateert uit 1939. Centrale onderdelen vormden de preek van de dominee en het gezamenlijk zingen van psalmen. 'Vóór de prediking worden één of meer Bijbelgedeelten voorgelezen, waarna in de prediking zelf de boodschap van de Bijbel aan de verzamelde gemeente wordt uitgelegd, en wordt aangegeven hoe deze kan worden toegepast in het dagelijks leven'.⁴ De preken wisselden van karakter met de persoon van de dominee.

Zo valt over de preken van dominee De Vries, die van 1928-1942 in Medemblik was beroepen, te lezen: 'Hij heeft het niet gemakkelijk gehad, omdat zijn steeds bestudeerde preken niet altijd werden gewaardeerd. De degelijke, vaak dogmatische, inhoud ging velen wel eens te hoog, en hij miste de gave om door welsprekendheid de hoorders te boeien'.⁵

De preken van een opvolger uit de jaren vijftig zijn waarschijnlijk boeiender geweest. Deze dominee Te Winkel (1957-1960) karakteriseert die tijd met een verwijzing naar het bekende lied van Gerard Cox: 'Toen waren we nog gewoon gereformeerd....er werd geen kerkgeschiedenis gemaakt'. Er was geen officieel contact met andere kerken, alleen met de hervormde collega met wie hij verplicht in het bestuur van de christelijke basisschool zat. Hij hield twee preken per zondag, ook op de tweede feestdagen: 'Ook als je geen inspiratie had of met moeilijke zaken geconfronteerd werd, zodat je hoofd overal naar stond behalve naar het maken van preken..'.⁶

Over het zingen van psalmen merkt Te Winkel nog op dat op een gegeven moment het zogeheten zingen op hele en halve noten in zwang kwam. Daarover is heel wat afgepraat of nu op de oorspronkelijke of de niet-oorspronkelijke wijze moest worden gezongen. Hetzelfde gold voor het lezen uit de oude dan wel de nieuwe Bijbelvertaling.⁶ Van de kant van de gemeenteleden vinden we in het hetzelfde boekje onder het kopje 'Mijmeringen' de beleving van de andere zijde. Ze zijn opgeschreven door Wim Bakker.

Afb. 7: School met den Bijbel aan de Westersingel (ca. 1930).

Hij noemt zich lid van de buffergeneratie, die tussen het omkeren van elk dubbeltje en de honderd-gulden welvaart van nu. Over de preken haalt Wim met genoegen dominee Groeneveld uit Andijk aan: 'Die preekte niet tegen je. Die praatte met je, daar had je wat aan'. Over de diensten: 'Alles ging l a n g z a a m; hele noten tot de nieuwe berijming kwam. Hele en halve noten..' Onder protest gingen tegenstanders van de vernieuwing, zij vonden het nieuwe ritmisch zingen bijvoorbeeld te gejaagd, in processie de kerk uit.

Onderwijs werd gevolgd op de Nutskleuterschool en de School met den Bijbel, gelegen op de hoek van de Westersingel en de Koggenlaan. Naderhand stond hier het politiebureau en tegenwoordig is de GGZ er gevestigd. Voor de zondagschool gold dat er vanouds in Medemblik drie waren: een lutherse, een doopsgezinde en een hervormde zondagschool. De hervormde zondagschool werd bezocht door kinderen van verschillende kerkelijke richtingen, dus ook gereformeerde kinderen.⁷

Ontspanning en verenigingsleven

De ontspanning lijkt vooral te worden gevonden in gereformeerd verenigingsverband. In de genoemde bundel worden diverse meisjesverenigingen, vrouwen-, jongelings- en mannenverenigingen besproken. Illustratief is de meisjesvereniging 'Immanuel', opgericht op 18 september 1943. Te lezen valt hierover: 'Naast Bijbelse geschiedenis werd de tijd doorgebracht met wat vrije bijdragen, spelletjes, zingen, hersengymnastiek enz.' Bijna ieder jaar werd een gezamenlijke feestavond georganiseerd met de knapenvereniging en de meisjesvereniging 'Bouwen en Bewaren'.⁸ Wim en Ina voegen hier nog aan toe dat er van een bloeiend verenigingsleven sprake was, maar dansen en toneel werden afgekeurd. Dat hoorde niet, dat was zonde. En zwanger voor het huwelijk was een schande. Maar dat gold in die tijd ook in breder verband.

Een in het licht van de huidige tijd opvallende actie vindt plaats vanuit de vrouwenvereniging 'Maria': 'In de jaren vijftig zette de dameskrans zich in voor het vrouwenkiesrecht binnen de kerkelijke gemeente. In 1957 werd er een brief naar de kerkenraad gestuurd met het verzoek verandering te brengen in (het) kiesrecht. Dit verzoek werd toegestaan en in januari 1957 werd het vrouwenkiesrecht ingevoerd'.⁹

Ina zegt daarover: 'Je moet dit ook zien in het licht van wat er algemeen in de maatschappij speelde. In 1956 was bijvoorbeeld de Wet op de handelingsonbekwaamheid van vrouwen afgeschaft. Zo liepen veel discussies binnen de gereformeerde gemeenschap parallel met wat daarbuiten gebeurde'. Wim voegt daaraan toe: 'Er werd bij ons veel en fel gediscussieerd. Daarbij liepen mensen wel eens de kerk uit, maar ze liepen niet weg en later zongen ze ritmisch mee!'.

Hervormd in Medemblik

Om een idee te krijgen van hoe een hervormd protestantse jongere zijn geloof en de verzuiling in de jaren vijftig heeft ervaren, heb ik Hessel de Greeuw geïnterviewd. Hessel is geboren in september 1945 en was dus 15 jaar oud toen deze periode ten einde liep.

Geloofsbeleving thuis

Hessels ouders Jan en Wietske de Greeuw waren lid van de Nederlands Hervormde Kerk. Vader Jan was gedurende ongeveer zestig jaar organist in de Bonifaciuskerk. Gevraagd wat nu het eerste is waaraan Hessel denkt als hij de impact van het geloof op zijn leven in die tijd moet benoemen, is het antwoord: muziek. Er was altijd klassieke muziek in huis via de radio of de grammofoon, veel Bach.

Bidden werd voor en na het eten gedaan. Na het warm eten werd een stukje uit de bijbel gelezen. Het was niet zo dat er in het gezinsleven een zware nadruk lag op de geloofsbeleving. In de gereformeerde stroming van het protestantse geloof werd daar waarschijnlijk veel zwaarder nadruk op gelegd.

Een voorbeeld van de misschien vrijzinnig te noemen houding van Jan en Wietske is dat ze er geen probleem mee hadden dat Hessel verkering kreeg met Annie, die geen geloofsachtergrond had. Dat was opvallend genoeg anders in een eerdere fase toen Hessel het leek aan te leggen met een katholiek meisje uit Nibbixwoud. 'Moet dat nou?' was de reactie. Dat werd overigens niets, maar Hessel denkt niet dat zijn ouders het zouden hebben tegengehouden. Met Annie is hij al vijftig jaar getrouwd inmiddels.

Kerk en school

Naast de zondagsdienst in de Bonifaciuskerk, was er godsdienstonderwijs, de zogeheten catechisatie, op een doordeweekse avond. Daarbij werd een stukje uit de bijbel besproken. Hessel herinnert zich dat je daarna in het kader van de jeugdclub kon figuurzagen. Onderwijs genoot hij eerst op de Nutskleuterschool aan de Breedstraat en vervolgens op de School met den Bijbel.

Zowel de Hervormde als de Gereformeerde jeugd ging er naar school. Ook waren er enkele niet-gelovigen zoals Piet Smak en Hennie de Vroe. Niet alleen jongens, zoals bij de katholieken, maar ook meisjes zaten in de klassen. Hij noemt Bertha Kamma, Ellie Serno en Ellie de Putter.

Een mooie herinnering die opduikt is het bezoek met de schoolklas aan een toneelvoorstelling in het 'St. Pieter'. Waarschijnlijk was het een voorstelling, die werd gegeven door leerlingen van de St Jozef school. Het toneelstuk heette 'De toverfluit van Scenario'.

Afb. 8: Vijfde klas met meester Jansen. Hessel staat in de middelste rij, derde van rechts (1956).

Hessel herinnert zich met name de imposante opgezette zwijnenkop boven het toneel.

Ontspanning

In protestantse kringen gold veelal dat tv niet mocht. In huize De Greeuw werd daar anders over gedacht, maar was er nog geen geld voor. Buurman en buurvrouw Vlucht hadden gelukkig wel al heel gauw tv en geen kinderen. Hessel en zijn broers waren altijd heel erg welkom om daar te kijken. Het duurde wel tot eind zestiger jaren alvorens thuis tv werd aangeschaft. Een leuk detail is nog dat op zondag geen aankopen mochten worden gedaan, dus een ijsje zat er niet in. De komst van een koelkast (met vriesvak) bracht verlossing!

Voetballen mocht ook niet op zondag en dat deed Hessel dan ook bij zaterdagvereniging D.E.K. Zijn broers hadden daarin geen interesse, die maakten graag deel uit van harmonie Crescendo. Dat trok Hessel dan weer niet, hij voelde meer voor de accordeon. Vader Jan vond dat maar niets, maar ging na enige tijd toch overstag. Hij kreeg een accordeon en ging op les bij uiteraard Rein Moeskops. Rein had ook een accordeonclub, daarin speelden de leerlingen samen een aantal stukken. Ze werden dan ingedeeld in 1^e, 2^e en 3^e partij (analoog aan 1^e, 2^e en 3^e stem bij zangkoren). Hessel was ingedeeld bij de 3^e partij, naar eigen zeggen de minder goede spelers.

Areligieus in de jaren vijftig

Voor een indruk van hoe een 'neutrale' jongere, dus zonder geloofsachtergrond, de verzuiling in de jaren vijftig heeft ervaren, heb ik Corry de Geus geïnterviewd.

Zij is geboren in 1941 en was dus 19 jaar oud toen deze periode ten einde liep.

School

Corry heeft, net als Hessel de Greeuw, de Nutskleuterschool doorlopen aan de Breedstraat, bij juf Geusebroek. Vervolgens ging ze naar de Openbare School aan de Burgemeester Schoutsenstraat. Beneden was de lagere school, boven de mulo.

Een bekende onderwijzeres was juffrouw Ruiterman; zij hield van streng orde houden in haar klas! Je kon ook godsdienstles krijgen, maar dan wel op vrijwillige basis buiten de gewone lessen om. Die lessen werden gegeven door de doopsgezinde dominee mevrouw Van Vliet. Zij kon prachtig vertellen en niet alleen over de Bijbel, maar ook over de oorlog. Eigenlijk gaf ze een soort van wat we nu maatschappijleer noemen.

Corry en haar man Ab Schoonbeek geven nog aan, dat de openbare en christelijke school niet soepel met elkaar omgingen. Het was een beetje water en vuur.

Met de katholieken was er beter contact. Algehele samenwerking vond wel jaarlijks plaats middels de aubade op Koninginnedag. Eerst werd op de Sint Jozefschool geoefend onder leiding van frater Servatius. Afwisselend stond dan om de drie jaar de Jozefschool, de School met den Bijbel en de Openbare Lagere School voorop. In dezelfde volgorde werd vervolgens de aubade gezongen voor het stadhuis op de dag van het gebeuren.

Afb.9: Zesde klas met meester Den Ouden en juffrouw Ruiterman. Corry staat op de tweede rij, eerste van links (1952-'53).

Na de lagere school is Corry naar de V.G.L.O. gegaan. Die was in hetzelfde gebouw gevestigd en daar kreeg je kook- en naailes, plus wat algemene vorming. Liever was ze naar de huishoudschool in Hoorn gegaan, die leek haar veel leuker, maar daar waren meer kosten aan verbonden zoals busgeld en dat was voor haar ouders toen te kostbaar.

Sport en Ontspanning

Het eerste dat Corry noemt als het gaat over ontspanning in verenigingsverband is de gymnastiekvereniging O.S.S. Zij was niet alleen actieve beoefenaar van deze vereniging op neutrale grondslag, maar is ook jarenlang bestuurslid geweest. Daarnaast kende Medemblik ook de katholieke gymnastiekvereniging R.K. D.V.O. en een protestants-christelijke vereniging waarvan de naam Corry is ont-schoten.

Schaatsen kan toch wel een passie van Corry worden genoemd. Zoals vele Medemblikkers is ze waarschijnlijk op de slootjes begonnen. Maar ze herinnert zich vooral het schaatsen op de Westervan, al vóór de winter van 1963.

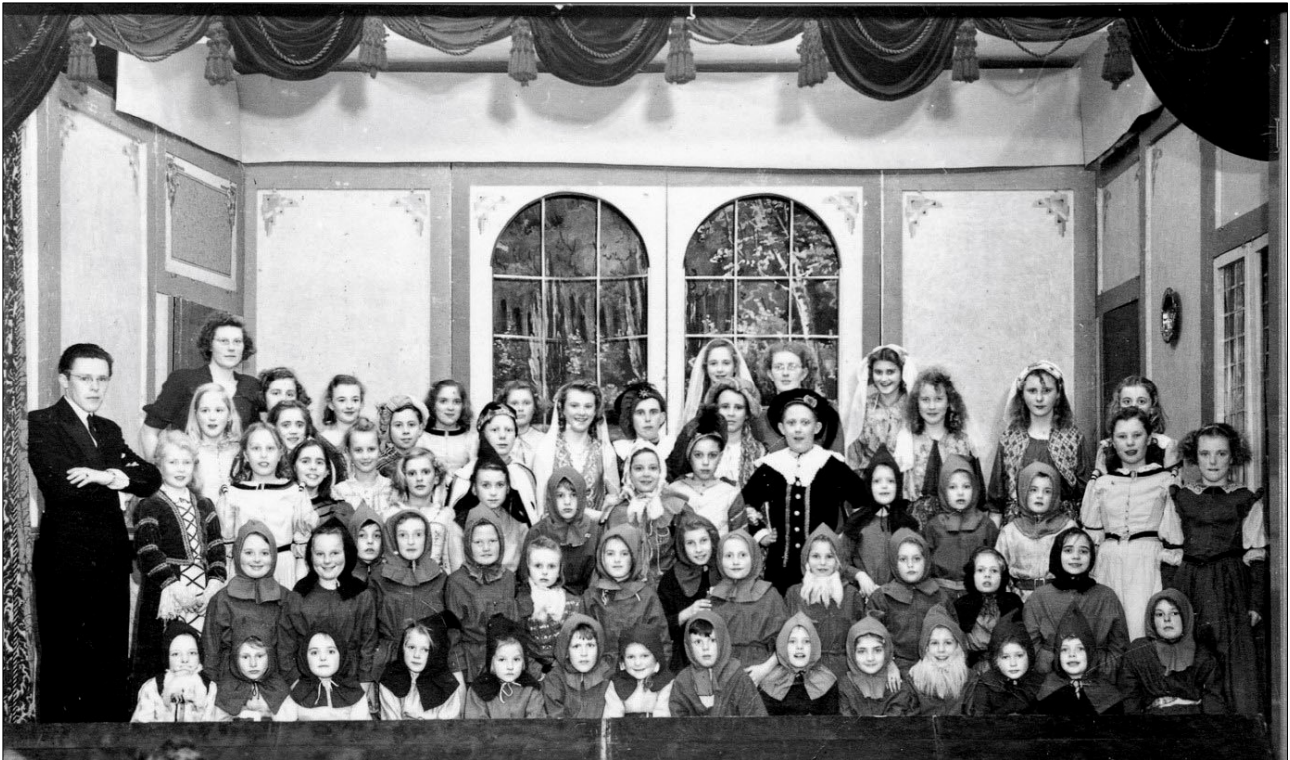
Dat heeft ertoe geleid dat ze ging deelnemen aan trainingen, die eens per week in Medemblik en Enkhuizen werden gegeven. Hoogtepunt vormden internationale wedstrijden waaraan ze deelnam met plaatsgenote Wil de Beer, die in de jaren '60 Nederlands kampioen langebaan schaatsen zou worden.

Ook was ze lid van de jeugdtoneelgroep 'De Doorbraak' (later 'Animo'). Deze kende geen basis op grondslag van het geloof en had ook een jeugd-afdeling. De repetities waren in "Het Vosje" op de hoek van het Achterom en het Van Houweningepark. De voorstellingen vonden plaats in Hotel 'West' met bal na!

Vervolgens moet genoemd worden het jeugd opere-ettekoor onder leiding van Rein Moeskops. Zowel kinderen zonder als met geloofsrichting (in ieder geval ook katholieke) waren lid. Eens per jaar werd een voorstelling verzorgd. De repetities en de uitvoering vonden plaats in Het Wapen. Corry noemt Repelsteeltje als voorbeeld. Ze had meestal een rol als kabouter. Net als Hessel de Greeuw, hierboven genoemd, heeft ook Corry deelgenomen aan de accordeonclub van Rein Moeskops.

Zoals de katholieken dansles kregen van Peter Verbiest in het Sint Pieter, kregen de neutralen dat in de Roemer en wel van Bob Röhle. Corry vertelt dat de dansles op een doordeweekse avond werd gegeven en dat er op zondagmiddag vrij dansen was in de Roemer, waarbij Bob voor de muziek zorgde.

Niet onvermeld mag blijven het bezoek aan filmtheater Scala, waarin Lepi Aardenburg de scepter zwaaide. Corry herinnert zich nog als de dag van gisteren de romantische film Sissy!

Afb.10: Voorstelling jeugdoperette. Linksvoor Rein Moeskops, linksboven assistente Jo Fransen en boven bij het raam rechts pianiste Lenie Gons (ca. 1953).

Ad Dudink/Sjaak Pronk
Medemblik, mei 2021

Geraadpleegde bronnen

F. Beerepoot, *Huize St. Radboud te Medemblik*, In: 56^e Bundel Westfrieslands 'Oud & Nieuw', 56^e Bundel van het Historisch Genootschap 'Oud West-Friesland', Hoorn, 1989, blz. 19-33.

G.B.W. Huizinga, *Medemblik, inzonderheid in verband met de Zuiderzeewerken*, proefschrift, Alphen a/d Rijn, 1940.

M.A.L. Kerckaert e.a., *Herinneringen aan het 80-jarig bestaan R.K. Jozefschool te Medemblik 1908-1988*, Medemblik, 1988.

Kroniek van Medemblik, Medemblik 2012, blz. 169-223.

H. Langereis, *Medemblik, Grepen uit de roemrijke geschiedenis van de oude Radboudstad*, Idema, Medemblik, 1988, blz. 123-136.

J. Struik, *En de burger van Medemblik... hij leefde voort*, Idema, Medemblik, 2000.

W. Mellema, K. Riepma-van der Made en A.M. van Zijverden-Poortman, *Honderdvijftig jaar Gereformeerd in Medemblik*, Medemblik, 1993.

<https://seniorplaza.nl>jaren 50>religie/>

<https://www.bhic.nl>verhalen>Henk Buijks/>

Herkomst Afbeeldingen:

Arnold de Greeuw, Medemblik: 1, 2.

Piet Koomen, Medemblik: 3.

J. Makkes, Medemblik: 4, 7.

A. en H. Bos, Hoorn: 5.

Roelof Bood, Medemblik: 6.

Hessel de Greeuw, Andijk: 8.
Corry de Geus, Medemblik: 9 en 10.

- 1 De zeven sacramenten zijn: Doopsel, Vormsel, Eucharistie met communie, Biecht, Ziekenzalving, Priesterwijding en Huwelijk.
- 2 Jan Struik vertelt er een mooi verhaal over (2000, blz.188-189).
- 3 Begin jaren zestig daalt het aantal leerlingen. In 1965 worden internaat en school opgeheven. Fer Beerepoot beschrijft het eindproces.
- 4 <https://nl.wikipedia.org/wiki/Preek>
- 5 Honderdvijftig jaar Gereformeerd in Medemblik, 61.
- 6 Idem, 65-66.
- 7 Idem, 76.
- 8 Idem, 35.
- 9 Idem, 39.

Het barakkenkamp aan de Westersingel - een stukje ‘vergeten’ Medemblicker geschiedenis

Naast de School met den Bijbel, die tot 1988 aan de Westersingel heeft gestaan, hebben van 1940 tot 1962 een aantal barakken gestaan. Deze waren oorspronkelijk bedoeld om er een deel van de ten tijde van de mobilisatie in Medemblik gelegerde soldaten in onder te brengen. Later zijn er in ieder geval achtereenvolgens psychiatrische patiënten, werklozen, Ambonese marinemensen, Hongaarse vluchtelingen en uit Indonesië gerepatrieerde marine-gezinnen en Amboezen gehuisvest.

De barakken en de diverse bewoners daarvan hebben dus geruime tijd onderdeel uitgemaakt van het Medemblicker straatbeeld en daarmee van de Medemblicker geschiedenis. In deze bijdrage proberen wij wat meer licht te werpen op dit stukje ‘vergeten’ geschiedenis.

Iets meer over de samenstellers van dit artikel

Wij wonen zelf aan de Westersingel, vlak naast de plek waar de barakken eens hebben gestaan. Toen wij op zoek gingen naar gegevens hierover was er op het eerste gezicht niet zo snel iets te vinden. Er is wel informatie, maar die is her en der verspreid. Daarom hebben wij ons verdiept in de aanleiding tot de bouw en het gebruik van de barakken tot de sloop daarvan.

De aanleiding tot de bouw van de barakken

Op 28 augustus 1939 begint de algemene mobilisatie van het Nederlandse leger. In de maanden na de mobilisatie worden militairen door het hele land geplaatst en begint men met het voorbereiden van de verdediging tegen een eventuele aanval. Ook in Medemblik waren soldaten gelegerd. Zij maakten onderdeel uit van het 11^e depot-bataljon van het 11^e Regiment Infanterie. Het garnizoen in Medemblik bestond uit ca. 700 manschappen.¹

Deze waren door heel Medemblik gehuisvest. Bijvoorbeeld in het gymnastiekgebouw, Huize Sint Martinus, de scholen en verenigingsgebouw Sint Pieter.² Doordat de militairen ook in de scholen waren ondergebracht, kon daar geen les meer worden gegeven. In de rubriek van ‘Jan Publiek’ in de Medemblicker Courant van 21 oktober 1939 valt dan ook te lezen, ‘dat het misschien de beste oplossing is om enige barakken voor de soldaten te realiseren’.

In het najaar van 1939 is vervolgens de firma Bruinsma en De Boer uit Enkhuizen³ in opdracht van het Ministerie van Oorlog gestart met de bouw van de barakken. Die werden gerealiseerd tegenover het toen nog in gebruik zijnde Provinciaal Ziekenhuis en naast de toen aan de Westersingel gevestigde School met den Bijbel. Hiervoor werd gebruik gemaakt van een perceel weiland met een grootte van ca. 1.34.10 ha, dat eigendom was van de erven Schouten. Naar alle waarschijnlijkheid is deze grond destijds door het Nederlandse leger gevorderd. Hoe groot het kamp ten tijde van de bouw precies was, hebben wij niet kunnen achterhalen. Op een tekening van het kadaster uit 1950 zijn de barakken al wel ingetekend.

Afb. 1: Tekening barakkenkamp uit het kadaster (1950).

Uit gegevens uit medio 1961 bleek dat het woonoord toen bestond uit vier woonbarakken (één van 61,5 m x 5,5 m, één van 54,5 m x 5,5 m en twee van 45 m x 5,5 m), een keukenbarak (van 27,5 m x 5,5 m), een was-barak (van 12,75 m x 5,5 m), een douche-barak (van 12 m x 6,75 m) een kantine-barak (van 40 m x 5,5 m) en twee brandstofloodsjes van ong. 10 m x 4 m). De barakken waren van hout, terwijl het binnenwerk van zachtboard en stro-platen was.⁴

Het lag in de bedoeling de barakken te gebruiken om daar de 4^e en 5^e compagnie - ongeveer 240 man - van het in Medemblik gelegerde bataljon in onder te brengen. Deze militairen zijn echter, voordat de barakken gereed waren, in februari 1940 uit Medemblik vertrokken naar hun toekomstige gevechtsgebied de Grebbelinie.⁵

Het gebruik van de barakken tijdens de oorlog

De 4^e compagnie onder commando van eerste luitenant N.H. Benninga kreeg op 14 mei 1940 het bevel af te marcheren in de richting van Amsterdam. Nadat men Edam had bereikt, hoorde men het nieuws van de capitulatie. Binnen vierentwintig uur was men terug in Medemblik waar na een paar dagen de nieuwe barakken konden worden betrokken. Pas zo'n anderhalve week later meldde zich de eerste Duitse militair bij Benninga. Op 26 mei mochten de soldaten in uniform - andere kleren hadden zij niet bij zich - naar huis. Eerste luitenant Benninga kreeg vervolgens opdracht de gebouwen in goede staat aan het burgerlijk gezag terug te geven.⁶ Daarna zouden de opstallen en verdere inventaris door notaris Teunissen bij opbod in het openbaar worden verkocht. Zover is het echter niet gekomen. Wel vond op 1 juli 1940 een openbare verkoping plaats van buiten dienst gestelde militaire goederen.⁷

Volgens sommigen zijn de barakken tijdens de oorlog gebruikt door de Opbouwdienst. Deze dienst werd op 15 juli 1940 opgericht door de toenmalige, door de Duitsers aangestuurde, overheid. Het betrof een overgangsorganisatie ter ontmanteling van het Nederlandse leger in bezettingstijd. De dienst moest een verdere stijging van het werkloosheidspercentage als gevolg van de ontslagen binnen defensie voorkomen. Anderen stellen dat de barakken zijn gebruikt door de Duitse bezetter. Maar voor beide beweringen hebben wij geen afdoend bewijs gevonden.

Wat wij wel hebben ontdekt, is dat het in het najaar van 1940 noodzakelijk bleek enkele noodziekenhuizen in te richten voor de verpleging van krankzinnigen voor wie door oorlogshandelingen tijdelijk elders geen verpleegruimte aanwezig was.

Met toestemming van de bezetter zijn daarop de voormalige militaire barakken ingericht en geschikt gemaakt voor de opvang en verpleging van ca. 215 patiënten, 25 verplegers en een geneesheer, afkomstig van Stichting Vrederust te Bergen op Zoom.⁸

In augustus 1945 moest het barakkenkamp op last van het Nederlandse leger worden ontruimd.⁹

Het gebruik van de barakken als DUW-kamp van begin 1946 tot eind 1949

Na de Tweede Wereldoorlog waren er ruim honderdduizend werklozen in Nederland. Om deze in te kunnen zetten in het arbeidsproces werd de Dienst Uitvoering Werken (DUW) opgericht. In het kader van de wederopbouw werden de DUW-werkers aanvankelijk ingezet voor opruimingswerkzaamheden. Later werden ze betrokken bij ontginningswerkzaamheden en civiele werken. De DUW zelf nam geen projecten aan, maar stelde personeel ter beschikking aan bedrijven als de Heidemij en de Grontmij. De DUW-werkers werden gezien als normale werknemers. Omdat men doorstroming naar het bedrijfsleven wenselijk achtte, werden zij iets lager betaald dan in het bedrijfsleven. Dat leidde tot de weinig vleiende bijnamen 'Door Uitbuiting Winst' en 'Door Uitputting Wanhoop'.

Om een werkkamp, ook wel aangeduid als arbeiderslogeerkamp, in Medemblik mogelijk te maken, is door de Directeur-Generaal van de Rijksgebouwdienst, handelende met machtiging van de Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting, een huurovereenkomst gesloten met de erven Schouten betreffende een deel (ca. 1.01.90 ca) van het aan hen in eigendom behorende perceel.

Afb.2: Barakkenkamp anno 1949.

Deze huurovereenkomst ging in op 1 februari 1946 en eindigde op 21 december 1948, waarna de huur steeds met een jaar werd verlengd. De huurprijs bedroeg f 467,50 per jaar. Deze huurovereenkomst liep uiteindelijk door tot 1 januari 1962.¹⁰

In een artikel in De Vrije Hoornse Courant - Dagblad voor West-Friesland van 30 november 1946 valt te lezen dat, nadat reeds belangrijke verbeteringen waren aangebracht, de firma Kievit en Impink te Medemblik werd belast met het aanbrengen van een eenvoudig toneel in de kantine. De firma Smid en Hollander te Hoogkerk zou de daken van de barakken van een geheel nieuwe dakbedekking voorzien. Begin 1948 kreeg het werkkamp ook telefoon. Het was te bereiken op nummer 9.¹¹ Met ingang van 1 november 1949 is het werkkamp buiten bedrijf gesteld.¹²

Over de periode november 1949 tot begin 1951 hebben wij geen gegevens gevonden waaruit het gebruik van de barakken valt af te leiden. Het zou ons niet verbazen als het terrein in deze periode het domein van de Medemblikker jeugd was.

De huisvesting van Ambonese marinemensen gedurende de periode 1951 tot eind 1956

Na de Tweede Wereldoorlog was in Indonesië een dekolonisatie-oorlog uitgebroken. Nadat Nederland de soevereiniteit van Indonesië had erkend, was in de oostelijke eilandengroep, de Zuid-Molukken genaamd, een eigen staat opgericht. Veel Molukkers die eerst aan de kant van de Nederlanders hadden gevochten, streden nu tegen het Indonesische leger voor hun eigen Republiek Maluku Selatan (RMS). Ondertussen werd het Nederlandse koloniale leger opgeheven. Molukse soldaten uit dit leger mochten van de Nederlandse en Indonesische regering niet naar hun dorpen op de Molukken terug, omdat men bang was dat zij aan de kant van de RMS zouden gaan vechten.

Nederland stelde voor, dat de Molukse soldaten - totdat de RMS als officiële staat was erkend - tijdelijk naar Nederland kwamen.

De schepelingen van de Koninklijke Marine bleven in dienst, de andere militairen werden ontslagen. De meerderheid kwam oorspronkelijk van het eiland Ambon en nabijgelegen eilanden. Daarom werden de Molukkers ook vaak Ambonezen genoemd. De Molukkers zouden als tijdelijke oplossing op diverse plekken in Nederland worden ondergebracht. Bijvoorbeeld in voormalige kampen, zoals Vught en Westerbork. Dat was zeer menonwaardig, maar zij hadden geen keus. Ook in de barakken aan de Westersingel 6a in Medemblik zouden Molukkers worden gehuisvest.

Eind 1950 werden de vier woonbarakken door vier Helderse firma's omgebouwd tot woningen voor thuis kerende Ambonese marinemensen uit Indonesië.

De marinemensen zouden in Den Helder gaan werken en dagelijks met een bus heen en weer reizen. Er zouden 48 woningen worden gerealiseerd. De maaltijden zouden worden gemaakt in een centrale keuken, die voor dat doel zou worden ingericht. De Rijksgebouwendienst zou dit werk opknappen. Uiterlijk 5 november moesten de woningen klaar zijn.¹³ Uiteindelijk zouden overigens ook anderen in de barakken gaan wonen. Die mensen kwamen vanuit andere plaatsen in Nederland naar Medemblik, maar waar zij oorspronkelijk vandaan kwamen en wat hun achtergrond was, is voor ons niet duidelijk geworden.

Tijdens de raadsvergadering van oktober 1950 heeft het raadslid, de heer Geusebroek, aangegeven het niet helemaal eens te zijn met de verbouwing van de barakken. Hij vroeg zich af, of deze nu wel of niet onder de gemeentelijke bouwverordening vielen. Op het stadhuis was niets bekend over deze verbouwing. Het feit dat dit werk vanuit Den Helder werd uitgevoerd, moest hij, zoals iedereen, in de krant lezen. De voorzitter verklaarde, dat officiële lichamen wat gemeentelijke verordeningen betreft nog wel eens luchthartig zijn.¹⁴ Daarmee was dit boek wat betreft de bemoeienis van de gemeente gesloten.

In het eerste halfjaar van 1951 kwamen ongeveer 13.000 Molukkers per boot naar Nederland: 3.500 Molukse soldaten uit het Koninklijk Nederlands-Indische Leger, schepelingen van de Koninklijke Marine en hun gezinnen. Volgens de planning zou er daarvan op 30 januari een groep van 62, op 1 februari een groep van 53 en op 5 februari een groep van 40 personen naar Medemblik komen. 'Het zal die dagen daar aan heen en weer fietsende winkeliers wel niet ontbreken', aldus de Medemblikker Courant van 27 januari 1951. Aangezien het eerste schip met Ambonezen pas op 21 maart 1951 in Nederland aankwam¹⁵, zal ook deze planning niet gehaald zijn. Maar wanneer zij het woonoord in Medemblik nu precies hebben betrokken, is ons niet duidelijk geworden.

De woningen waren elk geschikt voor gezinnen van vier tot vijf personen. Zij waren voorzien van een huiskamer en twee slaapkamers. De regering zorgde voor de inventaris van de woningen.¹⁶ Daar moest men zich overigens niet veel bij voorstellen. Er was wel een tafel met vier stoelen en een kachel, maar er waren geen gordijnen. Voor in hun stapelbed kregen de mensen een strozak, die vanwege de hoogte eerst geplet moest worden, een deken en een kussen.¹⁷

De soberheid van de inrichting was te verklaren vanuit de gedachte dat de mensen hier maar tijdelijk waren. De huizen waren dus doorgangshuizen. Na hun verblijf in Medemblik zwermden de meeste gezinnen ook uit over heel Nederland. Maar het ideaal van een terugkeer naar een eigen vrije Zuid-Molukse staat is er echter nooit van gekomen.

Eén van de marinemensen, die medio 1951, samen met zijn echtgenote mevrouw G.R.A. Palyama-Kippuw, naar Medemblik kwam, was de heer F. Palyama. Hij was ziekenverpleger 1e klasse. Zij kwamen op 23 maart 1951 met het schip 'Atlantis' vanuit Indonesië aan in Rotterdam. Tijdens hun verblijf in het woonoord zijn hun dochters Astrid en Ellen geboren. Medio 1953 is het gezin verhuisd naar Arnhem.

Afb.3: Mevrouw G.R.A. Palyama-Kippuw met dochter Astrid (ca. 1951).

Om het verblijf in het woonoord enigszins te veraangenamen, organiseerde het bestuur van de plaatselijke afdeling van het Rode Kruis eind 1951 diverse activiteiten voor de bewoners. Zo trad in de kantine mondaccordeonclub 'Excelsior', bestaande uit personeel en verpleegden van het Provinciaal Ziekenhuis, op. Ook verzorgden enige leden van toneelgroep 'De Gong' een aantal komische sketches. Daarnaast kwam Harmonie 'Crescendo' spontaan naar het woonoord om een uitvoering te geven. Tot slot werd een verloting met vele door Medemblikker zakenlieden geschonken prijzen, waarvan de opbrengst ten goede kwam aan de organisatie van het Sint Nicolaasfeest voor de jeugd uit het woonoord, een groot succes.¹⁸

Soms deden in de stad hardnekkige geruchten de ronde als zou het woonoord verdwijnen. Maar die bleken geheel uit de lucht gegrepen te zijn. Het woonoord kreeg wel meerdere malen andere bewoners.¹⁹

Dat de bewoners niet buiten de samenleving stonden, bleek wel uit de benefietwedstrijd voor een medelid van een van de plaatselijke voetbalverenigingen, die in augustus 1955 op initiatief van één van de Amboneze leden, de heer Melfor, werd gespeeld tussen een Ambonees elftal en een combinatie-elftal van MFC. Helaas kon deze wedstrijd vanwege een onweersbui niet worden uitgespeeld (NB: Bij de rust stond het 4-1 voor het Ambonees elftal!), maar alle jongens boden aan om de wedstrijd over te spelen.²⁰ Het resultaat van deze tweede wedstrijd moeten wij u schuldig blijven.

Wanneer de opvang van de Amboneze gezinnen precies is geëindigd, is evenmin duidelijk. Op 21 november 1956 is nog een groep van 50 Hongaarse vluchtelingen in de barakken ondergebracht²¹, maar medio juni 1957 is er een meisje geboren wier ouders in de barakken woonden, terwijl dat geen Hongaarse vluchtelingen waren.²²

De opvang van Hongaarse Vluchtelingen van eind november 1956 tot begin 1957

De Hongaarse Opstand was een massale volksopstand, die duurde van 23 oktober tot 10 november 1956. De opstand ontstond spontaan en was gericht tegen het stalinistische bewind in de Volksrepubliek Hongarije. Op 4 november 1956 vielen troepen van het Warschaupact het land binnen en sloegen de opstand neer. De opstand kostte duizenden het leven en meer dan 200.000 Hongaren werden gedwongen om hun land te verlaten. Uiteindelijk zijn in totaal ca. 3000 Hongaren opgevangen in Nederland in centra, die door de regering ter beschikking werden gesteld van de Federatie voor Vluchtelingenhulp.²³

Ook in de barakken in Medemblik zijn Hongaren ondergebracht. Voordat zij de barakken konden betrekken, was men dag en nacht in de weer geweest om de zaak op orde te krijgen. De vrouwenbonden hadden met een dertigtal leden naast het schrobben en boenen ook nog gezorgd voor wat huiselijkheid, terwijl een spontane reactie van de burgerij op touw werd gezet voor het inzamelen van lakens.²⁴

Op woensdag 21 november 1956 arriveerde de eerste groep van 50 personen, terwijl op donderdag 29 november de tweede groep van 25 personen aankwam. In een welkomstwoord voor de tweede groep gaf burgemeester Letschert aan dat de Hongaren al hetgeen de Medemblikker bevolking reeds voor hen had gedaan of nog ging doen niet moesten opvatten als een bewijs van liefdadigheid, maar als een bewijs van dankbaarheid voor hetgeen zij in de strijd voor het behalen en het behoud van de vrijheid in Nederland hadden gedaan.²⁵

Afb.4: Advertentie uit de Medemblikker Courant (1956).

Boekhandel Idema speelde in op de komst van de Hongaarse vluchtelingen, zo blijkt uit de geplaatste advertentie in de Medembliker Courant van 8 december 1956.

In dezelfde 'Medembliker' werd verslag gedaan van een voetbalwedstrijd van MFC1 tegen een vertegenwoordiging van de Hongaarse vluchtelingen. De aftrap werd verricht door één van de tolken. MFC1 won deze wedstrijd glansrijk: 10-2! Dat kwam omdat de Hongaren niet op elkaar waren ingespeeld, hun uithoudingsvermogen nog niet op peil was en, misschien was dat wel de belangrijkste reden, zij geen echte keeper maar een gewone veldspeler in het doel hadden opgesteld. De opbrengst van de wedstrijd, f 153,-, was voor de leiding van het woonoord om iets extra's voor de vluchtelingen te kunnen doen tijdens de feestdagen.

Begin januari 1957 zijn zes Hongaarse gezinnen overgeplaatst vanuit Medemblik naar andere opvangcentra. Dit naar aanleiding van spanningen, die waren ontstaan vanwege het niet (tijdig) nakomen van de belofte die blijkbaar aan de Hongaren in Oostenrijk was gedaan, dat zij naar Canada zouden kunnen emigreren.²⁶ Eind januari 1957 is weer een aantal vluchtelingen, ca. 180 personen, in het woonoord ondergebracht.²⁷

De directie van het 'Scala' theater nodigde eind februari 1957 100 vluchtelingen uit om een bioscoopvoorstelling bij te wonen. Uit de daverende lachsalvo's, het onophoudelijk applaudisseren en de vele dankbetuigingen na afloop bleek overduidelijk dat zij deze geste zeer op prijs hadden gesteld en heel erg van het programma hadden genoten.²⁸

Op een enkeling na zijn alle Hongaarse vluchtelingen na een kort verblijf in Nederland uiteindelijk doorgereisd naar Canada. Voor zover wij het hebben kunnen nagaan, is begin 1957 het gebruik van de barakken voor de opvang van Hongaarse vluchtelingen beëindigd.²⁹

Gebruik van de barakken als observatiekamp voor uit Indonesië gerepatrieerde gezinnen en Ambonezen van begin 1958 tot 31 juli 1961

Er waren mensen, die na de soevereiniteitsoverdracht op 27 december 1949 hadden gekozen voor het Indonesische staatsburgerschap, maar spijt kregen van hun keuze toen de nieuwe Indonesische samenleving hen discriminatoir ging behandelen. Tot 1958 was het Nederlandse toelatingsbeleid voor hen nog zeer restrictief, maar dat werd verruimd vanwege de noodsituatie waarin deze spijtoptanten door politieke omstandigheden waren komen te verkeren. Ongeveer 25.000 van hen konden alsnog naar Nederland komen en zij kregen hun Nederlandse nationaliteit terug.

Het woonoord in Medemblik was een zogenaamd observatiekamp.

Dit omdat er mensen woonden, die het in Indonesië om de een of andere reden bijzonder moeilijk hadden gehad en aan wie men dus extra aandacht moest besteden.

Nadat er de weken daarvoor steeds een zekere bedrijvigheid bij de barakken viel waar te nemen en er diverse geruchten gingen dat ze weldra weer bewoond zouden zijn, is eind januari 1958 de eerste groep van uit Indonesië gerepatrieerde gezinnen in het woonoord ondergebracht. Deze groep bestond uit ca. 60 personen en kwam deels uit Driebergen en deels uit Budel. Al spoedig na hun inkwartiering kon men de jeugdigen onder hen in de omgeving tegenkomen, niet alleen om Medemblik te verkennen, maar ook om kennis te maken met de omwonende jeugd.³⁰

Blijkens een bericht in het Algemeen Dagblad van 2 april 1958 was het met de bewoonbaarheid van het kamp droevig gesteld. Op initiatief van de maatschappelijk werkster werd door het Remonstrants Vrouwencontact in vele plaatsen in Nederland een actie ontketend om daar verandering in te brengen. Dat werd een groot succes. Auto's vol met tafels, stoelen, tafelkleden, vloerkleden, schemerlampen, theelichtjes, kinderwagens, speelgoed, enz. vonden hun weg naar Medemblik. Op Paaszaterdag 1958 besloot het Productschap voor Pluimvee en Eieren aan de gerepatrieerden uit Indonesië die in Nederland verbleven, een doosje met zes eieren te schenken. In totaal ging het om 14.400 eieren.³¹

Alhoewel de gemeente al enige jaren bezig was met de voorbereidingen om het gebied ten zuiden van de Westersingel te ontwikkelen voor woningbouw en de gemeenteraad in april 1959 zelfs besloot tot aankoop van de gronden van de erven Schouten waar de barakken op stonden (de bedoeling was om dit per 1 januari 1960 te effectueren³²), werden in augustus 1959 weer 160 tot 170 Ambonezen in het woonoord ondergebracht. Voor het grootste deel, 22 gezinnen van in totaal ca. 130 personen, kwamen zij uit het kamp Beenderibben te Scheerwolde bij Steenwijkerwold. Dit kamp, bestaande uit enkelwandige woningen die alleen voor zomerverblijf waren bestemd, moest worden opgeheven. Daarnaast werd een groep overgeplaatst uit Westkapelle naar Medemblik, omdat er spanningen bestonden tussen twee politieke groeperingen in het woonoord in Zeeland.³³

Naar aanleiding van een voorstel in juni 1960 aan de gemeenteraad tot het verlenen van een krediet aan de School met den Bijbel voor het aanschaffen van meubilair, informeerde raadslid Heins naar de datum waarop de Ambonezen Medemblik zouden verlaten. De burgemeester gaf toen aan dat tijdens een gesprek met de Minister van Maatschappelijk Werk was toegezegd dat de barakken per 1 januari 1961 of zoveel eerder als mogelijk was, zouden worden ontruimd.³⁴ Zoals zo vaak het geval is met plannings, is ook deze niet gehaald.

Er was een groep, die uiteindelijk weer naar Indonesië wilde terugkeren. Deze groep stond onder leiding van de heer S. Siwalette, die in het woonoord in Medemblik verbleef.

Tijdens een persoonlijk onderhoud met president Soekarno begin oktober 1960 in Rome besprak hij de voorwaarden van de terugkeer van deze groep. Die kwamen erop neer dat de Nederlandse regering garant moest staan voor alle kosten van de reis, inclusief een eventuele terugreis.

Afb. 5: De heer Siwalette met zijn gezin.

In mei 1961 verlieten de eerste vijf Ambonese gezinnen, in totaal 41 personen, het woonoord. Zij reisden per trein naar Genua en vandaar per schip (NB: Dat mocht geen Nederlands schip zijn!) naar Indonesië.³⁵ Begin juli 1961 volgde een tweede groep, bestaande uit 57 personen.³⁶

Begin augustus 1961 zijn uiteindelijk de resterende bewoners van het woonoord vertrokken en in andere kampen ondergebracht. De opstallen, barakken enz., zouden per inschrijving door de Domeinen worden verkocht, zodat het terrein leeg kon worden opgeleverd. De barak waar de beheerder, de heer Bruinsma, in woonde zou pas worden afgebroken wanneer voor hem geschikte woonruimte beschikbaar was.³⁷

Beëindiging van het gebruik van de barakken en de sloop daarvan

In de vergadering van 28 april 1959 besloot de gemeenteraad de grond, waarop de barakken stonden, aan te kopen van de erven Schouten voor een bedrag van f 25.000,-. Bij het Rijk zou er met klem op worden aangedrongen om het woonoord zo spoedig mogelijk te verwijderen, zodat de vrijkomende grond bij voorrang bestemd zou kunnen worden voor woningbouw.

Dit ondanks dat de barakken al werden opgeknapt, omdat de Minister van Maatschappelijk Werk deze opnieuw zou willen gebruiken voor het huisvesten van Ambonezen. De gemeente kon zich hier echter niet mee verenigen, omdat de garantie niet kon worden gegeven, dat deze huisvesting niet langer dan twee jaar zou duren.³⁸

Op 4 augustus 1961 zijn in het 'Wapen van Heemskerk' aan de Breedstraat 33 in Alkmaar de opstallen, inclusief de in de was-barak aanwezige verwarmingsketel, de afrastering en de aanwezige trottoirtegels door de Inspecteur der Domeinen te Alkmaar in het openbaar bij inschrijving verkocht.³⁹

Uit een brief van de Inspecteur der Domeinen aan burgemeester en wethouders van 27 februari 1962 blijkt dat de beheerder, ondanks dat aan hem al lang een andere woning was toegewezen, nog steeds in de (beheerders-)barak woonde. De Inspecteur was van plan om de Minister van Financiën voor te stellen om de beheerdersbarak in het openbaar te verkopen, met de verplichting tot sloop na de ontruiming daarvan door de beheerder als een reactie van de gemeente uitbleef. Op 11 april 1962 besloot de gemeenteraad daarop de beheerdersbarak aan te kopen voor een bedrag van f 2.000,- plus f 2,- aktekosten. Daarna is een deel van de barak met een lengte van 30 meter afgebroken. Het resterende deel werd om niet in gebruik gegeven aan de fa. Wed. C. Huibers en Zn. te Spanbroek. Na ontruiming van de barak door deze firma besloot de gemeenteraad in januari 1966 om de opstal met de verplichting tot verwijdering van de riolering en de fundering te verkopen aan de heer J.O. Seinen te Scharwoude voor f 500,-.⁴⁰ Daarna is uiteindelijk begonnen met de bouw van de nu nog steeds ter plaatse aanwezige woningen.

Slot

Wij hopen met dit verhaal het barakkenkamp, dat ooit aan de Westersingel heeft gestaan en waar gedurende meer dan 20 jaren diverse groepen bewoners in zijn ondergebracht, weer wat meer onder de aandacht te hebben gebracht en daarmee invulling te hebben gegeven aan een stukje 'vergeten' geschiedenis aan de Westersingel.

Uit ons onderzoek blijkt in ieder geval wel dat, toen de barakken er stonden, de bewoners een plekje hadden in het hart van de Medemblikkers. En dat gold omgekeerd ook.

Hoewel wij geprobeerd hebben zo veel mogelijk feiten te achterhalen, zijn wij ons ervan bewust dat er ongetwijfeld nog meer informatie beschikbaar moet zijn. Daar houden wij ons van harte voor aanbevolen.

Carla Geusebroek en Ronald Boekel
Medemblik, augustus 2020

Geraadpleegde bronnen

De Medembliker Courant is - waar het de jaargangen voor 1950 betreft - geraadpleegd via de site van het Westfries Archief. De jaargangen vanaf 1950 zijn geraadpleegd in het Westfries Archief zelf. Andere kranten zijn geraadpleegd via Delpher.

Herkomst afbeeldingen:

Kadaster, Apeldoorn 2021: Topotijdreis: 1.

Noord-Hollands Archief: Collectie van prentbriefkaarten van de Provinciale Atlas Noord-Holland Inventarisnummer: NL-HlmNHA_162_2553_398: 2

Mw. E. Hitipeuw-Palyama, Amstelveen: 3.

Medembliker Courant, Medemblik: 4.

Nationaal Archief: 5

1 Medembliker Courant 9 september 1939.

2 Westfries Genootschap: West-Friesland toen en nu: *Sporen van strijd*, blz. 48-49 via: https://www.westfriesgenootschap.nl/archivering/west-friesland_toen_en_nu/wf_ten_07_01_02.php

3 Westfriesch Dagblad 22 januari 1940.

4 Westfries Archief: Gemeentebestuur van Medemblik 1933-1980, 1474.

5 Westfries Genootschap: West-Friesland toen en nu: *Sporen van Strijd*, blz. 48-49 via: https://www.westfriesgenootschap.nl/archivering/west-friesland_toen_en_nu/wf_ten_07_01_02.php

6 J.N. Nobel, *Oudste oorlogsmonument in ons land uit de jaren 1940-'45 staat in Medemblik*, In: West-Frieslands Oud & Nieuw, 49^e Bundel van het Historisch Genootschap 'Oud West-Friesland', Hoorn, 1982, blz. 126-135.

7 Westfriesch Dagblad Onze Courant 29 juni 1940.

8 Noord-Hollands Archief: Archief van het Provinciaal Bestuur van Noord-Holland 1851-1943, 6336.

9 P.S. Teeling en H. Langereis, *Medemblik: Grepen uit de roemrijke geschiedenis van de oude Radboudstad*, Medemblik, 1988.

10 Westfries Archief: Gemeentebestuur van Medemblik 1933-1980, 1411.

11 Medembliker Courant 20 maart 1948.

12 Medembliker Courant 5 november 1949.

13 Medembliker Courant 7 oktober 1950.

14 Medembliker Courant 21 oktober 1950.

15 Nationaal Archief via <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/zoekhulpen/indonesie/transportschepen>.

16 Parool 18 november 1950.

17 VPRO-radio: *Het spoor terug - Isteri Maluku* (Zesdelige serie over de geschiedenis van de Zuid-Molukkers in Nederland), deel 2 (Het kamp) van 16 oktober 1990 via vpro.nl/programma's/ovt/luister/fragmenten/het-spoor-terug/1990.

18 Medembliker Courant 1 december 1951.

19 Medembliker Courant 7 november 1953.

20 Medembliker Courant 21 augustus 1955.

21 Medembliker Courant 24 november 1956.

22 Medembliker Courant 22 juni 1957.

23 Algemeen Handelsblad 20 november 1956.

24 Medembliker Courant 24 november 1956.

25 Medembliker Courant 24 november + 1 december 1956.

26 Het Parool 10 januari 1957.

27 Medembliker Courant 26 januari 1957.

28 Medembliker Courant 2 maart 1957.

29 Het Vaderland 14 januari 1957.

30 Medembliker Courant 1 februari 1958.

31 Volkskrant 2 april 1958.

32 Medembliker Courant 2 mei 1959.

33 Medembliker Courant 1 augustus 1959.

34 Medembliker Courant 9 juli 1960.

35 Medembliker Courant 12 mei 1961.

36 Algemeen Handelsblad 3 augustus 1961.

37 Medembliker Courant 4 augustus 1961.

38 Westfries Archief: Gemeentebestuur van Medemblik 1933-1980, 1440.

39 Medembliker Courant 11 augustus 1961.

40 Westfries Archief: Gemeentebestuur van Medemblik 1933-1980, 1440.

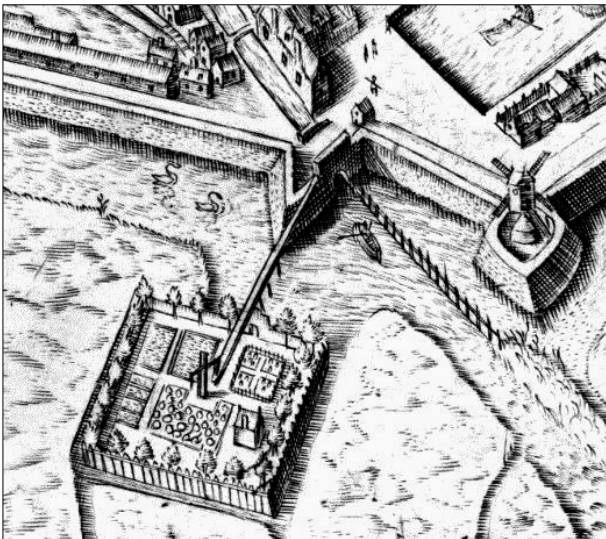

Toen en Nu: de Hoogesteeg en omgeving

Aan de randen van het centrum van Medemblik is in de loop der tijd veel veranderd. Denk bijvoorbeeld aan: de Oude Haven, Ridderstraat, Westereiland en de Pekelharinghaven. Maar ook de Hoogesteeg en de hoek Westersingel/Geldelozepad mag in dit rijtje niet ontbreken. En wie weet nog hoe je indertijd alleen via een houten brug op de Oostersingel kon komen? In deze Toen en Nu gaan we weer een stuk terug in de tijd en gaan we aan de hand van foto's na hoe bepaalde plekken er destijds uitzagen en nu uitzien.

Twee verdwenen bruggen die eeuwenlang dienst hebben gedaan

We gaan deze keer aan het begin van onze bijdrage wat verder terug in de tijd. De aandacht gaat daarbij uit naar de zuidzijde van Medemblik. Op oude kaarten is te zien dat er reeds aan het einde van de 16^e eeuw een brugverbinding bestond tussen de omwalling en de lager gelegen polder. Deze brug was gesitueerd ter hoogte van wat later de zuidoostzijde van de Westerhaven is geworden. Zie uitsnede van de kaart van Paulus Utenwael uit 1599 in afbeelding 1a. De aanleg van de Westerhaven in 1631/1632 maakte het overigens noodzakelijk dat de brugverbinding verder zuidwaarts zou worden opgeschoven.

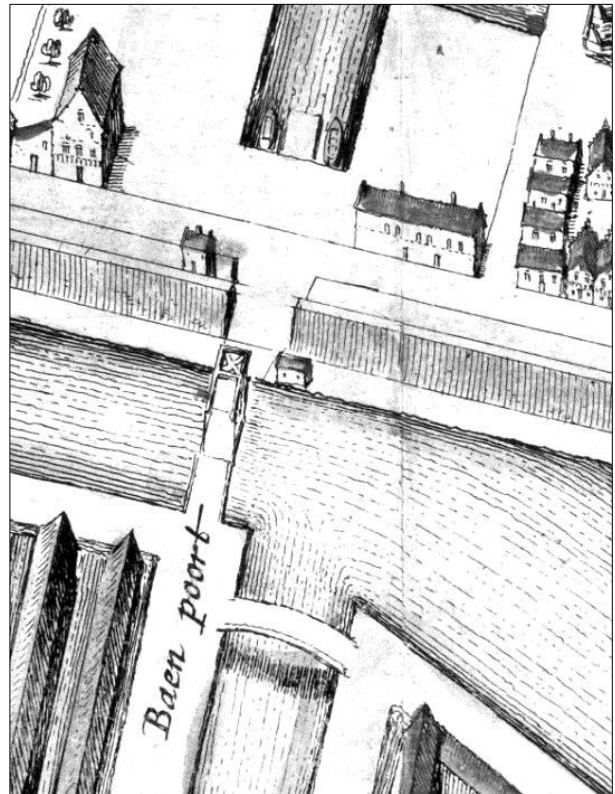

Afb. 1a: De eerste brug die de stad aan de zuidzijde ontsloot op de kaart van Paulus Utenwael (1599).

Na de realisatie van de Westerhaven krijgt de situatie aan de zuidzijde van de stad een andere inrichting. De omwalling moest worden opgeschoven om plaats te maken voor haven en scheepshellingen. We zien op afbeelding 1b in het bovenste gedeelte nog net de hier gemaakte 'inkassing' ten behoeve van de scheepsbouw.

De vaste smalle brug uit de 16^e eeuw is getransformeerd in een oeververbinding waarin een beweegbaar deel is aangebracht. De oude smalle toegang tot de stad is hier opgewaarderd tot een heuse poort; de Baanpoort. Verder is duidelijk te zien dat er van het begin van de 17^e eeuw sprake is van een brugverbinding over de Vlietstroom (tussen Geldelozepad en de kop van de Oostersingel).

De naam van de Baanpoort is ontleend aan de parallel aan het Geldelozepad gevestigde lijnbanen. Deze tak van nijverheid voorzag de scheepsbouw van touw ten behoeve van de zeiluitgave. De Baanpoort zou omstreeks 1640 gebouwd zijn in opdracht van de Vroedschap. Het besluit daartoe zou reeds in 1632 genomen zijn.¹

Afb. 1b: De zuidelijke entree van de stad via de Baanpoort en de (klap)brug over de Vlietstroom alsmede de brug naar wat later de Oostersingel is gaan heten op de kaart van Joan Blaeu (1649).

Hoewel we de bruggen uit de 16^e en 17^e eeuw alleen via een niet al te scherp bovenaanzicht kunnen bekijken, wordt het beeld van de Baanpoort in de 1^e helft van de 18^e eeuw wat duidelijker. Dit beeld wordt gevormd door een tekening van Cornelis Pronk en Hendrik Spilman uit 1726. Zie hun tekening van de Baanpoort op afbeelding 1c.

Afb. 1c: De Baanpoort op een tekening van Cornelis Pronk en Hendrik Spilman (1726).

De Baanpoort heeft een verandering ondergaan; we zien, kijkend vanuit het zuidoosten, dat het beweegbare deel in de brug is verwijderd. De afsluitbare toegang tot de stad is waarschijnlijk om die reden een stukje noordwaarts verplaatst.

Het hekwerk kunnen we goed onderscheiden. Verder is de bebouwing op het Westereiland en de toren van de Bonifaciuskerk mooi afgebeeld. Pronk stond erom bekend dat zijn afbeeldingen een betrouwbaar beeld gaven van de werkelijke situatie.

Afb. 2a: De Bane- of 'Ballenbrug' omstreeks 1890.

Zie bijvoorbeeld het topje van het gemeentehuis dat tussen twee huisjes midden rechts op de tekening zichtbaar is. Leuk detail op de linkerzijde van de tekening van Pronk is dat de brug naar de Oostersingel er ook op te zien is.

Overdracht beheer bruggen en eigendom Westergracht

Aan het begin van de jaren tachtig van de 19^e eeuw vinden er gesprekken plaats tussen de gemeente en de Vier Noorder Koggen over het beheer van enkele bruggen. Doel was het beheer van die bruggen aan het waterschap over te dragen. Tijdens de gesprekken wordt door de Vier Noorder Koggen aan de overdracht van het beheer wel de voorwaarden verbonden dat de gemeente het eigendom van de Westergracht aan het schap overdraagt en geen vernauwingen van de betrokken watergangen toestaat.

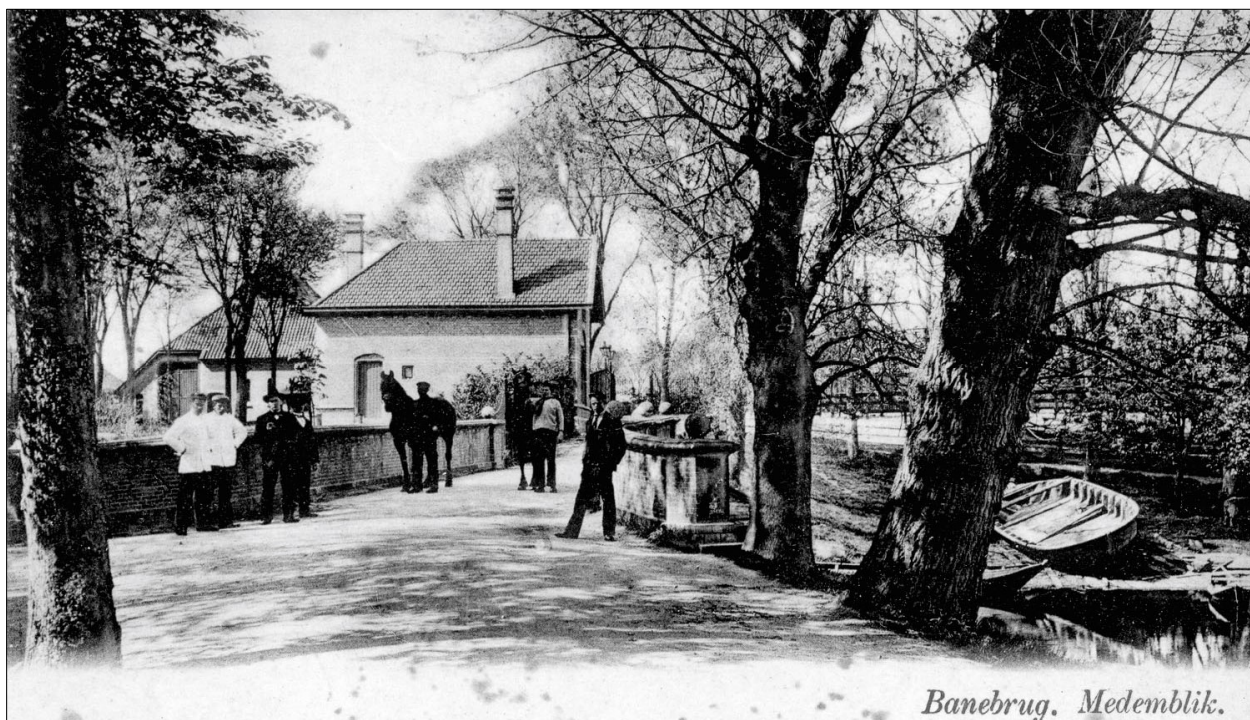
De betrokken bruggen waren: Oudejansbrug, Keernderbrug en de Banebrug. Op 22 november 1882 bekrachtigd het College van Hoofdingelanden van de Vier Noorder Koggen de met de gemeente overeengekomen afspraken inzake beheer en eigendom.²

Weer kijkend vanuit het zuidoosten zien we dat de eertijds uit hout opgetrokken Baanpoort is vervangen door een kloeke uit baksteen bestaande boogbrug met twee afvoerkokers. De brug dankt zijn (bij)naam aan op de robuuste gemetselde reling aangebrachte betonnen 'ballen'.

Dijkgraaf en Heemraden van de Vier Noorder Koggen namen op 10 mei 1883 het besluit om hier een brug te (laten) bouwen. Na een openbare aanbesteding kwam Medemblicker aannemer Joan Gijzelaar met een bedrag van f 7.397,- als laagste inschrijver uit de bus. Onder borgstelling van zijn vader Mattheus en broer Christiaan werd het werk aan hem gegund.⁴

Aangenomen mag worden dat de brug begin 1884 opgeleverd is. De gebouwen in de achtergrond behoren bij het Rijkskrankzinnigengesticht dat sinds 1884 gevestigd was in de opstallen van het Marine-Instituut.

Afbeelding 2b geeft vanaf het Geldelozepad een blik op de Ballenbrug. De dienstwoning of het dienstgebouw vlak achter de brug is aan het eind van de 19e eeuw gesloopt.

Afb.2b: De Bane- of 'Ballenbrug' omstreeks 1890.

Dat er ter plaatse van de Baanpoort een nieuwe oeververbinding over de Baenesingel/Westergracht moest komen zat kennelijk al in de planning, want op 26 april 1883 wordt door de Vier Noorder Koggen reeds een aanbesteding voor het vernieuwen van de Banebrug gepubliceerd.³

Hiervoor in de plaats is iets meer naar links een dienstwoning van het Provinciaal Ziekenhuis (PZH) gebouwd waarin de familie Dekkers in de jaren zestig van de vorige eeuw heeft gewoond. Over de schuiten rechts van de brug straks meer.

Afb.2c: Gezicht vanaf het begin van de Oostersingel op de plek waar eerst poort en bakstenenbrug waren gesitueerd met de voormalige PZH-dienstwoning op de achtergrond (2021).

Wat een veranderingen! Baanpoort en Ballenbrug zijn verleden tijd. De weg (over de Ballenbrug) richting stad is omgelegd via de in 1964 gebouwde betonbrug. Alleen de Bonifaciustoren en het water van de Vlietstroom zijn door de eeuwen vanaf deze plek blijvende elementen in het stadsbeeld.

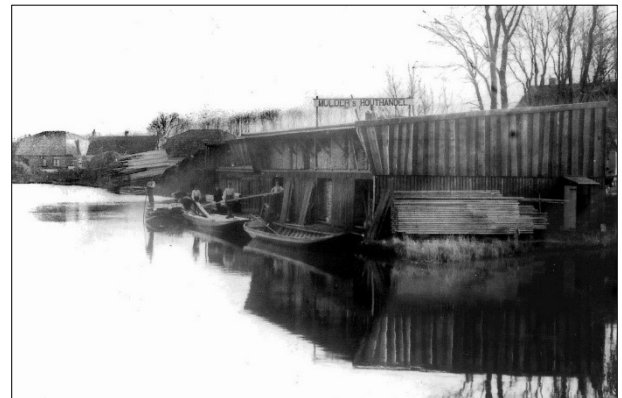
De Oostersingel

Afb.3a: De Vlietstroom plus brug van en naar de Oostersingel (ca. 1900).

We kijken vanaf de schuithelling van Maarten Winnubst (Later Loos) naar het zuiden. Rechts op de foto nog een klein detail van café 'De Tijd'. Aan de oostzijde van het Geldelozepad zien we kleine, aan de Vlietstroom gelegen, tuinderswoningen. Het geheel heeft een wat sombere en armoedige uitstraling.

Maar dat komt wellicht door de kale bomen en het bewolkte weer. De brug over de Vlietstroom, zoals te zien is op de tekening van Pronk, lijkt wat in zuidelijke richting te zijn opgeschoven.

Afb.3b: De houthandel van Mulder aan het begin van de Oostersingel (ca. 1950).

We kijken vanaf de Ballenbrug richting het zuidoosten en zien aan het begin van de Oostersingel de aan de Oostergracht gelegen loodsen van Mulders Houthandel. De mannen op de foto hebben het in- of uitladen van houten planken even onderbroken voor het fotomoment.

Afb.3c: Zicht op de Oostergracht en Parksingel anno 2021.

De fysieke omgeving, zo zien we op afbeelding 3c, heeft door de jaren heen een ingrijpende verandering ondergaan. De oude brug over de Vlietstroom is weg en de gebouwen van Mulders Houthandel zijn verdwenen. Ook de opstallen van de boerderij van Pronk zijn hier niet meer aanwezig. Een nieuwe strakke betonnen brug naar de Oostersingel (zie afbeelding 2c) heeft de ontsluiting ingrijpend verbeterd.

De schuitenhelling

Vervoer over water was destijds in een slecht ontsloten poldergebied rondom Medemblik van groot belang. Daar hoorde varend materieel bij dat ook onderhouden diende te worden.

Zeil en kloet waren toen de voornaamste hulpmiddelen. De motor zou pas later in zwang komen. Jan Winnubst mocht van het stadsbestuur in 1886 op basis van erfpacht een schuitenhelling aan de Hoogesteeg exploiteren.⁵

Afb.4a: De schuitenhelling aan de oostzijde van de Hoogesteeg (ca. 1910).

In 1906 ging deze erfpacht over op zoon Maarten, die het bedrijf na het overlijden van Jan voortzette.⁶ Een andere schuithelling werd door Op 't Land aan de Turfhoek uitgebaat.

Op afbeelding 4c kijken we vanaf het Geldelozepad naar de Hoogesteeg. De opstallen van de firma Loos zijn verdwenen en ook het gecombineerde woon-/winkelpand van Tiny Bot zien we niet meer terug.

Afb. 4b: Een blik op het bedrijf inclusief schuithelling van de firma A. Loos (1964).

Inmiddels zijn we 65 jaar later (zie afbeelding 4b) en is de eenvoudige uitrusting van Maarten Winubst door Petrus Loos overgenomen en uitgebouwd. Petrus Loos had een divers bedrijf: taxi, garage, benzineverkoop en schuithelling. Het bedrijf is in de jaren vijftig door zoon Arie voortgezet en is vanwege de reconstructie van Hoogesteeg begin jaren zestig verdwenen.

Het langwerpige uit ca. 1885 stammende woonhuis rechts op de foto (destijds bewoond door twee families Bot) kon echter behouden blijven bij alle gepleegde ingrepen. Het voorste deel van het woonhuis is overigens nog een tijdje eigendom van de gemeente geweest.⁷

Afb. 4c: Het 'knooppunt' Westersingel-Hoogesteeg-Oostersingel in 2021.

Verder zijn de twee oude bruggen niet alleen vervangen, ze zijn ook verplaatst. De nieuwe Ballen- of Banebrug is een kwartslag naar het oosten gedraaid en de nieuwe betonnen brug naar de Oostersingel is negentig graden noordwaarts gedraaid.

Het stadsbeeld zal hier, met de reconstructieplannen in het verschiet, nooit meer zijn zoals het was!

Sloop en nieuwbouw

In het voorjaar van 1965 namen de werkzaamheden een aanvang.

Afb. 5a: De Westersingel, Hoogesteeg (incl. Ballenbrug), Geldelozepad en de brug naar de Oostersingel vanuit de lucht (ca. 1950).

De wegreconstructie

Met het toenemende wegverkeer in de jaren vijftig en zestig werden enkele verkeerskundige knelpunten rondom Medemblik steeds duidelijker. Het zogeheten Randwegproject voorzag daarom mede in verbetering van de verkeerskundige ontsluiting van de stad aan de noord- (Oude Haven) en zuidzijde (Westersingel/Hoogesteeg). De knelpunten rondom Westersingel/Geldelozepad/Hoogesteeg en Oostersingel zijn vanuit de lucht goed zichtbaar (zie afbeelding 5a). Een smalle Westersingel, een bochtige Hoogesteeg en een smalle houten brug richting Oostersingel.

We zien op afbeelding 5a de reeds hiervoor besproken onderdelen: Ballenbrug, brug van en naar de Oostersingel, Mulders Houthandel en het bedrijf van Arie Loos. Linksboven op de foto is het gecombineerde woon- en winkelpand van de familie Bot zichtbaar.

Links op de foto is de sloop van de Ballenbrug nog net zichtbaar. De opstallen van de firma Loos zijn verdwenen en het terrein is reeds met zand opgehoogd. De betonnen draagconstructie van de nieuwe Banebrug is reeds gestort.

Afb. 5b: Brug- en wegreconstructie in uitvoering (1965).

De oude ingang van het Emmapark is ook bouwterrein geworden en moet uiteindelijk ruimte bieden aan de doorgaande weg richting Oostersingel.

De oude entree van het Emmapark is slechts een vage herinnering en dat geldt ook voor het toen opvallende woon-/winkelpand van Tiny Bot.

Afb.5c: De afgeronde reconstructie van een voormalig verkeerskundig knelpunt (2021).

Wat eens een bouwput was (zie afbeelding 5b) is nu voor een ieder een gewoon aandoend stratenpatroon.

Afb.5d: De sloop van de Ballenbrug in de zomer van 1965 met op de voorgrond een archeologische opgravingspunt.

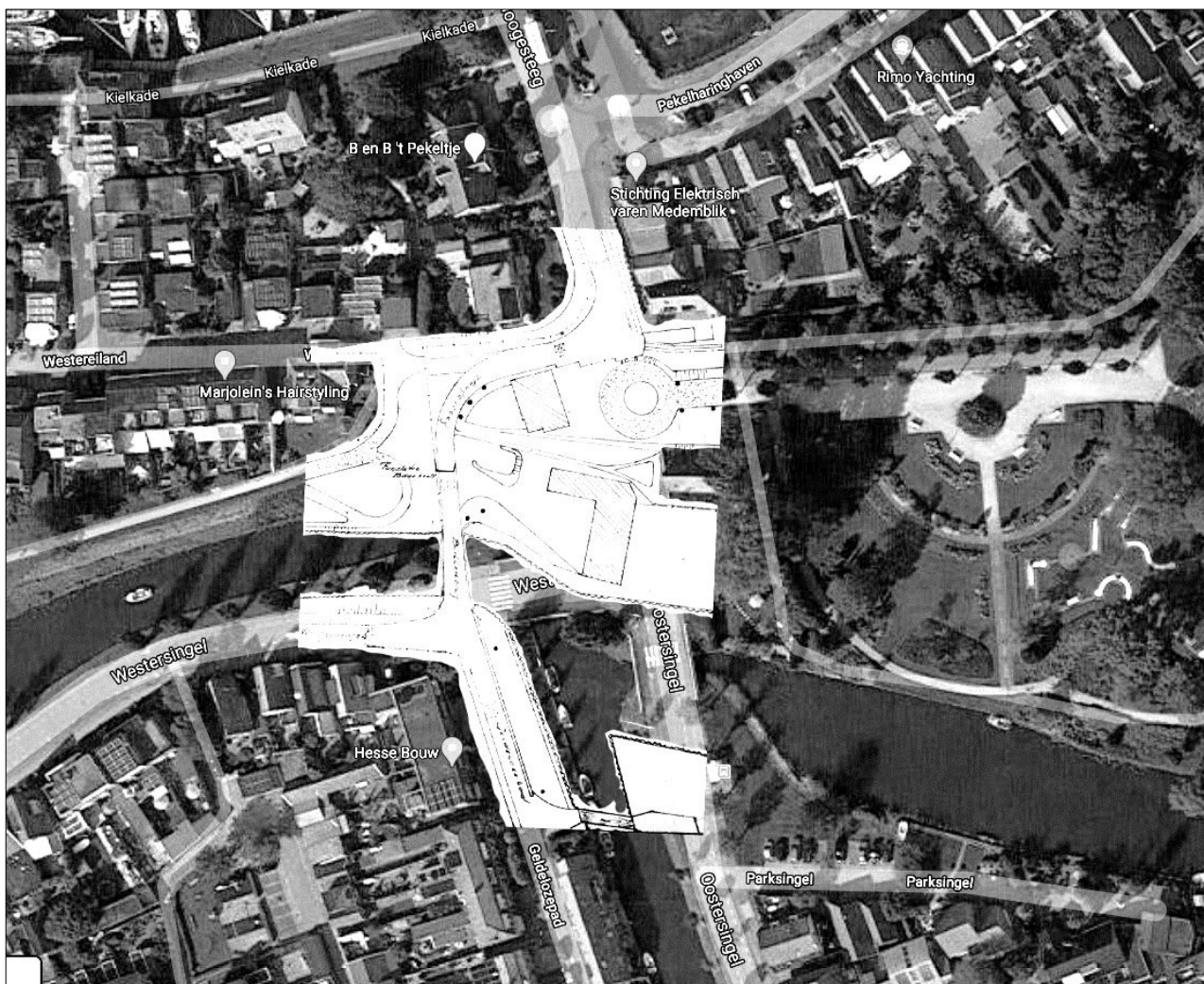
De gevelwand aan de oostzijde van de Hoogesteeg is echter weinig veranderd. Het huis naast de parkingang heeft wel een nieuwe voorgevel gekregen. Het pand met de gebroken kap, waar indertijd Joop Vermeer met zijn gezin woonde, is daarentegen onveranderd gebleven. Op zowel afbeelding 5b als 5c zien we in de verte het monumentale huis 'Eilandstaete' op 't Vooreiland.

Op afbeelding 5b is de sloop van de Ballenbrug al een beetje zichtbaar. Die sloop (zie afbeelding 5d) ging in het voorjaar van 1965 door totdat de aannemer bij graafwerkzaamheden aan de Hoogesteegzijde van de brug op oud metselwerk stuitte. Nader archeologisch onderzoek wees uit dat het hier om de fundamente van de oude Baanpoort ging. Ook werden de grenen heipalen aangetroffen die onderdeel vormden van de fundatie van de poort.

Slot

Met behulp van de geconstrueerde afbeelding 5e kunnen we een beeld krijgen hoe de nieuwe ruimtelijke omgeving van de Hoogesteeg en omgeving zich laat spiegelen aan de oude verdwenen gebouwen en structuren.

Hier heeft de mens met sloop- en nieuwbouw ingrijpende veranderingen tot stand gebracht. Huizen en bedrijfsopstallen verdwenen en creëerden nieuwe ruimten, oude bruggen werden nieuwe bruggen, smalle en bochtige wegen werden brede en rechte straten.

Afb. 5e: De oude ruimtelijke situatie geprojecteerd op de huidige omgeving anno 2021.

Ingrijpende, en achteraf gezien noodzakelijke, veranderingen op een klein stukje Medemblik. De conclusie kan niet anders zijn dat het stadsbeeld hier ingrijpend veranderd is!

Arnold de Greeuw en Ad Kamma,
Medemblik/Hoogkarspel, juli 2021

Geraadpleegde bronnen

WFA - Westfries Archief, Hoorn:
GBM - Gemeentebestuur van Medemblik 1813-1932.
VNK - Ambacht van Westfriesland genaamd De Vier Noorder Koggen, college van hoofdingelanden van West-Friesland (Vier Noorder Koggen) en de NV Lokaal Spoorweg Maatschappij 'Hollands Noorderkwartier', 1296-1973.

<http://genea.pedete.net/twisk/376.htm>
<https://www.delpher.nl/nl/kranen>

Herkomst afbeeldingen:
Rijksmuseum, Amsterdam: 1a.
Zuiderzeecollectie Zuiderzeemuseum, Enkhuizen: 1b.

Arnold de Greeuw, Medemblik: 1c, 2c, 3b, 3c, 4c, 5d en 5e*.

Tedi van Doorn, Medemblik: 2b.

OKV Medemblik: 2a, 3a, 4a, 4b en 5b.

Fam. Bos, Hoorn: 5c.

W. Loos, Medemblik: 5a.

Google Earth: 5e*.

¹ Informatie rondom de Baanpoort is ontleed aan: G.P. Nes, 'De fundaties van de Baanpoort' (1965). Een deel van dit ongepubliceerde onderzoeksrapport is door Christiaan Schrickx van de Westfries Archiefdienst ten behoeve van deze bijdrage ter beschikking gesteld.

² WFA, VNK 1558/2397.

³ Het nieuws van de dag; kleine courant via delpher.nl

⁴ WFA, VNK 1558/42.

⁵ WFA, GBM 0176/1082

⁶ WFA, GBM 0176/783

⁷ Met dank aan Piet Bot en Tiny Bot-Moerkens alsmede Anny Draaisma-Pronk voor de verkregen informatie van dit woonhuis.

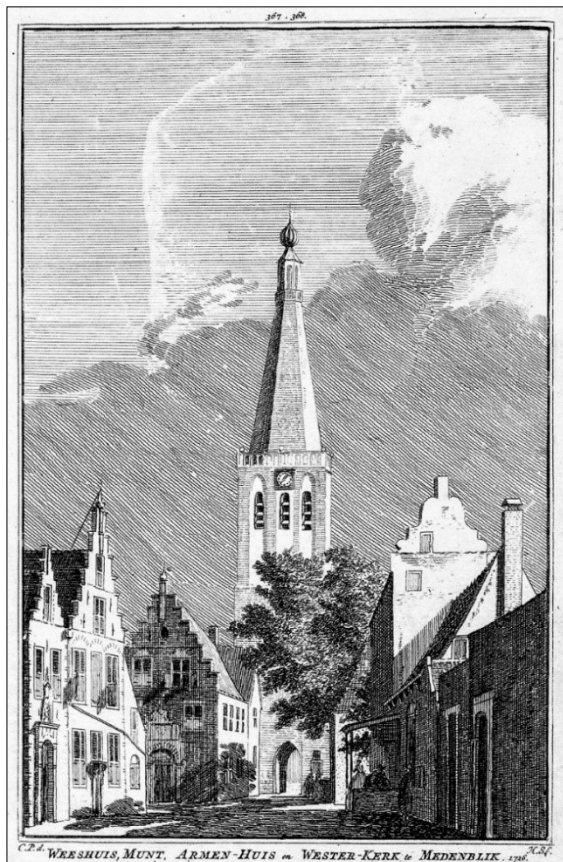
Gedenkteken Medemblicker Munt

Medemblik is een klein stadje met een grote geschiedenis. Hoe groot die geschiedenis is, blijkt onder meer uit het feit dat er in de periode 1655-1781 munten zijn geslagen. Over het slaan van die munten heeft Ad Gieling reeds in 2011 een artikel geschreven. Een verloren gegaan gedenkteken aan 'De Munt' is vervaardigd door Jeipo Paardekooper. Dit artikel laat iets zien over het gebouw waarin de munten werden geslagen, het eerste gedenkteken en het in 2020 geplaatste nieuwe gedenkteken.

Het Muntgebouw

Er zijn enkele tekeningen en foto's die een beeld geven van het vroegere Muntgebouw, dat uiteraard aan de Muntstraat was gelegen.

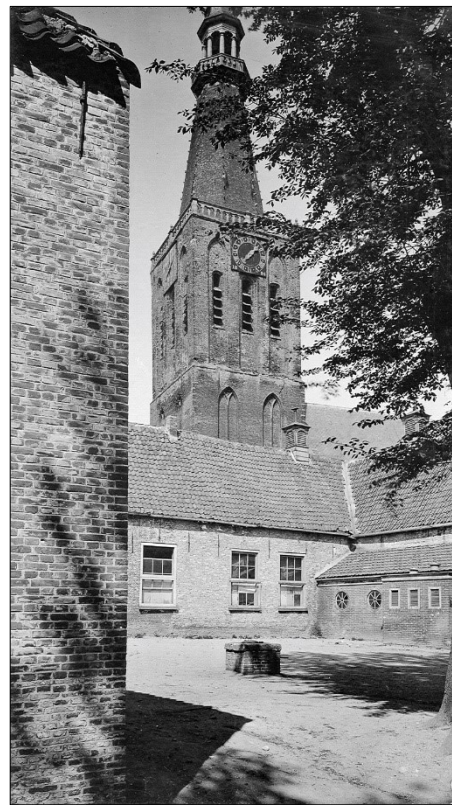
Afbeelding 1 geeft het vooraanzicht van het Muntgebouw weer. De tekenaar stond in de Muntstraat met het gezicht naar de Bonificiustoren. Op afbeelding 2 is aan de linkerzijde, bij de bomen, de vorm van het gebouw te zien met drie zijden. De binnenplaats die hierdoor ontstaat is op afbeelding 3 uit 1919 te zien. Hier stond ook een waterput.

Afb. 1: Torenstraat met Weeshuispoort, Vier Weeskinderen, Muntgebouw en Bonificiusterk. Ets van Cornelis Pronk en Hendrik Spilman (1726).

Afb. 2: Bovenaanzicht Muntgebouw (1916).

Afb. 3: Binnenplaats Muntgebouw (1919).

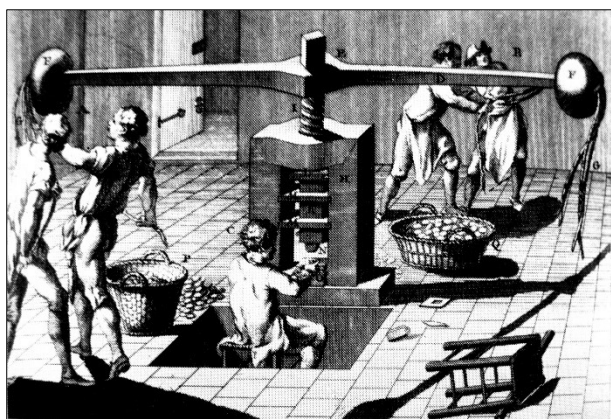
Op afbeeldingen 4 en 5 zijn enkele werkzaamheden te zien, zoals die waarschijnlijk ook in het Muntgebouw werden verricht. Op afb. 4 wordt de hamertechniek gehanteerd, terwijl afb. 5 de schroeftechniek weergeeft.

'Een **gehamerde munt** (Engels: *hammered*, Frans: *frappé au marteau*) is een munt, die geslagen is met een techniek waarbij één stempel op een aambeeld was gemonteerd en het andere stempel op een korte steel. Het rondel (muntplaatje) werd tussen de beide stempels gelegd en de munt werd met een klap van een hamer geslagen...

Een andere vorm is de geschroefde munt. Een **geschroefde munt** is een munt die is geslagen met een schroefpers. Deze machine werd in de zestiende eeuw ontwikkeld en gebruikte een schroefbeweging en gewichten om de stempels met veel meer kracht op de rondel te drijven dan met een hamer mogelijk is.'

Afb.4: Muntslag in een werkplaats vóór de komst van de schroefpers (ca. 1590).

Afb.5: Een schroefpers, zoals die waarschijnlijk ook in het Medemblicker Muntgebouw stond (ca. 1710).

Na het verdwijnen van de muntslagerij is het gebouw gebruikt voor diverse activiteiten. In de Medemblicker van 27 mei 1905 wordt bekendgemaakt dat: 'het onderzoek van alle in deze Gemeente gevestigde verlofgangers der Militie te land zal worden gehouden te Medemblik in het Muntgebouw'. Op 23 februari 1907 wordt bekendgemaakt dat de 'herijk van maten en gewichten voor deze Gemeente zal plaats hebben in het Muntgebouw'.

Ook lezen we over een receptie in dat jaar van het echtpaar Gijzelaar-Lageveen ter gelegenheid van hun 25-jarig huwelijksfeest. Er worden lezingen gegeven, inenting. Op 10 oktober 1914 lezen we over een brand in het Muntgebouw; de schade bedroeg f 30.000,-.

Op 24 augustus 1918 wordt gemeld dat het kantoor van het Levensmiddelenbedrijf Medemblik is verplaatst naar het Muntgebouw. Het is geopend alle werkdagen v.m. van 10-12 en n.m. van 2-4 uur. Hier zien we een gevolg van de distributie uit die tijd: 'Direct na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was de voorbode van de donkerste distributietijd al waarneembaar: een zich voor de winkels verdringende mensenmassa, die honger vreesde en tot hamsteren overging en die elke prijs wilde betalen omdat het hier om het leven ging, 'en al wat iemand heeft zal hij geven voor zijn leven'.

Steeds dieper werd het ingrijpen van de regering naarmate Nederland door maatregelen van de oorlogvoerende mogendheden meer en meer terechtkwam in de toestand van een belegerde, van de buitenwereld afgesloten vesting. Meer en meer werd de minister van Landbouw een 'voedselregelaar' die genoodzaakt was de rantsoenen steeds kleiner te maken, maar die er ten slotte toch in slaagde de productie en distributie zodanig in te richten dat Nederland, zij het op schamele wijze, in staat was zijn eigen behoefte aan voedsel te dekken.' De laatste aankondiging van het Levensmiddelenbedrijf komen we op 5 juli 1919 tegen.

Later komen we oproepen tegen om zich aan te melden voor Crescendo, wekelijks onderricht van 1 uur voor de Burgerwacht, keuring van honden op het plein. Kennelijk werd het Muntgebouw ook gebruikt als stemlokaal, want op 17 maart 1923 wordt in de Medemblicker gewag gemaakt van een wijziging in de aanwijzing van stemlokalen wegens de afbraak van het Muntgebouw!

De Medemblicker van 26 april 1924 komt met meer informatie. Het blijkt dat het Muntgebouw is afgekeurd wegens de bouwvallige staat. Echter het wegvallen van het Muntgebouw leidde tot grote problemen voor diverse verenigingen die het als vergaderen repetitieruimte gebruikten. Uiteindelijk besloot de gemeente op dezelfde plaats een gymnastieklokaal te laten neerzetten. Bij de opening waren aanwezig vertegenwoordigers van diverse scholen, turnvereniging O.S.S. en muziekvereniging Crescendo. Tot op heden is op Muntstraat 2 de gymzaal "De Munt" gevestigd.

Het eerste gedenkteken

Het initiatief voor het eerste gedenkteken aan de Medemblicker Munt is genomen door Wally Vreijzen. Vreijzen was een legendarisch ambtenaar in dienst van de gemeente Medemblik.

Hij was in 1961 door burgemeester Letschert weggehaald bij zijn toenmalige werkgever L.P.W. v.d. Zee om Medemblik te promoten. De burgermeester gaf hem als opdracht: 'Medemblik moet aan de weg timmeren, nieuwe bedrijven met veel arbeidsplaatsen moeten komen. Medemblik moet een watersportcentrum worden en het toerisme moet worden bevorderd'.¹

Vreijzen was al gepensioneerd, maar benaderde in 2009 of 2010 Jeipo Paardekooper met het idee om 'De Munt' te gedenken door het slaan van munten in een oude iep dat stond op een veldje tegenover de vroegere locatie ervan.² Ook OKV "Medemblick" is bij de totstandkoming van dit idee betrokken geweest.

Paardekooper was als voormalig timmerman bij Jachtwerf Jongert prima toegerust voor dit fijne handwerk; hij was er voorman bij het 'intimmeren' en maakt ook de boegbeelden van de jachten. Vreijzen en Paardekooper togen gezamenlijk naar wethouder Kasper Gutter van de gemeente en verkregen hiervoor toestemming. Paardekooper kreeg als dank op 1 juli 2010 een zeer fraai beeldje met inscriptie van de gemeente.

Vooraf tijdens een rondwandeling voor toeristen, met gidsen van de OKV, kon men alleen verwijzen naar het straatnaambordje Muntstraat en de betekenis vertellen. Met daarbij als vaste grap: 'Gelukkig hebben we de foto (van het gedenkteken) nog!'

Er moest echt een nieuw gedenkteken komen! Aan kunstenaar Peter Koelemeijer werd gevraagd een ontwerp te schetsen voor een monument. Hij komt met het volgende voorstel: 'Als uitgangspunt heb ik een 17e-eeuwse sleutel genomen. De sleutel van dit monument is ongeveer 150 cm. lang en ligt op de Belgisch hardsteen vloer, wijzend in de richting van het verdwenen muntgebouw, waarvan alleen nog een vervallen silhouet in de Belgisch hardsteen plavuizen vloer afgebeeld staat. Via de sleutel kijk je in de richting van waar het oude gebouw ooit gestaan heeft. Het silhouet van het muntgebouw is uitgestraald uit de Belgisch hardstenen plavuizen vloer, die iets boven het maaiveld uitsteekt..... De sleutel is gemaakt van een in vorm gefreesde zwarte granietplaat, met daarop de afbeeldingen van drie 17e-eeuwse munten gemonteerd op de achterzijde van ronde geslepen glasplaten.

Afb. 6: Jeipo Paardekooper geeft uitleg aan een schoolklas (2009).

Helaas is de iep al vrij snel ten prooi gevallen aan de iepenziekte en in 2011 omgehaald.

Het nieuwe gedenkteken

Het omhalen van het eerste gedenkteken voor 'De Munt' werd als een groot gemis ervaren door bestuursleden Ad Gieling en Ton Pronk van OKV "Medemblick".

De munten hebben een doorsnede van ongeveer 21 cm. De jaartallen 1655 – 1781 zijn op de sleutel liggend uitgestraald. Het beginjaar dat er munt geslagen werd in Medemblik en het laatste jaar..... Op de gedenktegels staat een afbeelding gefreesd van een oude gravure van het muntgebouw.'

Afb.7: Onthulling van het Muntmonument op hoek Torenstraat-Breedstraat. V.l.n.r.: P. Koelemeijer, T. Pronk, A. Gieling en J. Paardekooper (2020).

Vervolgens is het plan voorgelegd aan de welstandscommissie van de gemeente Medemblik. Deze keurde het plan in eerste instantie af omdat het niet zou integreren met de omgeving. Echter met medewerking van de ambtenaar Wabo-vergunningen en een stedenbouwkundige is er een oplossing gevonden voor de inpassing van het monument.

Op zaterdag 20 april 2019 kon het projectplan 'Munt slaan in Medemblik in de periode 1655-1781' worden gepresenteerd. Wethouder H. Nederpelt van de gemeente Medemblik nam van voorzitter Ton Pronk, het eerste exemplaar in ontvangst en deelde mede dat de gemeente Medemblik dit, ook voor de toeristen mooie initiatief, wil steunen met een geldelijke bijdrage van €10.000,- en het leveren van de aangepaste groenvoorziening. Om de totale kosten bij elkaar te krijgen zijn daarnaast nog veel andere instanties, personen en het bedrijfsleven in Medemblik benaderd voor sponsoring.

Op 29 september 2020 kon dan eindelijk begonnen worden met de realisatie van het monument. Begonnen werd met grondwerken door de firma Terpstra Tuinen uit Medemblik. Op 30 september werd de fundering gelegd door de firma Harder Natuursteen uit Hoogkarspel. Vervolgens werd op 19 oktober de opbouw van het monument door Koelemeijer gerealiseerd, waarna op 1 november het straatwerk en de bomen en struiken door Terpstra werden aangebracht. Tenslotte werden op 12 november de sleutel met munten en de afbeeldingstegel aangebracht.

De betekenis van het munt slaan voor Medemblik en de ligging van het Munt gebouw in die periode is weergegeven in het bijgeplaatste publicatiebord.

Nu was het monument gereed en kon op 20 november worden onthuld door beeldhouwer J. Paardekooper en ontwerper P. Koelemeijer!

Sjaak Pronk
Medemblik, februari 2021

Geraadpleegde bronnen

Beeldbank Noord-Hollands Archief, Inventarisnummer NL-HlmNHA_359_048084_K
Gieling, A.: De muntslag te Medemblik, *Jaaruitgave 2011 Oudheidkundige Vereniging Medemblik*, Medemblik, 2011, 5-8.
Koelemeijer, P.: Munt 1655-1781, Nibbixwoud, 2018.
<https://www.westfriesarchief.nl/onderzoek/zoe-ken/kranten?mivast=136&mizig=91&mi-adt=136&milang=nl&misort=dt%7Casc&mif1=Medemblik&miview=ldt>
<https://www.medemblikactueel.nl/2017/05/02/een-groot-man-is-heen-gegaan-wally-vreijesen-maakte-medemblik-groot/>
https://nl.m.wikipedia.org/wiki/Gehamerde_munt resp. /Geschroefde munt.

Herkomst afbeeldingen:
Noord-Hollands Archief: 1.
Rein Bood, Medemblik: 2.
Jan Nijboer, Medemblik: 3.
Ad Gieling, Medemblik: 4, 5
Noordhollands Dagblad, 14-05-2019: 6.
Ton Gieling, Medemblik: 7.

- 1 Medemblik Actueel, 2 mei 2017
- 2 Mededeling dochter Jacqueline Mul-Paardekooper

Kasteel Radboud opnieuw bekeken; een samenvatting van recent bronnenonderzoek

Gedurende mijn laatste onderzoek over kasteel Radboud zijn verrassend veel nieuwe inzichten boven tafel gekomen, die ik reeds tijdens mijn lezing van 10 februari 2020 grotendeels naar voren heb gebracht. Niettemin zijn er ook interessante zaken naar voren gekomen, die enige discussie hebben losgemaakt.

In dit artikel geef ik, op verzoek van de Oudheidkundige Vereniging “Medenblick”, een beknopte samenvatting van het onderzoek, dat in twee verslagen is gepubliceerd. Iedere samenvatting sluit ik af met een update als nawoord. Om de leesbaarheid te bevorderen wil ik niet vervallen in te uitgebreide verwijzingen en complexe analyses. Degenen die meer gedetailleerde informatie willen lezen over hetgeen dat hier wordt besproken, verwijs ik graag naar mijn artikelen en onderzoeksverslagen die in de eindnoten zijn vermeld, waarin de nodige details en verwijzingen uitgebreid zijn te raadplegen.

Vooraf

In mijn eerdere artikelen in 2012¹ en 2015² verwees ik reeds naar de vijftiende-eeuwse benaming van de kasteeltorens, functionele ruimten en enkele directe omgevingsfactoren van kasteel Radboud. Eén van mijn belangrijkste ontdekkingen, aan de hand van indirect bewijs, was dat de oriëntatie van het kasteel tijdens de veertiende eeuw, ten gevolge van een watersnoodramp (St. Clemensvloed, 1334/35) is veranderd. Bij deze omschakeling werd de huidige Oosterdijk als inlaagdijk aangelegd en de hoofdingang van het slot van oost naar noord verplaatst. Het is niet uitgesloten dat aan de oostzijde van het slot een voorburch aanwezig is geweest. Deze zou dan uiteindelijk aan de golven van de Zuiderzee zijn prijsgegeven en wellicht voor een deel onder de huidige Oosterdijk zijn begraven.

Over de eerste bouwfase van het kasteel (betrokken op het eerste onderzoeksverslag³)

Over het aanvangsjaar van de bouw van het slot aan het einde van de dertiende eeuw bestaat veel onzekerheid. De reden hiervan is de summiere informatie die tot ons is gekomen. In het algemeen wordt er verondersteld dat het kasteel in 1288 werd gesticht, maar daarover bestaan ernstige twijfels. Zelfs Melis Stoke, de croniqueur van de graaf die dit jaar min of meer in zijn rijmkroniek vermeldde, gaf zelf toe dat hij zich kon vergissen.

Ik heb een logische analyse proberen te maken aan de hand van gegevens die in primaire bronnen staan vermeld. Met primaire bronnen bedoel ik geschriften die rond 1300 zijn geschreven. Dat zijn met name kronieken, oorkonden en brieven. Het laat zich aanzien dat er, qua primaire bouw en functie, een overeenkomst heeft bestaan tussen het kasteel van Medemblik en de verdwenen burcht van Wijdenes. Van de laatste neemt men aan dat deze al geruime tijd onder de golven van de Zuiderzee (ter plekke het huidige Markermeer) is verdwenen.

We kunnen aan de hand van het bronmateriaal vaststellen dat Floris V in 1282, met Hollandse en Zeeuwse troepen, via de Zuiderzee met succes een offensief tegen de West-Friezen heeft uitgevoerd, te beginnen met een aanval in de buurt van Wijdenes en Schellinkhout (Nuwewic). Daar ontmoetten de grafelijke troepen hevige tegenstand van Drechtlinger Friezen vanuit een bolwerk, waar zij zich volgens kroniekschrijver Willem Procurator als onoverwinnelijk beschouwden.

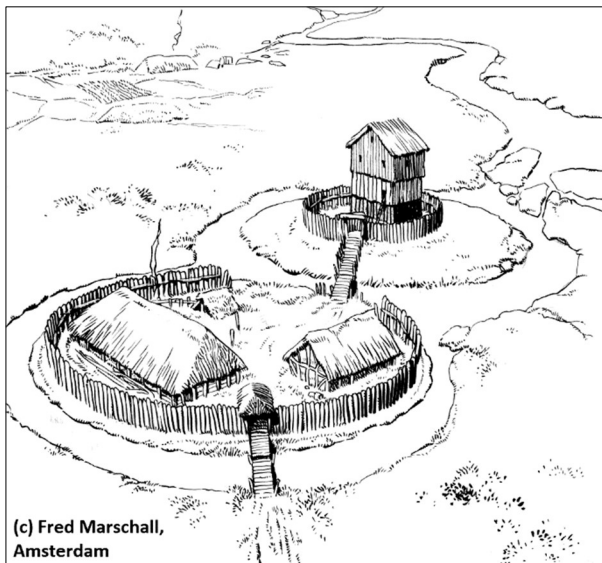
Ondanks deze verdediging delfden zij uiteindelijk het onderspit. Het vervolg hiervan toont een eigenaardige paradox. In de kroniek van Melis Stoke wordt vermeld dat in hetzelfde jaar Floris V een kasteel in Wijdenes in gebruik nam. Dat wil zeggen een complete burcht met een omringende gracht en toegangsburcht, die door (kruis)boogschutters tegen opstandige West-Friezen werd verdedigd.

Het is dus zeer opmerkelijk dat deze burcht in enkele maanden tijd is neergezet. Het bestaan van het kasteel in 1282 wordt ook nog eens bevestigd omdat Floris in hetzelfde jaar een oorkonde liet uitgaan. Het is zeer onwaarschijnlijk dat deze uitgifte in een tentenkamp in het vrije veld heeft plaatsgevonden.

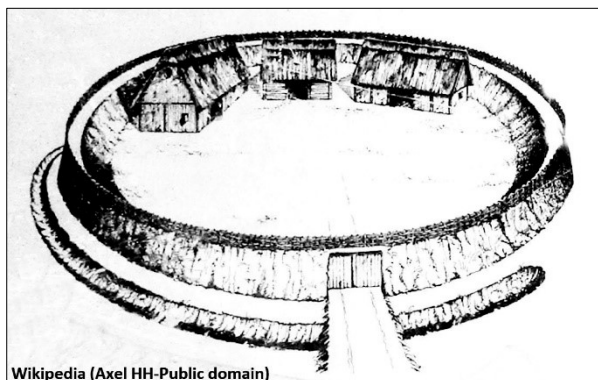
Dit betekent dat het kasteel in een moordend tempo is gebouwd. Dit valt te verklaren als men ervan uitgaat dat het verdedigingswerk op een oude conventionele bouwstijl was gebaseerd, dat wil zeggen op basis van eenvoudig en gemakkelijk verkrijgbaar bouw materiaal zoals aarde en hout. Daarbij valt te denken aan een walburcht-constructie (afbeeldingen 1 en 2).

Deze bouwwijze leverde uiteindelijk een kasteel op dat kennelijk geschikt was om mogelijke aanvallen van de West-Friese opstandelingen te weerstaan.

Na deze Hollandse invasie werd vanuit Drechttingerland in korte tijd oostelijk West-Friesland bezet, waaronder ook de 'villa' Medemblik.

Afb.1: Artistieke impressie van een walburcht. Bestaande uit een voorburcht en een hoofdburcht met woontoren (donjon).

Afb.2: Artistieke impressie/reconstructie van een ringwalburcht (Celle, Duitsland).

Het lijkt mij evident dat zowel de burcht van Wijdenes als die van Medemblik belangrijke militaire steunpunten waren om de bezetting kracht bij te zetten.

Er was destijds nog geen sprake van een volledige Hollandse overwinning op de West-Friezen, maar eerder een status quo in het vijandelijk gebied die tot 1289 duurde, het jaar dat de officiële annexatie van West-Friesland door de Hollanders een feit was. De volledige overwinning begon pas bij het optreden van hevige stormvloed (St. Luciovloed en St. Agathavloed 1287/88). Een noodlottige gebeurtenis die de West-Friese bevolking volledig lam maakte. Willem van Brederode, een krijgshoofd van Floris V maakte van de situatie gebruik om de rest van het gebied te bezetten waarna de annexatie eerder een kwestie van tijd was en niet zozeer van strijd.

Het ligt voor de hand dat het kasteel van Medemblik al veel eerder bestond, als we waarde hechten aan het feit dat Floris V reeds in 1283 vanuit Medemblik een oorkonde liet uitgaan. Het is evident dat hij dit in een verdedigbare omgeving heeft uitgevoerd, ervan uitgaande dat de vijandelijkheden nog niet voorbij waren. Daarnaast is het zeer onwaarschijnlijk dat hij louter en alleen naar Medemblik kwam om een oorkonde uit te laten gaan. Vergezeld door voldoende manschappen was hij ook in de gelegenheid om militaire inspecties uit te voeren.

Gezien de aanwezigheid van Floris V in 1283 zou, evenals in Wijdenes, de burcht van Medemblik in een zo kort mogelijke periode, pakweg in een jaar tijd, zijn gebouwd. Het is daarom niet ondenkbaar dat men, evenals bij het kasteel van Wijdenes, gebruik maakte van een oude beproefde bouwstijl met aarde en hout als bouw materiaal.

Floris V wilde reeds tijdens zijn bezetting van oostelijk West-Friesland toch wel haast maken met de versterking van zijn reeds bestaande verdedigingswerken, echter de productie en aanlevering van bakstenen uit het graafschap Holland, bleek ondermaats. Het is heel goed mogelijk dat daarom in 1285 onder dwang bakstenen van Friese kloosters bewesten de rivier de Lauwers werden gevorderd. Gezien allerlei mogelijke logistieke beperkingen, waaronder vervoer over water en de grote afstand over land, was hier wellicht sprake van een noodoplossing.

Het is in dit verband aannemelijk dat men pas rond 1285 een aanvang maakte om de burchten van Medemblik en Wijdenes uit steen op te bouwen. Dat het kasteel van Medemblik uiteindelijk uit steen werd gebouwd is duidelijk, maar het is niet goed vast te stellen wanneer dit voltooid was, omdat het toch wel meerdere jaren duurt voor een kasteel uit steen is gerealiseerd. Mogelijk was dat pas in de periode rond 1289, het jaar van annexatie en eveneens het jaar dat Medemblik zijn stadsrechten verwierf.

Het is niet ondenkbaar dat Medemblik een voorkeurspositie kreeg, waardoor de ontwikkeling van het kasteel van Wijdenes minder voorspoedig verliep. Het belang van een burcht in Wijdenes verdween, en het wordt helemaal pijnlijk dat het kasteel van Wijdenes in iets latere bronnen volledig wordt genegeerd en verzwegen, zoals dat in de kroniek (ca. 1330) van *Willem Procurator* het geval is.

Wellicht was er wel een aanvang gemaakt voor een versterking met steen. Ware het niet dat deze mogelijk onvoltooide burcht al na pakweg 14 jaar na zijn bestaan, in januari 1297, met de grond gelijk werd gemaakt tijdens de bestorming door de West-Friezen, een leger van goed gewapende rebellen die na de moord op Floris V door de bisschop van Utrecht waren opgestookt: "*Ende si braken thuis toter eerde*".

Daarentegen lukte het de opstandelingen niet om het kasteel van Medemblik te vernietigen, wellicht door het feit dat de sterkte in dat rampjaar reeds was voltooid. Men heeft wel geprobeerd om de kasteelbewoners uit te hongeren door middel van een langdurig beleg, hetgeen uiteindelijk geen succesvolle actie was. Zoals gezegd gaat men er tegenwoordig vanuit dat het oude Wijdenes en de kasteelrestanten door de Zuiderzee zijn verzwolgen. Het laatste dat nog resteert van het slot zijn de toponiemen 'Hofweyde' en 'Hofland'. De snelle vernietiging en het feit dat de burcht wellicht nog niet in steen op sterkte was gebracht, zouden een reden kunnen zijn geweest dat er tot nu nauwelijks of geen resten op de bodem van het huidige Markermeer zijn gevonden.

Nawoord voor het eerste onderzoekverslag: Een alternatieve theorie

Met de kennis van nu, moet ik vermelden dat er nog een plausibele theorie bestaat, die inhoudt dat Floris V gebruik maakte van reeds bestaande vestingwerken die wellicht al kant-en-klaar waren of na enkele verbouwingen extra versterkt werden en opnieuw in gebruik werden genomen.

Dit geldt voor zowel de burcht van Wijdenes als die van Medemblik, alhoewel het voor Wijdenes wat lastiger is om dit te bewijzen. Het vermoeden is voor Medemblik al vaker uitgesproken, doch deze theorie heeft meer gewicht gekregen in een publicatie van *Nancy de Jong en Rob Gruben*. Het laat zich aanzien dat de keuze van Floris V voor zijn burchten was gebaseerd op de aanwezigheid van vier oudere voorlopers. Dit geldt niet voor het huis te Nuwendoor bij Eenigenburg. Deze burcht werd als laatste gesticht. Er is schriftelijk en archeologisch bewijs voor een vroegere versie van zowel de Nieuwburg (genoemd in 1254) als voor de Middelburg (zeer waarschijnlijk een ringburcht van ruim vóór het jaar 1272), beide bij Alkmaar/Oudorp.⁴

Als deze theorie klopt, dan lijkt het mij voor de hand liggend, dat de protoburchten van Wijdenes en Medemblik nog geen stenen burchten waren. Ik steun daarbij op de melding van historici dat walburchten destijds succesvol waren.^{5 6} Op basis van historische gronden kan men ervan uitgaan dat in Medemblik inderdaad een vroege sterkte moet hebben bestaan gezien de aanwezigheid van een munt en de heffing van zowel koninklijke als kerkelijk tienden en tol (rond AD 900-1100, wellicht ook eerder).⁷

Juist gedurende deze periode waren ringwalburchten veel voorkomend. Of deze sterkte exact op de plaats van kasteel Radboud stond, is nog maar de vraag. Het is in ieder geval niet ondenkbaar. Het zou in dit verband zomaar kunnen zijn dat de legenden over de kastelen van Wijdenes en Medemblik, zijnde van oorsprong Friese verdedigingsstructuren, mogelijk een kern van waarheid kunnen bevatten.

Als een vroege versie van het kasteel van Medemblik wel uit steen zou hebben bestaan, dan moet op één of andere manier het gebruik ervan, waarschijnlijk tufsteen in dit geval, aantoonbaar zijn, hetgeen tot nu toe niet het geval is. Een vervolgonderzoek kan mogelijk duidelijkheid verschaffen.

De leemte in de oudste stadsplattegrond (betrokken op het tweede onderzoekverslag⁸)

We slaan nu enkele eeuwen over. Velen, die kennis of interesse hebben in de geschiedenis van Medemblik, kennen de oudst bekende kaart van de stad, die rond 1560 in opdracht van de Spaanse koning Filips II door Jacob van Deventer is gemaakt.

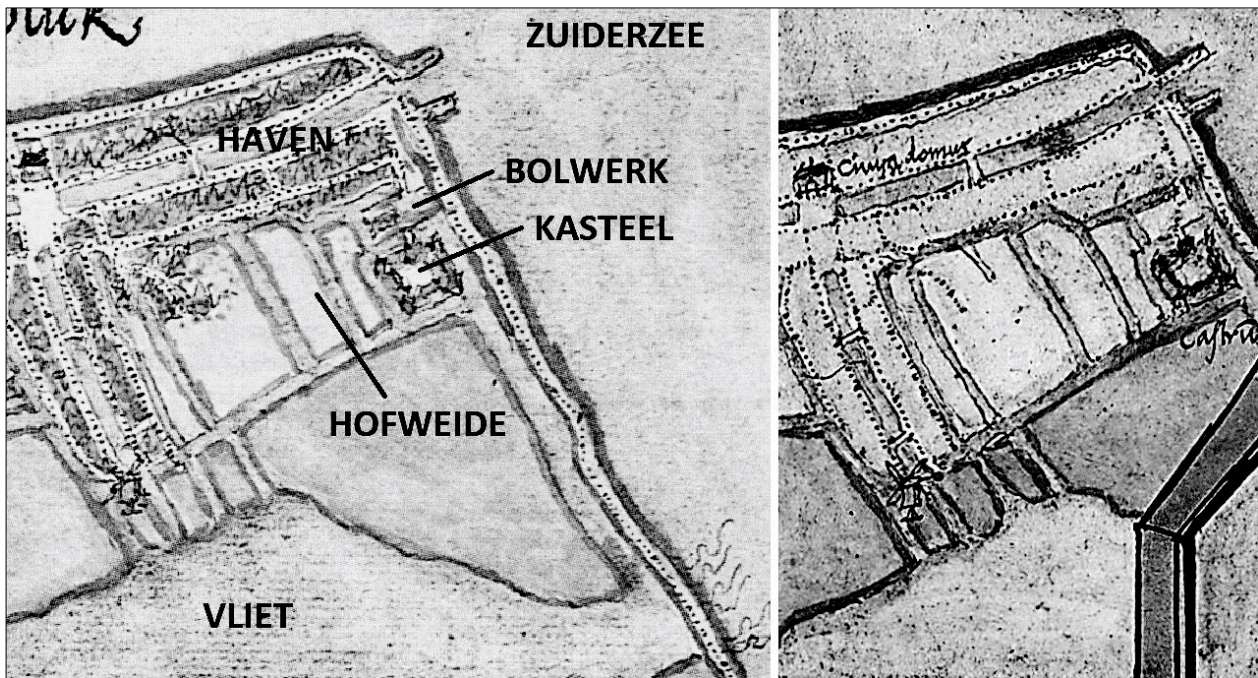
We zien op deze kaart de situatie rond twee kenmerken die onderdeel waren van het vijftiende en zestiende-eeuwse kasteelterrein. Dat zijn het *bolwerk* (voorburcht) en de *hofweide*. Het mooie van de kaart van Van Deventer is het feit dat deze kenmerken gelukkig nog juist zichtbaar zijn (*afbeelding 3*). Na 1572 bleef er weinig meer van dit beeld over door het aanbrengen van twee opeenvolgende stadsfortificaties (1573 en 1587) die nodig waren om zich tegen de Spaanse vijand te kunnen verdedigen. Daarnaast had de aanleg van de Oosterhaven ook een grote impact op omgeving van het kasteel. De consequenties van deze fortificaties bespreek ik nog, maar ik ga eerst in op Van Deventers plattegrond.

De plattegrond heeft helaas enkele storende tekortkomingen. We kunnen deze kaart niet mooi over een moderne plattegrond leggen, terwijl dit voor andere bekende historische kaarten min of meer wel mogelijk is. Het is niet duidelijk waarom dat zo is, maar het vraagt wel om een verklaring en een mogelijke reconstructie.

We zien bijvoorbeeld dat het bolwerk van het kasteel te veel noordelijk is gesitueerd, ongeveer tegen een plek waar nu de Oostersteeg is. Daarnaast zijn er vergissingen voor de waterlopen van de stad, desondanks zijn de meeste waterlopen op latere kaarten herkenbaar.

Er zijn essentiële zaken die op de plattegrond ontbreken. Over deze zaken leest men in beschrijvingen in enkele vijftiende-eeuwse documenten. Ten noorden van de hofweide en het bolwerk liep een wal of dijk, die aan de oostzijde doorliep tot aan de zeedijk.

Het is gebleken dat deze dijk uiteindelijk de basis vormde voor de eerste stadsomwalling van 1573. Deze dijk vormde feitelijk de noordelijke begrenzing van het kasteelterrein. De hofweide zelf was volgens de oude documenten voorzien van sloten en singels. Zo'n dijk of wal maakte ook een afwatering van de stad noodzakelijk.

Afb.3: Het oostelijke deel van Medemblik op de plattegrond van Jacob van Deventer. Op de kaart is een aantal kenmerken aangegeven die betrekking hebben op de kasteelomgeving. De rechterafbeelding is een bijk kaart van de plattegrond en geeft de nadruk op de aanwezige waterwegen. Noord is boven.

Het is derhalve aannemelijk dat ook het meest oostelijke deel van het (latere) Achterom al aanwezig was, ondanks dat dit niet op Van Deventers plattegrond was ingetekend. Daarbij valt op te merken dat het niet is uitgesloten dat deze gracht is ontstaan door afgraving van de klei/aarde om de betreffende dijk of wal aan te leggen.

Het grafelijk domein

De hofweide en bolwerk vormen samen het eerst benoemde deel van het afgeschermd kasteelterrein, dat duidelijk van de stad was gescheiden. Dit terrein was feitelijk eigendom van het Hollandse gravenhuis, zodat we dit als grafelijk domein kunnen definiëren. De naam 'hofweide' suggereert dat het hier louter om een weidegebied gaat om vee te laten grazen, maar in werkelijkheid was het een onderdeel van een uitgebreid agrarisch bedrijf. Naast een weiderij was er plaats voor akkerbouw, maar ook voor visserij in de sloten en grachten. Bij deze agrarische activiteiten was ook het bolwerk betrokken wat blijkt uit de aanwezigheid van diverse stallen, twee boerderijen, een dorsvloer en een hooiberg. De grote zolder van het kasteel werd als opslag van graan gebruikt. Eén van de kasteeltorens gaf ruimte aan een melkerij (Molkentoren).

Uit de documenten blijkt ook, dat er nog een aanzienlijk deel aan buitendijks land bestond, dat in 1426 aan *Dirc van Zandhorst*, de kastelein (slotvoogd) werd beleend. Het was de bedoeling om het buitendijks land te bedijken en waarschijnlijk voor landbouwactiviteiten in gebruik te nemen. Een flink deel van het buitendijks land, minimaal(!) 64 morgen (54,5 ha), werd bedijkt.

In de loop der eeuwen werd een behoorlijk groot stuk land door de Zuiderzee verzwolgen en uiteindelijk bleef er niet veel meer van over.

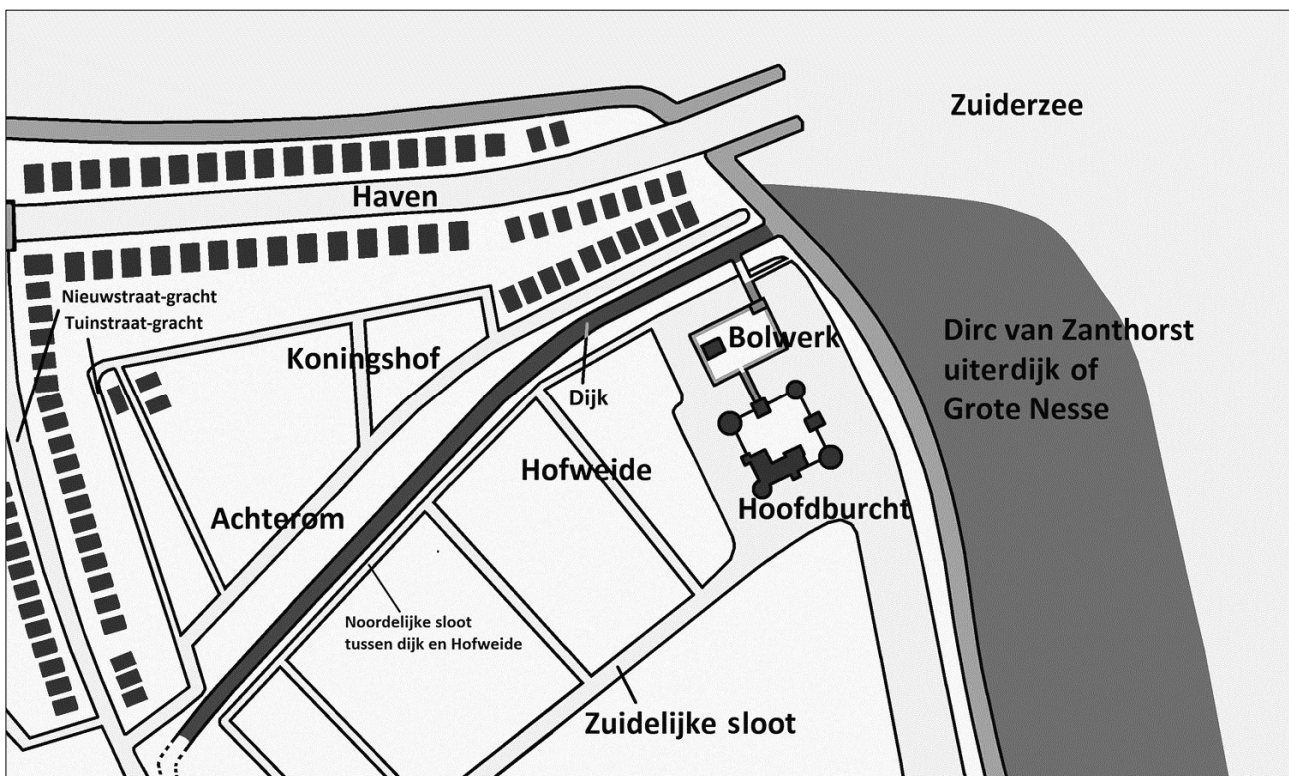
Al in het begin van de zestiende eeuw was er nog maar een beperkt deel intact, hetgeen de reden kan zijn dat we dit gebied niet meer op de kaart van Jacob van Deventer kunnen terugvinden. Het is wel zo dat men in 1666 ten behoeve van dijkversterking nog een vierkante roede (14 m²) grond kon afgraven. Men sprak dan niet meer van '*Dirc van Zandhorst uterdijck*', maar van de '*Noorder Nesse*'.

De kasteelgracht

In een rekening uit 1520 valt ook af te leiden dat de kasteelgracht destijds een behoorlijke omvang had. De gracht was zelfs zodanig groot dat het mogelijk was om een koggenschip aan te laten *meren* "...alsmen die graften omden voirscreven huysen schoen maeckt en diept, datmen die koggen die daer inne gehouden zijn...". Wellicht was er een haventje aanwezig, daarbij moet men niet vergeten dat de omgrachting van het kasteel en hofweide in open verbinding stond met het toenmalige binnenwater.

Resumerend kan naar aanleiding van het bovenstaande meer gezegd worden over de omvang van het grafelijk domein, in ieder geval voor de tweede helft van de veertiende tot en met de tweede helft van de zestiende eeuw:

- het kasteel;
- het bolwerk of voorburcht;
- de hofweide;
- de aanwezigheid van een sloten- en grachtenstelsel van het gehele terrein;
- nuttig buitendijks land.

Afb.4: Weergave van een theoretische herinterpretatie van de oostzijde van Medemblik vóór de vijftiende en de eerste helft van de zestiende eeuw.

Reconstructie

Aan de hand van de vorenstaande gegevens is het mogelijk om een reconstructie op de kaart van Jacob van Deventer aan te brengen, dit geldt met name voor de oostzijde van zijn stadsplattegrond. Afbeelding 4 toont de omvang hiervan, als we dit over een moderne kadastrale ondergrond projecteren.

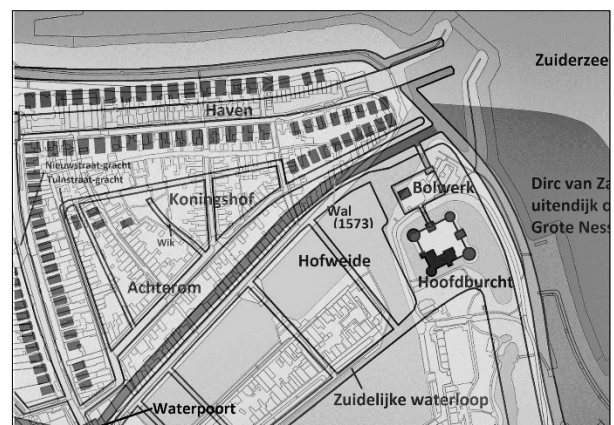
Over de stadsfortificatie

Ten tijde van Jacob van Deventer was er nog geen of geen noemenswaardige stadsverdediging, terwijl bij de aanvang van de 'Tachtigjarige Oorlog' wel de wens bestond om er één te hebben. Het is zeer aannemelijk dat de dijk die voor het kasteel en de hofweide was gelegen, werd opgehoogd en voor de eerste stadsomwalling is gebruikt, terwijl de aanwezige vaart voor het kasteel werd uitgediept.

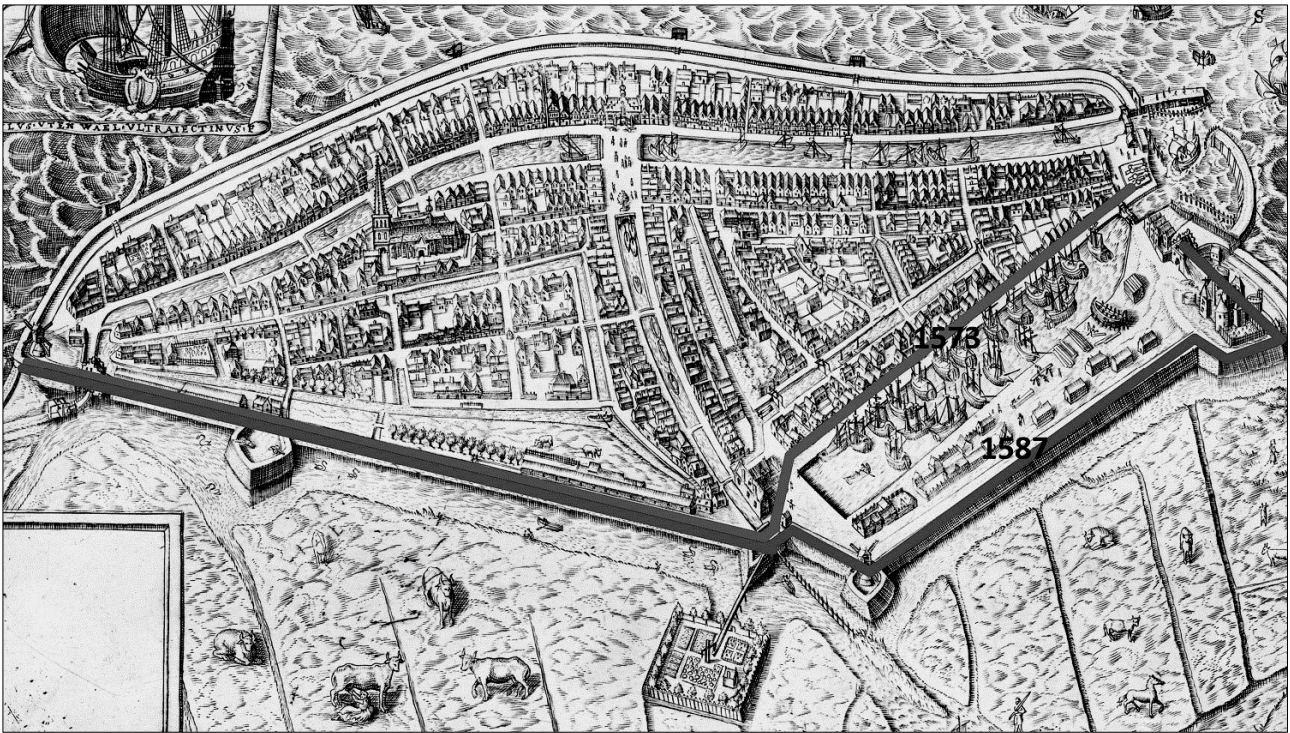
Een tweede fase was weer een uitbreiding, waarvan het ontwerp werd gemaakt door de fortificatiespecialist *Mr. Adriaan Anthonisz.* Dit project had nogal wat voeten in de aarde, want de werkzaamheden waren zeer rigoureuus. Het ging gepaard met het uitgraven van de huidige Oosterhaven. Een groot deel van de hofweide werd daarvoor opgeofferd, dit tegen de zin van de toenmalige kastelein *Cornelis van Rijswijk* en zijn erve, zoon Hartog van Rijswijk. Helaas hadden zij niet zoveel meer in de melk te brokkelen als toen zij nog dienstbaar aan de Spaanse koning waren.

Het kasteel ontsnapte ook niet aan de nieuwe aanpassingen. Het bolwerk werd bebouwd, twee noordelijke torens en een groot deel van de weermuur van het kasteel werden gesloopt, zodat het noordelijk deel open kwam te liggen. Daarnaast werd het grachtenstelsel van het slot en bolwerk gedempt, behalve het deel aan de Oosterdijkzijde. Het kasteel zelf werd als extra bastion in de nieuwe omwalling opgenomen, hetgeen heel mooi op de kaart van Paulus Utenwael uit 1599 is weergegeven.

Ter oriëntatie: er is tegenwoordig nog een klein deel van de toenmalige hofweide intact. Dit is de landstrook van het Voor- en Achtereiland!

Afb.5: Een reconstructie over de huidige kadastrale grondkaart van Medemblik, waarop de verhoogde noordgrenswal van het kasteel is getoond, dat uiteindelijk als onderdeel van de eerste stadsomwalling (1573) diende.

Afb. 6: De vogelvluchtkaart van Paulus Utenwael (1599), waarop schematisch de loop van de stadsfortificaties van 1573 en 1587 is ingetekend.

Even terzijde, maar niet minder belangrijk. Tijdens de eerste helft van de 17^e eeuw werd de derde fortificatie aangebracht, in combinatie met het uitgraven van de huidige Wester- en Pekelharinghaven. Het is toch wel verrassend om te zien dat ten tijde van een militair conflict met de Spanjaarden, ook al liep dit bijna af, het toch nog mogelijk was dat Medemblik zich als welvarende stad ontwikkelde.

Nawoord voor het tweede onderzoekverslag: Een aanvullende discussie

Ik maakte hiervoor melding van de aanwezigheid van buitendijks land, als onderdeel van het grafelijk domein. In dit verband wil ik u het volgende citaat (1416) niet onthouden:

...[het buitendijks land] *sullen mogen bedijcken mit enen zomerdijck of als hem [Dirck van Zandhorst] ghenegen sal sulken uterdijck, als wij leggende hebben tusschen den weyeren arm voir onsen huse van Medenblick end den lande....*

Opmerkelijk is de destijds bestaande begrenzing van het buitendijks gebied tussen de 'weyeren arm' en de kust bij het kasteel. Als ik het Middelnederlandse woordenboek⁹ raadpleeg, dan zie ik meerdere betekenissen van deze woorden, maar één betekenis viel mij op, namelijk de zeldzame betekenis van 'arm' in de betekenis van 'landtong'. Voor 'weyer' (weyer, were, weer) vond ik de betekenis een 'weer lands' = 'een stuk land'. Het feit dat de dijk of wal, als noordelijke grens van het kasteel en hofweide, prompt aan de zeedijk eindigt, doet vermoeden dat voordat de zeedijk als inlaagdijk werd aangelegd, deze noordelijke dijk/wal ooit in het huidige IJsselmeer doorliep.

Ik heb het vermoeden dat de 'weyeren arm' daar een onderdeel van was, juist te meer omdat dit als grens van het buitendijks gebied werd aangegeven. In het naschrift van het tweede onderzoekverslag schreef ik al dat het kasteel mogelijk een uitgebreider systeem met wallen heeft gehad. Dit valt op te maken uit een melding van chroniqueur *Willem Procurator* inzake het uithongeringsbeleg van het kasteel in januari 1297:

[Vertaling uit het Latijn] "...dat een kasteel in Medemblik, met wallen door de Friezen belegerd... Oorspronkelijk bedoeld als verdediging, werkten deze wallen tijdens dit beleg juist ten nadele van de bewoners!

Tot slot

De inhoud van mijn onderzoek ondersteunt in het kort de volgende veronderstellingen.

Het ziet er naar uit dat het kasteel van Medemblik snel na de Hollandse bezetting van oostelijk West-Friesland in 1282 is gebouwd of herbouwd.

Gezien het gewenste bouwtempo moet men denken aan een walburcht-constructie van aarde en hout met een, op het oosten gerichte oriëntatie.

Het laat zich aanzien dat het kasteel oorspronkelijk was voorzien van een uitgebreid wallencomplex, die zich tot in het huidige IJsselmeer uitstreckte.

Er is bewijs, dat het kasteel een onderdeel was van een uitgebreid grafelijk domein, dat van de stad Medemblik was afgezonderd.

Ben Dijkhuis,
Medemblik, juni 2021

Geraadpleegde bronnen en verwijzingen

- 1 Westfries Archief, Hoorn (WFA) bibliotheek; inv.nr. 0219, 164F16; B. Dijkhuis; *An den slote tot Medeblic*; 2012. In: Jaaruitgave 2012; 20; Oudheidkundige Vereniging 'Medenblik'; blz. 7-16.
- 2 WFA-archief; inv. nr 0216, 1901; Collectie handschriften en losse archivalia, 1545-2009; B. Dijkhuis; *An den slote tot Medeblic (2)*.
- 3 WFA-bibliotheek; inv. nr. 0219, 171H74; B. Dijkhuis; *Over de primaire bouwfase van de kastelen van Medemblik en Wijdenes. Een mogelijke werkhypothese vanuit de analyse van primaire bronnen*; 2019; [Eigen beheer], Medemblik.
- 4 Rob Gruben, Nancy de Jong-Lambregts; *Wat bouwde Floris V (1254-1296) nu eigenlijk? Het Westfriese kastelenbouwprogramma nader bekeken*; 2020. In: T. Hermans, R. Gruben, J. van Doesburg, C. Gietman, J. Kamphuis (red.); *"Hier wonen wij! Is het niet prachtig!" Recent onderzoek op het gebied van kastelen en buitenplaatsen*; Stichting Kastelenstudies Nederland i.s.m. SPA uitgevers, Wijk bij Duurstede; blz. 82-92.
- 5 Kees Nieuwenhuijsen; *Strijd om West-Frisia. De ontstaansgeschiedenis van het graafschap Holland: 900-1100*; 2016; Uitgeverij Omniboek, Utrecht; blz. 81-84.
- 6 H.L. Jansen; *Tussen woning en versterking. Het kasteel in de middeleeuwen*; 1996. In: H.L. Jansen, J.M.M. Kylstra-Wielinga, B. Olde Meierink (red.); *1000 jaar kastelen in Nederland. Functie en vorm door de eeuwen heen*; Matrijs, Utrecht; blz. 18-28.
- 7 J. van Leeuwen; *Middeleeuws Medemblik: een centrum in de periferie: Archeologisch onderzoek naar de (vroeg)middeleeuwse handelsnederzettingen en het oudste regionale centrum van West-Friesland in de periode 675-1289*; 2014; Archeologie West-Friesland, Hoorn; blz. 58-60, 213.
- 8 WFA-bibliotheek; inv. nr. 0219; B. Dijkhuis; *An den slote tot Medeblic (3). Over de omgevingscontext van het kasteel en een theoretische aanvulling op Jacob van Deventers plattegrond van de stad Medemblik v2*; 2020; [Eigen beheer], Medemblik.
- 9 Online oud-Nederlands woordenboek van het Instituut voor de Nederlandse taal/geïntegreerde taalbank: <https://gtb.ivdnt.org/search/>

Van de bovenstaande titels zijn de volgende items te downloaden:

- 1 www.academia.edu/6812540/
- 2 www.academia.edu/19784253/
- 3 www.academia.edu/39730324/
- 4 www.academia.edu/44245407/Wat_bouwde_Floris_V
- 7 www.archeologiewestfriesland.nl/publicatie/war-61/
- 8 www.academia.edu/40939050/

De titels en overige publicaties van de auteur zijn kosteloos te downloaden van:
www.dwangburchten.nl/artikelen.htm

Herkomst afbeeldingen:

1. Fred Marschall, Amsterdam:
2. Wikipedia (Axel HH-Public domain):
3. Biblioteca digital Hispánica/Biblioteca Nacional de España (Madrid). Planos de ciudades de los Países Bajos Parte III (1545); fol. 44v en 4Sr.):
4. Ben Dijkhuis, Medemblik:

‘Geplaatst en opgehangen tot een eeuwige gedagtenisse’. Over koning Radboud en zijn relatie met Medemblik

De namen Medemblik en Radboud vormen een hechte twee-eenheid. Naast het kasteel dragen diverse verenigingen, bedrijven, producten en evenementen in de stad de naam van de Friese koning. Tevens hangt in het voormalige stadhuis het voor zover bekend oudste geschilderde portret van de vorst. Radboud is onderdeel van Medembliks stedelijke identiteit, maar hoe is dat zo gekomen?

In deze bijdrage gaan wij in op de historische achtergrond van Medemblik als ‘Radboudveste’ en het schilderij dat tot op de dag van vandaag tastbaar herinnert aan een zeventiende-eeuwse *city marketing*-campagne. Deze tekst is een (ingekorte) bewerking van ons artikel voor het 100e jaarboek van het Fries Genootschap.¹

Kronieken

Het Hollandse kustgebied met West-Friesland vormde in de vroege middeleeuwen het centrale machtsgebied van koning Radboud. Medemblik bestond toen reeds als handelsnederzetting, maar of de vorst hier of elders resideerde is onbekend.²

De vermoedelijk oudste associatie met Medemblik als de koninklijke woonplaats dateert uit 1517. Toen verscheen de eerste druk van de Divisiiekroniek. Dit werk van humanist Cornelius Aurelius heeft grote invloed gehad op de vaderlandse geschiedschrijving. Het was tot en met de zeventiende eeuw het meest gelezen boek over de historie van Holland. Aurelius meende dat West-Friesland in het jaar 300 na Christus door vijf heren werd bewoond. Eén ervan was Diederik van Friesland, een voorvader van koning Radboud. Volgens de auteur had deze Diederik ‘sinen woenstat ende coninlicken stoel in Medemblic’. In de Divisiiekroniek staat ook vermeld dat zich in Medemblik later de ‘conincklike sale ende hof’ van Radboud bevond. De Friese koning zou daarnaar zijn teruggekeerd nadat hij door de Franken uit Utrecht was verjaagd.³

Latere geschiedkundige werken roerden ook de oude Friese ontstaansgeschiedenis van Medemblik aan, zoals de kroniek van Friesland van Pier Winsemius uit 1622. Dit werk diende als bron voor de kroniek van Medemblik van Dirk Burger van Schoorel, waarvan de eerste editie in 1710 het licht zag. De stadschroniqueur opent zijn geschiedenis van Medemblik met de eerdergenoemde Diederik die de stad in 334 zou hebben gesticht en het ‘slot of ’t casteel’ heeft gebouwd.

De vierde (en tevens laatste) druk van de stadskroniek (1767) werd voorzien van drie prenten waarvan één de voorgenomen doop van koning Radboud afbeeldt.⁴

Afb. 1: Diederik, eerste hertog der Friezen. Met op de achtergrond de stad Medemblik. Vervaardigd door Pieter Feddes van Harlingen (1618-1620).

Stedentrots

De betrouwbaarheid van het werk van Aurelius en andere schrijvers ten aanzien van de Radboudgeschiedenis van Medemblik werd in de zeventiende eeuw al betwijfeld.⁵ Maar dat weerhield het stadsbestuur en de stedelingen niet om de Friese ontstaansgeschiedenis en de relatie met koning Radboud te omarmen en uit te dragen. De oude en koninklijke historie gaf de stad aanzien, vergelijkbaar met de voorname afkomst van een adellijke familie. Medemblik kon zich daarmee onderscheiden, niet in de laatste plaats van de grotere buursteden Hoorn en Enkhuizen. In de zeventiende eeuw uitte men deze stedentrots in diverse vormen. Zo schonk Medemblik in 1634 een gebrandschilderd glas aan de kerk van Oterleek.

Daarin was de volgende tekst aangebracht: 't Koninglijk Medemblick dit glas hier heeft gegeven, om niet naer schijn, maar zijn den Heer te helpen leven'.⁶

In 1650 verscheen het *Medenblicker Scharre-zootje*, een liedboekje van organist Hendrick Jansz Prins. Dit bevat een ode aan de stad en begint met het volgende vers: *O Medenblick! voormaels gebouwt van Hoogh-ghebooren Koninghs handen, Door Diederijck, Soon van Radbout, Een Heer en Prins der Noorderlanden.*⁷

De stedentrots kwam ook tot uiting in de naamgeving van een oorlogsschip. Ten tijde van de Eerste Engelse Oorlog (1652-1654) maakte de 'Koning Radboud' deel uit van de Nederlandse militaire vloot. Dit schip was uitgerust door de zogeheten Directie van Medemblick, een organisatie die was opgericht om de handelsvaart op de Noord- en Oostzee te beschermen. De 'Koning Radboud' was in 1653 te Amsterdam gekocht en alle uitgaven voor de aankoop en uitrusting kwamen ten laste van de stadskas.⁸

Afb.2: Het portret van Koning Radboud op het voormalige stadhuis in Medemblick.

In augustus van dat jaar nam het schip en zijn bemanning deel aan de Slag bij Ter Heijde, maar als gevolg van een storm ging het drie maanden later verloren.⁹

Kasteel Radboud

Het kasteel in Medemblik werd in de dertiende eeuw als dwangburcht gebouwd door de Hollandse graaf Floris V en diende als militair en bestuurlijk steunpunt van Holland in West-Friesland. Nadat het tegen het einde van de zestiende eeuw deels werd ontmanteld en in de nieuwe stadsomwalling van Medemblik geïntegreerd, kreeg het slot een nieuwe bestemming. Deze laat zich het best omschrijven als een multifunctioneel stadsgebouw. Het kasteel was in de zeventiende eeuw primair het onderkomen van de schutterij. Daarnaast functioneerde het als stadsgevangenis, wapenopslag en na 1661 ook als tweede gebedshuis van de gereformeerden¹⁰. In 1632 besloot het stadsbestuur de vergaderingen van de eerdergenoemde Directie van Medemblik in het kasteel te laten plaatsvinden om zo 'het respect van de directie te doen wassen'.¹¹

Voor zover bekend, werd het gebouw in de zeventiende eeuw nog niet Kasteel Radboud genoemd. Men duidde het gewoonweg aan als kasteel, slot en later ook Oosterkerk. Toch werd het middeleeuwse bouwwerk toen al aan koning Radboud verbonden. Het kasteel is oud, voornamelijk en maakte de Radboudgeschiedenis van Medemblik tastbaar. Cornelis Rhijnenburgh, een Medemblikker chirurgijn, was er zeker van dat de vorst menigmaal in het kasteel had verbleven en dichtte daarover de volgende regels: *Het Slot wel eer ghebouwt voor menigh hondert laren. In 't Heydendom, (daer wy voortijds oock onder waren). Maer wie die Stichters zijn daer weet men weynigh van, Waer over dat ick oock niet sekers setten kan. Maer dit staet heden vast, dat seker Vriesse Koning Radboud, daer menighmael ghehouden heeft sijn Wooning*.¹²

In de achttiende eeuw gebruikten ook de aalmoezeniersvoogden het kasteel als vergaderplaats. Toen zij eind 1764 een rekening opmaakten voor de burgemeesters van Medemblik, sloten zij deze af met de woorden: 'Altus gedaen op het casteel van Radbout'.¹³ Het is dan nog maar een kleine stap om te komen tot de naam Kasteel Radboud.

Portretten van Radboud

In het licht van de Medemblikker Radboudpromotie kon de aanschaf van een heus schilderij van de Friese koning niet uitblijven. Het stadsbestuur liet zich wellicht inspireren door de portrettraditie die rondom Radboud was ontstaan in de tweede helft van de zestiende eeuw. In de gebieden van het historische Frisia waren diverse afbeeldingen van de illustere vorst in omloop. Onder meer de rechtsgeleerde Viglius van Aytta bezat in 1570 een 'picturam effigiem Radbodi'.

De jurist en hoogleraar Joachim Hopperus wenste daarvan een kopie te laten maken. Beide Friese notabelen verkeerden in de hoogste hofkringen. De waarde die zij aan Radboud toeschreven, getuigt wel uit het feit dat zij koning Filips II met een portret begunstigen.¹⁴ Van Viglius' exemplaar is bekend dat het zich in 1599 in Deventer bevond en dat de edelman Sweder Schele er toen een kopie van liet vervaardigen.¹⁵

Het is ongewis hoe deze en andere Radboudportretten eruitzagen en of zij van elkaar verschilden. Daarnaast is lastig te achterhalen of zij de tand des tijds hebben doorstaan. Er zijn slechts enkele concrete verwijzingen naar portretten bekend. Bijvoorbeeld de registratie dat Poppe van Burmania in 1638 een 'skilderij fan Redbad' bezat. Het blijft gissen of dat een eigentijdse of zestiende-eeuwse versie betrof.¹⁶ De Friese historicus Wumkes hield voor mogelijk dat Aytta's exemplaar uiteindelijk in Medemblik belandde. Dat is evenwel onwaarschijnlijk, aangezien deskundigen het Medemblikker schilderij, met de huidige kennis, dateren als zeventiende-eeuws.¹⁷

Afb. 3: Het Radboudportret van de familie Van Sminia.

Het Medemblikker portret

De oudste vermelding van het Medemblikker portret vindt men in de kroniek van stadsclerk Cornelis Jansz. Opperdoes: in 1664 hing in de pas verbouwde burgemeesterskamer 'het beelt van den coninck Radboudt in een gulden lyst'.¹⁸

Volgens Dirk Burger van Schoorel, die 'dese Schilderye' in juni 1708 met eigen ogen zag, was het portret anno 1670 in Den Haag gekocht door burgemeester Nicolaas Stellingwerff.¹⁹ Dat jaartal kan niet juist zijn, aangezien de stadsbestuurder overleed in 1667.

Tezamen met de notie van Opperdoes is het evengoed aannemelijk dat de aanschaf of vervaardiging van het schilderij plaats had in de periode van de verbouwing van het stadhuis, ca. 1663-1666. Zowel aan de binnen- als buitenzijde onderging het gebouw een ingrijpende, kostbare, maar noodzakelijke renovatie.²⁰ De schepenkamer werd onder handen genomen en de burgemeesterskamer kreeg nieuwe stoelen, goudleren behang en een stijlvol tafellaken. De kozijnen, plafonds en trap werden geverfd en de pilaren gemarmerd.²¹

Wij hebben een paar middagen in het Westfries Archief het stadsarchief doorgeploeterd op zoek naar een 'bonnetje' van het schilderij. In overgeleverde stadsrekeningen vonden wij diverse betalingsbewijzen van de uitgebreide interieurverfraaiing, maar helaas geen onbetwiste verwijzing naar het portret.²² Een flard informatie staat wellicht vermeld in een factuur van schilder en glazenmaker Gerrit Olvertsz Petten. Voor 'dat beelt op stathuys geferuw en vergult' brengt hij op 24 augustus 1664 drie gulden in rekening.²³

Wellicht betreft het hier het beeld van Vrouwe Justitia aan de buitengevel, of misschien heeft hij het schilderij van Radboud bijgewerkt of aangepast. De wat zakelijke omschrijving van het object ('dat beelt') maakt de kans klein dat hij de koning zelf op het doek zette.

Meer plausibel is dat Petten verantwoordelijk was voor het goudschilderen van de lijst.

Afb. 4: De kopie van het oorspronkelijke Medemblicker portret, geschilderd door Chris Manshande.

Opperdoes refereert daar in 1664 immers specifiek aan en Burger van Schoorel weet dat de burgemeesters 'gesamentlyken [een] vergulden lyst hebben laten ommake', waarna de heren het schilderij boven de schoorsteen ophingen ter 'eeuwige gedagtenisse'.²⁴ Mocht het inderdaad om het louter aanbrengen of schilderen van een lijst gaan, dan is het niet ondenkbaar dat het portret al vóór de verbouwing van het stadhuis tot de inventaris behoorde. Het blijft speculatie, net als de vraag of Radbouds afbeelding uniek was, of gebaseerd op een bestaand exemplaar.

Andere bekende portretten

Uniek of niet, het Medemblicker schilderij is momenteel vermoedelijk het oudste geschilderde Radboudportret. Een intensieve zoektocht leidde ons naar nog drie andere exemplaren, die allemaal sterke gelijkenissen met elkaar hebben. Zo stond de Latijnse tekst onder het Medemblicker portret nagenoeg identiek op een houtschildering van Radboud die de Oostfriese graaf Edzard von Innhausen und Knyphausen in 1892 bezat.

Een precieze kopie zal het echter niet zijn geweest, aangezien de 'König' was afgebeeld 'in einem roten Hemde mit Gold eingefasst'. Het koningshemd in Medemblick is donkergroen, maar wél voorzien van een rode mantel met een gouden voering in het midden. Van Edzards houtschildering hangt een kopie in Slot Lütetsburg, het origineel is verloren gegaan bij een brand in 1893. De kopie is geschilderd in de romantische stijl, maar of het origineel ook zo modern aandeed, is onzeker.²⁵

Een ander schilderij bevond zich in de nalatenschap van rijksarchivaris Hendrik van Wijn, dat in 1834 onder de hamer ging en in eigendom kwam van de familie Van Sminia uit Burgum. In 1877 pronkte het op de Historische Tentoonstelling van Friesland in Leeuwarden.²⁶ Lange tijd vermoedde men dat het rond 1890 in bezit kwam van het Fries Genootschap, dat een portret laat bewaren in het depot van het Fries Museum. Een recente inventarisatie wees echter uit dat dit om een versie van de Medemblicker schilder Chris Manshande (1876-1945) gaat: een kopie van het portret uit zijn geboortestad. Op zijn vroegst betreft dat dus een laatnegentiende-eeuws doek.

Via archiefonderzoek is het Van Sminia-exemplaar getraceerd bij nazaten en medio 2020 naar aanleiding van dit onderzoek gerestaureerd: de eigenaar was zeer verheugd met kennis over de geschiedenis van het schilderij. Het portret kent eenzelfde beeldvorming als de Medemblicker variant, zij het dat Radboud is afgebeeld met een rode mantel. Zijn gezicht is voller en expressiever, waardoor de koning minder statig oogt. Of zoals een recensent van de Leeuwarder expositie in 1877 opmerkte: 'de uitdrukking van diens gelaat teekent weinig vasten wil en onverzettelijkheid.'²⁸

Het Medembliker portret vanaf de negentiende eeuw

Door de eeuwen heen bleef het stadsbestuur zich bekommeren om het schilderij van Medembliks mythische voorvader. In 1804 kreeg schilder Jacob Braaff opdracht voor een restauratie. Helaas is onbekend wat hij veranderde: de stadsrekening vermeldt dat Braaff het heeft 'gerepareerd'.²⁹

Getuige negentiende-eeuwse reisverslagen is het portret zeker ook geen anoniem object geworden, al bestaat er enige verwarring over de verblijfplaats en het bestaan van een mogelijke kopie.³⁰ Uitgever Evert Maaskamp meldt rond 1813, dat het schilderij op het Medembliker raadhuis voorhanden is. Later verhuisde het wellicht naar het kasteel, aldus het relaas van de voetreis die de Amsterdamse rechtenstudent Jacob van Lennep in 1823 ondernam met een studiegenoot. Op het kasteel toonde burgemeester Pont de jongelui een 'afbeeldsel' van koning Radboud in de fraaie vergaderruimte van de maatschappij voor 't Nut van het Algemeen.

Of betrof dat een kopie, zoals Van der Aa in zijn beroemde *Aardrijkskundig woordenboek* (1846) noteerde? De letterkundige meldt dat 'weleer een oud geschilderd afbeeldsel van Koning Radboud' in de burgemeesterskamer hing, 'thans bijna geheel vergaan'. Een paar jaar later spreekt hij van een 'eene kopij' van het schilderij dat 'vroeger op het stadhuis gevonden werd'. De diverse auteurs zijn kortom niet eenduidig waar het portret in de eerste helft van de negentiende eeuw aan de muur hing.³¹

In 1858 verwijst de schrijver Johannes Terwen naar het stadhuis als locatie waar het portret zich bevindt. Of hij en Van der Aa de situatie ter plekke zelf hebben waargenomen valt echter te betwijfelen. Meer houvast bieden latere auteurs, die specifiek zijn in hun beschrijving. Bijvoorbeeld de cultuurhistoricus Henry Havard, die in de zomer van 1873 een zeiltocht maakte langs de 'dode steden van de Zuiderzee'. Uitgedaagd door een kasteelmedewerker, die beweerde dat het schilderij zo oud was als de koning zelf, nam de Fransman vanaf een lange ladder 'een slecht olieverfdoek' waar, 'bedekt met vuil en rookaanslag'. Zijn conclusie luidde dat de ouderdom 'niet verder [teruggaat] dan de zestiende eeuw'.

Twee jaar later was provinciaal archivaris C.J. Gonet evenmin een enthousiast ooggetuige: in de Ridderzaal van het kasteel zag hij 'de slechte kopie van een portret van Koning Radbout (laatst 17e eeuw)'.³²

Samengevat is niet uit te sluiten dat op het kasteel een duplicaat van Radbouds portret hing, wellicht zelfs één die het oudere exemplaar verving. Logischer is dat het originele schilderij ergens ná 1813 van het stadhuis naar het slot werd verplaatst en door sommigen is aangezien als een dubbel, al dan niet gebaseerd op onjuiste informatie

Althans, van een vermeende kopie wordt in de twintigste eeuw met geen woord gerept door de diverse stadsbestuurders die zich hebben ingezet voor behoud van het portret. Zoals burgemeester Peters die het in 1935 grondig liet renoveren door 'den Ryks-schildery-hersteller'.³³

Waarschijnlijk is het schilderij in 1942 na de restauratie of na de oplevering van het nieuwe stadhuis weer teruggekeerd uit het kasteel.³⁴ In 1979 vond voor de laatste maal een, wederom broodnodige, restauratie plaats. Toen zijn onder meer de overschilderingen afgenomen en bijgewerkt.³⁵

Afb.5: Kopie of impressie van het Radboudportret op Slot Lütetsburg, het oorspronkelijke exemplaar ging verloren bij een brand in 1899.

Conclusie

De Medembliker Radboudtraditie is diepgeworteld en tegenwoordig nog altijd niet aan inflatie onderhevig. De stedelijke regenten bouwden hiervoor in de zeventiende eeuw een stevig fundament, met de Divisiekroniek en diverse andere geschiedkundige werken als raamwerk. De relatie tussen de stad en de vermeende Friese voorvader gaf de stad allure en aanzien. Dat uitte zich onder meer in verzen, een scheepsnaam en de vernoeming van het oorspronkelijk dertiende-eeuwse kasteel. Toch is het geschilderde portret aan de muur van de voormalige raadzaal in het stadhuis de meest prominente Medembliker herinnering aan Radboud.

Over de herkomst en ouderdom ervan zijn de geraadpleegde bronnen niet eenduidig.

Het Medemblicker exemplaar, dat een vroeg twintigste-eeuwse kopie kent, is vermoedelijk het oudste van de vier bekende Radboudportretten. Stijl en iconografie van de Oostfrieze variant en het Van Sminia-portret maken het aannemelijk dat zij hierop geïnspireerd zijn. Het is echter ook mogelijk dat de portrettraditie teruggaat tot de zestiende eeuw: wellicht naar het exemplaar van Viglius van Aytta. Nader (kunst)historisch onderzoek zou meer duidelijkheid kunnen verschaffen. Wellicht leidt het tot kennis over het eventuele bestaan van andere portretten die nu onder de radar verkeren. Ook zou het een nuttige bijdrage leveren aan de rijke verzameling verhalen over Radboud.

De mythische Friese koning geniet de laatste jaren een hernieuwde belangstelling. Zo verschenen geactualiseerde historisch publicaties, een roman, film en openluchtvoorstelling. Meer dan dertienhonderd jaar na zijn dood is de vorst springlevend. Zijn unieke portret in Medemblik is daarom niet alleen een icoon van de stad maar een prominent onderdeel van de Radboudtraditie in het algemeen.

Mark Raat & Peter Swart
Medemblik/Hoorn, juli 2021

Geraadpleegde bronnen

A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, deel 7*, Gorichem, 1846, 753.
A.J. van der Aa, *Nederland. Handboekje voor reizigers door ons vaderland*, Amsterdam, 1849.
Redmer Alma, 'Das Porträt Focko Ukenas. Entschlüsselung der Geschichte eines Bildnisses mit Hilfe der forensischen Genealogie', *Emder Jahrbuch*, 101, 2021, 9-50.
Cornelius Aurelius, *Die cronycke van Hollandt Zeelandt ende Vrieslant*, Leiden, 1517.
J. Belonje & R. Kaptein, 'Een kroniek van Medemblik', *BMHG*, 64, 1943, 45-107.
James Bender, *Dutch Warships in the Age of Sail 1600-1714*, Barnsley, 2014.
John Brozius, *Was getekend, Jacob Braaff. Medemblik door de ogen van een negentiende-eeuwse schilder*, Hoorn, 2016.
Dirk Burger van Schoorel, *Chronyk van de Stad Medemblik*, Amsterdam, 1710 & Hoorn, 1767.
Gebroeders Van Cleef & B. Scheurleer, *Catalogus der handschriften [e.v.] nagelaten door Mr. Henrik van Wyn [e.v.]*, Den Haag, 1834.
Gids voor de bezoekers der Historische Tentoonstelling van Friesland [e.v.], Leeuwarden, 1877.
P.J. Glasz, 'Voormalige glasschilderingen, zoo te Alkmaar als door Alkmaar elders geschonken', *Oud-Holland*, 26, 1908, 69-90.
Alida Gundlach, *Herrenhäuser in Niedersachsen, Hannover*, 2002.
Henry Havard, *Pittoreske reis langs de dode steden van de Zuiderzee*, Amsterdam, 2012.

Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Altertümer zu Emden, 10.2, 1893.
Josje van Leeuwen, *Middeleeuws Medemblik. Een centrum in de periferie [e.v.]*, Hoorn, 2014.
J. van Lennep & M.E. Kluit, *Nederland in den goeden ouden tijd [e.v.]*, Utrecht, 1942.
Han Nijdam & Otto S. Knottnerus, 'Redbad, the Once and Future King of the Frisians', Halink (red.), *Northern Myths, Modern Identities [e.v.]*, Leiden, 2019, 87-114.
Evert Maaskamp, *Reis door Holland in de jaren 1806-1812, deel 3*, Amsterdam, 1813.
D.J. van der Meer, *Boerderijenboek Hennaarderaardeel 1511-1698*, Leeuwarden, 2004.
Hans Mol & Gilles de Langen, 'Koning Redbad en zijn bewegingsruimte', *De Vrije Fries*, 100, 2020, 28-41.
Hendrick Janszoon Prins, *Medenblicker Scharre-Zoodtje, Ghevangen en ontweydt van verscheyden Visschers*, Medemblik, 1650.
Peter Swart, 'Het oude stadhuis van Medemblik', *Medenblik* 18, 2010, 32-37.
J.L. Terwen, *Het Koninkrijk der Nederlanden voorgesteld in eene reeks van naar de natuur geteekende schilderachtige gezigten*, Gouda, 1858.
Cornelis Rhijnenburgh, *Vreugde-bergh, het tweede deel. Bestaende in nieu-jaers en kars-gesanggen, ziel-suchten, en andere opmerckende deuntjes*, Medemblik, 1661.
E.H. Waterbolk, *Omtrekkende bewegingen*, Hilversum, 1995.
Pierius Winsemius, *Chronique ofte historische geschiedenisse van Vrieslant*, Franeker, 1622.
G.A. Wumkes, *Bodders yn de Fryske striid*, Bolsward, 1926.

NA – Nationaal Archief, Den Haag.
TR – Tresoar, Leeuwarden.
WFA – Westfries Archief, Hoorn.

AFG – Archief Fries Genootschap (205-08).
GBM – Gemeentebestuur Medemblik (1440).
NWF – Notarissen in West-Friesland tot 1843 (1685).
MBZ – Archief Ministerie van Binnenlandse Zaken, Afdeling Kunsten en Wetenschappen (2.04.13).
OAM – Oud Archief Medemblik (0715-01).

Herkomst afbeeldingen:
Rijksmuseum, Amsterdam: 1.
Robert Gieling, Medemblik: 2.
Bob Goedewaagen, Rotterdam: 3.
Fries Museum, Leeuwarden: 4.
Susanne Güttler, Lütetsburg (Duitsland): 5.

¹ Voor het originele artikel, zie: Mark Raat & Peter Swart, 'Geplaatst en opgehangen tot een eeuwige gedagtenisse. Een portret van koning Radboud en zijn relatie met de stad Medemblik', *De Vrije Fries*, 100, 2020, 92-101.

² Mol & De Langen; Van Leeuwen, 205-213.

³ Aurelius, fol. 50r; 56r.

- ⁴ Winsemius, fol. 36; Burger van Schoorel (1710), 12; idem (1767), de prent bevindt zich tussen blz. 72 en 73.
- ⁵ Zie bijvoorbeeld de tekst ter toelichting op Medemblik in de stedenaltas van Blaeu (1652): '[...] doch de gheleerden in die dinghen, sijn tot op desen dach vande de waerheyt van dat ghevoelen, noyt voldaan en vergenoecht gheweest, met eenighe bewijsen [...]'].
- ⁶ Glasz, 76.
- ⁷ Prins, 15.
- ⁸ WFA, OAM, inv. 11, fol. 33r; inv. 716, fol. 95v.
- ⁹ WFA, NWF, inv. 3171, akte 16; Bender, 81-85.
- ¹⁰ Belonje & Kapitein, 72; 91; 97.
- ¹¹ WFA, OAM, inv. 10, fol 222v; 'Te laten wassen' in de betekenis van laten toenemen. Eerder vergaderden de directeuren in een herberg.
- ¹² Rhijnenburg, 178.
- ¹³ WFA, OAM, inv. 1515.
- ¹⁴ Nijdam & Knottnerus, 104-105; Wumkes, 38-39; Waterbolk, 101.
- ¹⁵ Alma, 22-24.
- ¹⁶ Van der Meer, 348.
- ¹⁷ Wumkes, 38; De datering van het Medemblicker schilderij is gebaseerd op informatie van deskundigen uit twee offertes voor de restauratie van het portret.
- ¹⁸ Belonje & Kapitein, 101.
- ¹⁹ Burger van Schoorel (1767), 25.
- ²⁰ Swart, 32-34.
- ²¹ WFA, OAM, inv. 1678e, rekeningen 18 januari en 20 november 1665; 12 en 16 januari 1666; 2 februari 1666; inv. 573, fol. 95v en 98v.
- ²² In onze zoektocht hebben wij helaas inv. 1679a (OAM) niet kunnen bekijken omdat deze stukken in te slechte staat verkeren. De rekeningen en kwitanties uit de periode ca. 1660-1672 betreffen: WFA, OAM, inv. 1675a; 1677g; 1678a t/m e; 1679b en -c.
- ²³ WFA, OAM, inv. 1678d, rekening 27 augustus 1664.
- ²⁴ Belonje en Kapitein, 101; Burger van Schoorel (1767), 25.
- ²⁵ *Jahrbuch der Gesellschaft.*
- ²⁶ Van Cleef & Scheurleer; TR, AFG, inv. 237, nr. 24; inv. 239, fol. 55r; inv. 388, nr. 14.
- ²⁷ Collectie Fries Museum, object S1967-040.
- ²⁸ *Gids voor de bezoekers*, 35.
- ²⁹ WFA, OAM, inv. 1723d, betaling 6 mei 1804; Brozius, 18-19.
- ³⁰ Met dank aan Ben Dijkhuis, die ons wees op de diverse reisverslagen.
- ³¹ Van Lennep & Kluit, 35; Van der Aa (1846), 753; Van der Aa (1849), 65.
- ³² Terwen, 92; Havard, 78; NA, MBZ, inv. 1135.
- ³³ WFA, GBM, inv. 823, dossier 1.852.14.
- ³⁴ Swart, 36-37; In ieder geval bevond het Radboudportret zich in 1953 op het stadhuis (WFA, GBM, inv. 1206, brief 15 april 1953).
- ³⁵ WFA, GBM, inv. 1371.

Geen Abdijstroop of Kloosterhoning meer!

Als ge een **zeker voorbehoedmiddel** wenscht tegen **hoest en verkoudheid**, gebruik dan het **gezuiverde**

Roggemeel van H. Raat te Medemblik.

Hetzelve is te bekomen in zakjes van 1 pond à 16 cts. en van een half pond à 8 ct. Op elk pakje is eene *gebruiksaanwijzing* afgedrukt.

Ton Pronk ontvangt Lintje

Onze bekende voorzitter van de Oudheidkundige Vereniging "Medemblick" werd vorig jaar op 27 april aangenaam verrast. Wat er toen gebeurde? Hier zijn verhaal.

'Ik was net van plan even een boodschap te doen, maar door een zeer dringend verzoek van Ina moest ik dit bericht afwachten. Ondanks mijn opmerking om later wel terug te bellen moest ik toch het telefoontje eerst aannemen. Nog steeds geen vermoeden wat nu zo belangrijk was.

Groot was dan ook de verbazing dat de beller begon met: Het heeft de koning behaagd om enz.. Met aan de andere kant van de lijn burgemeester Streng. Door Corona problemen moest het even zo en bleef het bij een mededeling, gepaard gaande met even later een prachtige bos bloemen, die werd gebracht en de geschreven briefvoering. Hier bleef het niet bij want werd er beloofd, als de omstandigheden het toelaten, wordt de onderscheiding op 3 juli 2020 bij u aan huis uitgereikt.

Het was een fijne ongedwongen bijeenkomst: weer een prachtig bouquet bloemen; een heerlijke taart versierd met afbeeldingen van de onderscheiding; het genot van een Oranje Bittertje en het toen prachtige weer. Daarna ging het gezelschap verder naar de volgende opdracht. Van mijn kant een woord van dank aan allen die deze eervolle onderscheiding hebben mogelijk gemaakt.'

De benoeming van Ton als voorzitter gebeurde in 2011. Het overlijden van de toenmalige voorzitter Martin Weel was de oorzaak. Ton heeft dan al enige tijd ervaring als bestuurslid. Op 21 november 2003 is hij tijdens de jaarvergadering benoemd als conservator.

Regelmatig is Ton aanwezig bij de regionale overlegvergaderingen van andere historische verenigingen. Ook is hij sinds 2008 actief bij de Stichting Stadsherstel Medemblick als algemeen bestuurslid. Zijn achtergrond in het restaureren van monumenten komt daarbij goed van pas.

Afb. 1: V.l.n.r.: Ina en Ton Pronk, burgemeester Streng.

En inderdaad op die datum kwam er een busje aangereden. Daaruit stapte als eerste accordeonist Wil Luiken, gevolgd door burgemeester Streng en anderen. Onder de vrolijke klanken van Wil werd de ceremonie in onze achtertuin voortgezet in het bijzijn van de verzoekers van deze onderscheiding, namelijk Ton Gieling en Ronald Boekel.

Met ook een aantal aanwezige familieleden werd, na het voorlezen van de voordracht, Ina uitgenodigd om de onderscheiding op te spelden.

Noemenswaard is eveneens zijn deelname in de werkgroep 'Huis van de Stad'. Zijn betrokkenheid bij de jaarlijkse exposities in het 'Stadsmuseum' is eveneens een pluim waard. Ton is een Medemblicker in hart en nieren. Wij kennen hem als een hardwerkend, vasthoudend en uitstekend voorzitter!

Ad Dudink
Medemblick, februari 2021

Herkomst afbeelding:
Ton Gieling, Medemblick: 1

Jaarverslag 2019 - 2020

Als gevolg van de stringente maatregelen, die de rijksoverheid heeft getroffen ter bestrijding van het Corona-virus, is de voor 27 november 2020 geplande algemene jaarvergadering niet doorgegaan. In plaats daarvan heeft het bestuur schriftelijk verslag van het afgelopen verenigingsjaar aan de leden gedaan.

Bestuur

Dit jaar is aftredend en herkiesbaar T. Pronk. Ook mevrouw J. Mureau en A. Dudink zijn aftredend, maar zij zijn niet herkiesbaar. Vanwege de Coronacrisis heeft het bestuur besloten om de vacatures vooralsnog niet in te vullen.

Ledenbestand

Nadat het ledenbestand even de 400 leden was gepasseerd, kent onze vereniging op dit moment 395 leden. Dat is er één minder dan vorig jaar.

Overleden leden

In het afgelopen verenigingsjaar namen wij afscheid van:

- Jan Beek;
- An Dijken;
- Gerard Hoek;
- Fred Keet;
- Ko Steeman;
- Ada van Teylingen;
- Leen Voorthuizen;
- Coby de Vries-Popma, erelid van de vereniging;
- Marleen Weel;
- Trees Welp;
- Rinus Huijsen.

Onze gedachten zijn bij hun familieleden.

Stadswandelingen

Er hebben dit jaar - met inachtneming van de geldende afstandsnormen - twee stadswandelingen plaatsgevonden en wel op 11 juli 2020 met de familie Muller uit de Wieringermeer en op 5 september 2020 met acht personen, die op een recreatiepark in Andijk verbleven.

Lezingen

Dit seizoen: de jaarvergadering met aanvullend programma plus één lezing:

22 november 2019:

Jaarvergadering met na de pauze een presentatie van Sjaak Pronk over de Medemblikker meelmolen. Op de film, die werd vertoond, waren veel bekenden herkenbaar.

28 februari 2020:

Theo Spil: Bakkers in West-Friesland. Een zeer goed bezochte avond.

Jaarlijkse excursie

Als gevolg van het Corona-virus is de jaarlijkse excursie niet doorgegaan.

Jaaruitgave

De jaaruitgave is klaar! Een compliment aan de redactie en aan mevrouw Revier is wederom op zijn plaats. Op 9 oktober 2020 is helaas de man van mevrouw Revier, Gerard, als gevolg van een ernstige ziekte overleden. Wij wensen haar - ook voor de toekomst - heel veel sterkte.

Schenken

Ook dit jaar zijn er weer allerlei zaken aan onze vereniging geschonken. Een overzicht daarvan wordt op verzoek door de secretaris toegezonden.

Huisvesting

Onze vereniging is nog vertegenwoordigd op twee locaties, nl. in de Torenstraat nabij het Weeshuis en in het voormalige stadhuis aan de Dam.

In het gebouw in de Torenstraat komt normaal gesproken niet alleen het bestuur, maar ook de redactiecommissie bijeen. Vanwege de maatregelen m.b.t. het Corona-virus en de in dat kader onderling in acht te nemen afstand, vinden de vergaderingen nu tijdelijk plaats in de voormalige raadszaal van het stadhuis.

Naar wij begrepen hebben, zal er binnen afzienbare termijn nu toch worden begonnen met de herinrichting van de Kop van de Nieuwstraat. Wat en wanneer dit voor onze vereniging gevolgen zal hebben, weten wij op dit moment niet. Eén ding is echter zeker: wij hebben nog een huurcontract tot 2023.

Stadsmuseum

Het Stadsmuseum is dit jaar als gevolg van het Corona-virus niet opengesteld voor bezoekers. De gezondheid van onze overwegend oudere supposten heeft hierbij voor ons een doorslaggevende rol gespeeld. Wij hopen volgend jaar de deuren wel weer te kunnen openen.

In het oude stadhuis werden nog wel zes huwelijken voltrokken.

Verslag kascommissie

De kascommissie, bestaande uit Benno Hoekstra en Hans van der Klein, heeft de boeken onderzocht en alles akkoord bevonden (decharge voor goedkeuring penningmeester).

Benoeming nieuwe kascommissie

Voor 2021 worden Hans van der Klein en Gerard van As benoemd.

Verslag penningmeester

Als gevolg van de Corona-crisis is het Stads- museum gesloten geweest en dit had grote invloed op de financiën. Het wegvallen van de entreegelden van het museum, de inkomsten uit de stadswandelingen en de verkoop van boeken en jaaruitgaven, terwijl de gemeente wel de huur in rekening bracht, resulteerde in een negatief resultaat van € 243,-. Voor een uitgebreid overzicht wordt verwezen naar het financiële verslag, dat op verzoek door de secretaris wordt toegezonden.

Het saldo van de kas en de bank op 31 augustus 2020 bedraagt weliswaar € 45.182,-, maar hierbij moet nadrukkelijk worden aangetekend, dat hierin een bedrag van ca. € 28.500,- is begrepen, dat is bestemd voor de realisering van het monument 'De Munt'.

Vooruitblik naar 2020

Monument 'De Munt'.

Alhoewel ook dit project door het Corona-virus vertraging heeft opgelopen, zit er nu toch schot in. De opdrachten zijn verstrekt en inmiddels is er begonnen met de werkzaamheden.

Een groot deel van de financiering is rond, maar voor het restant van ca. € 1.500,- kunnen wij uw financiële hulp nog goed gebruiken. Uw bijdrage kunt u storten op het rekening nummer van de vereniging NL77 ABNA 0586 8451 00 o.v.v. monument 'De Munt'.

Website / Social Media

De huidige website is verouderd en daardoor lastiger te beheren. Afgelopen jaar hebben we daarom besloten om onze website in een moderner jasje te steken. Door de Corona-ontwikkelingen heeft ook deze vernieuwing helaas vertraging opgelopen.

Daarnaast zijn we actiever bezig met de informatie-verstrekking op de website en social media. De laatste stand van zaken over het monument 'De Munt', een publicatie van het advies over de wapenstein van het Medemblicker Tolhuis, het helaas niet doorgaan van lezingen en het niet opengaan van ons museum is via deze wegen gecommuniceerd. De komende tijd gaan we kijken hoe wij deze media nog meer kunnen gebruiken.

T. Pronk, voorzitter
R. Boekel, secretaris
Medemblik, 27 november 2020.

Advertentiën.

LUTHERSCHE KERK.

ZONDAG (1^{en} Pinksterdag)

's morgens half elf,

Ds. HEKKER, Pred., Amsterdam.

Een zindelijk Dagmeisje

gevraagd, eenigszins bekend met de wasch. Adres: Eiland 141, Medemblik.

Te koop gevraagd:
een flinke jonge Trekhond,
door W. ROL te Medemblik.

De Afslagmarkt

der Land- en Tuinbouw-Vereeniging

„de Eendracht”

te MEDEMBLIK,

den 9den dezer aangevangen, zal ver-
volgens **elken werkdag** gehouden
worden.

Het Bestuur.

Harddraverij - Medemblik.

Verkrijgbaar :

Mokka-Punten, Tulbanden,
fijne Gebakjes,
Moscovisch-Tulbanden,
vele soorten Amandel- en
Boterkoekjes,
Banketmootjes enz.
Speciaal adres voor fijne
Botersprits.

**Gelegenheid tot
Koffiedrinken.**

Beleefd aanbevelend,

Willem C. Snel,

Banketbakker, Medemblik.

Naast het Huis met de Luifel.

Colofon

Secretariaat:

R.J. Boekel Westersingel 10 1671 GN Medemblik Mail: r.boekel@quicknet.nl

Ledenadministratie:

A.T.N. Gieling Pampus 42 1671 RK Medemblik Mail: atn.gieling@quicknet.nl

Website:

<http://www.okv-medenblick.nl>

Contributie lidmaatschap:

€ 25,-- per jaar.

Jaaruitgave:

€ 9,-- per exemplaar.

Bestuur Oudheidkundige Vereniging "Medenblick":

A.J. Pronk	Voorzitter
A.B. Gieling	Vice-voorzitter
R.J. Boekel	Secretaris
A.T.N. Gieling	Penningmeester
A. Mol	Coördinator

Stadsmuseum:

Op de eerste verdieping van het voormalige stadhuis aan de Dam is een permanente tentoonstelling ingericht over de geschiedenis van de stad Medemblik. In drie vertrekken staan vitrines met voorwerpen en bodemvondsten. Ook de statige burgemeesterskamer is toegankelijk.

Het Stadsmuseum is van half april tot half september geopend op woensdag, zaterdag en zondag van 12.00 tot 17.00 uur en op afspraak. Meer informatie vindt u op onze website.

Medewerkers redactiecommissie Jaaruitgave:

A. Dudink
A. de Greeuw
A. Kamma
S. Pronk
Mw. A.J.C. Revier-van der Aar

Bankrekeningnummer:

NL77 ABNA 0586 8451 00,
p/a A.T.N. Gieling, Pampus 42, 1671 RK Medemblik,
tel. 0227 - 544057.

Drukwerk:

Indrukmakers, Hoorn.

